

**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**KARAR-ALMA YAKLAŞIMI ÇERÇEVESİNDE 1 MART
2003 TEZKERESİ**

Yüksek Lisans Tezi

**Ekrem Yaşar AKÇAY
0830220384**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Timuçin KODAMAN

ISPARTA 2010

T.C
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ SAVUNMASI ve SÖZLÜ SINAV TUTANAĞI

Gönderen : Ulusal Barınması İhtisali..... EABD Başkanlığı

Gönderilen : Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Enstitü Anabilim Dalımız **YÜKSEK LİSANS / ~~DOKTORA~~** Programı öğrencisi Ekrem Yazar..... tez çalışmalarını sonuçlandırmış ve kurulan jüri önünde tezini savunmuştur. Sınav tutanağı aşağıdadır.
Tez Adı Değişikliği **YAPILDI / ~~YAPILMADI~~**

28.05.2010
Tarih

Doç. Dr. Tuncer KODAMAN
Enstitü Anabilim Dalı Başkanı

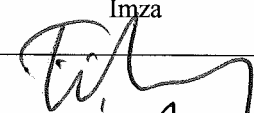
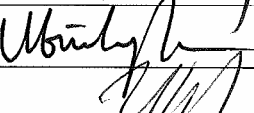
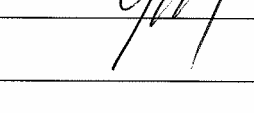
SINAV TUTANAĞI:

Jürimiz Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 25./39. maddesi uyarınca 28.05.2010 Cuma günü saat 13.00 'de toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Karar Alınmıştır konulu tezini incelemiş ve yapılan sözlü sınav sonunda **OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞU~~** ile aşağıdaki kararı almıştır.

KABUL

RED

DÜZELTME

Tez Sınavı Jürisi	Ünvanı, Adı Soyadı	İmza
Başkan	<u>Doç. Dr. Tuncer KODAMAN</u>	
Üye	<u>Yrd. Doç. Dr. Muharrem GÜLLER</u>	
Üye	<u>Doç. Dr. Uğur KEREMAN</u>	
Üye		
Üye		

Yukarıda adı geçen öğrenci Sınav Tutanağı'nda belirtildiği üzere mezun olmaya **HAK KAZANMIŞTIR / KAZANMAMIŞTIR.**

Gereğini rica ederim.

ENSTİTÜ YÖNETİM KURULU KARARI :

Tarih:

Karar No:

Enstitü Müdürü

MADDE-25 Tez Sınavının tamamlanmasından sonra Jüri tez hakkında salt çoğunlukla "KABUL", "RED", veya "DÜZELTME" kararı verir. Bu karar, Enstitü Anabilim Dalı Başkanlığınca tez sınavını izleyen üç gün içinde ilgili Enstitüye tutanakla bildirilir. Tezi reddedilen öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir. Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç üç ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da tez kabul edilmeyen öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir. Düzeltme alan öğrenci bir sonraki dönemde kayıt yaptırmak zorundadır.

Madde-39 Tez Sınavının tamamlanmasından sonra Jüri tez hakkında salt çoğunlukla "KABUL", "RET" veya "DÜZELTME" kararı verir. Bu karar, Anabilim Dalı Başkanlığınca tez sınavını izleyen üç gün içinde ilgili Enstitüye tutanakla bildirilir. Tezi reddedilen öğrencinin Yüksek Öğretim Kurumu ile ilişkisi kesilir. Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç altı ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da tez kabul edilmeyen öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir.

ÖNSÖZ

Devletlerin, devlet dışındaki birimlerin hatta bireylerin bile birbiriyle olan ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi, v.b. ilişkilerini içeren bir süreç ya da kısaca ulus aşan tüm ilişkiler olarak tanımladığımız Uluslararası İlişkiler, disiplin olarak da 1919 I. Dünya Savaşı'nın bitimiyle doğmuştur. I. Dünya Savaşı ve sonrasında Birinci Büyük Tartışma dediğimiz Realizm-İdealizm Tartışması'yla akademik anlamda kimlik kazanan Uluslararası İlişkiler Disiplini, II. Dünya Savaşı, disiplinle ilgili çalışmaların İngiltere'den ABD'ye kayması, teknolojik gelişmeler, aktör sayısında artış ve çeşitlenme, dekolonizasyon süreci v.b. unsurlarla birlikte ortaya çıkan İkinci Büyük Tartışma dediğimiz Gelenekselcilik-Davranışsalcılık Tartışması ve sonrasında ortaya çıkan tartışmalarla birlikte, hem bilimsel bir boyut kazanmış hem de ele alınan konularda çeşitlilik sağlanarak, literatürde ayakları üstünde durabilen, güçlü bir hal almaya başlamıştır.

Tüm dünyanın şahit olduğu 2 büyük, yıkıcı savaş ve sonrasında yaşananlar, var olan teorilerle dönemi açıklamada yetersiz olması, Uluslararası İlişkiler Disiplininde Gelenekselci Ekolün eleştirilmesine ve Davranışsalcı Ekolün gündeme gelmesine ve önem kazanmasına yol açmıştır. Davranışsalcı Ekolün, Uluslararası İlişkiler Disiplinine yeteri kadar katkı yapmadığının söylenip ileri kuşaklar tarafından eleştirilmesine ve sadece değinilmesi gereken bir konu olarak görülmesine rağmen, Disiplinin formasyonunda büyük değişikliklere- *data- making*, karar alma yaklaşımı, oyun teorileri gibi- yol açtığı da unutulmaması gereken bir gerçektir.

II. Dünya Savaşı sonrasında ABD Hükümetiyle yakın ilişkiler içinde olan Brooking Institution'ın çatısı altında yapılan ve Karar Alma Yaklaşımına yönelik çalışmalar, aslında Davranışsalcı Ekolün kuruculuğuna niyetlenmese de sonraki çalışmalara öncülük etmiştir. Daha sonra ise R. Snyder, H.W. Bruck, B. Spain gibi akademisyenler tarafından geliştirilen Karar Alma Yaklaşımı, ilerleyen dönemlerde disiplinde, atlanmaması gereken önemli bir yere sahip olmuştur.

Bu çalışmada Karar alma Yaklaşımı olabildiğince detaylı ele alınacak ve Yakın Türk Tarihinde önemli bir yer tutan 1 Mart 2003 Tezkeresi Olayı, bu yaklaşım çerçevesinde ele alınacaktır.

Çalışmamıza katkılarından dolayı Selçuk Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Araştırma Görevlisi Erdem Özlük'e, Süleyman Demirel Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Araştırma Görevlileri Selim Kanat, Özlem Demirkıran, Eda Uysal Çiçek'e, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisat Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Levent Aytemiz'e, Selçuk Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi Doç Dr. Murat Çemrek'e, tezlerini göndererek çalışmamıza katkı sağlayan değerli hocalarım, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi, Doç. Dr. Mithat Çelikpala, Sakarya Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Ertan Efeğil, Fulya Aksu Ekerer ve Eren Gündoğan'a teşekkür ederim. Zaman zaman sabırlarını zorladığım ve bana katlanmak zahmetini gösteren sevgili aileme de teşekkürü bir borç bilirim. Tabi ki yoğun iş temposuna rağmen bana vaktini ayıran değerli hocam, Süleyman Demirel Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Başkanı Doç. Dr. Timuçin Kodaman'a ne kadar teşekkür etsem azdır.

ÖZET
KARAR-ALMA YAKLAŞIMI ÇERÇEVESİNDE 1 MART 2003
TEZKERESİ

Ekrem Yaşar AKÇAY

Süleyman Demirel Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Timuçin KODAMAN

Bu tezin amacı, Uluslararası İlişkiler Disiplininde önemi geç fark edilen/anlaşılan ve devletler için hayati önem taşıyan Karar Alma Yaklaşımını incelemek ve yakın tarihimizde büyük yankı bulan 1 Mart Tezkeresi Olayını bu yaklaşım çerçevesinde ele almaktır. Çalışmanın temel konusu, bir devletin dış politika yapımında karar alırken sadece iç yapıya ya da dış yapıya tek başına değil de hepsini devletin başındaki liderin/liderlerin kişiliğini, rolünü, deneyimlerini v.b. de bir arada incelemek gerektiğini göstermektir.

Karar Alma Yaklaşımı, 1960'lardan itibaren Davranışsalcı Ekolle birlikte gündeme gelmiş ve Uluslararası İlişkiler Disiplininde önemli bir formasyona neden olmuştur. Artık devletler, dış politikada karar alırken hem dış çevreye hem de iç çevreye ve karar alıcının deneyim, rol ve liderlik gibi kişisel özelliklerine de bakmaya başlamışlardır. Çünkü bu yapıda doğru bilgi önemli bir unsurdur ve bilginin eksikliği ya da yanlış anlaşılması/ algılanması sonucunda yanlış kararlar verilebilmektedir.

1 Mart 2003 Tezkeresi ise Irak Krizi konusunda Hükümete yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına ilişkin yetki veren Başbakanlık Tezkeresidir. TBMM'de yapılan oylamada salt çoğunluk sağlanamadığı için reddedilen tezkere nedeniyle Türkiye, Bush ekibi ve Amerikan toplumu tarafından büyük tepki almıştır. Çünkü Türkiye'de, Irak işgalinde İncirlik Üssü'nü kullanamayan ABD, işgalde büyük yara almıştır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İlişkiler, Karar Alma Yaklaşımı, Davranışsalcı Ekol, 1 Mart Tezkeresi, ABD

ABSTRACT

1 ST. OF MARCH, 2003, NOTE AS A PART OF DECISION- MAKING APPROACH

Ekrem Yasar AKCAY

Süleyman Demirel University, Department of International Relations,

MA Thesis

Supervisor: Assoc. Prof.Dr. Timuçin KODAMAN

This thesis's aim is to examine The Decision-Making Approach whose importance realized lately in Discipline of The International Relations and to handle 1st of March Note which has a repercussion greatly in our close history as a part of this approach. The main subject of this study is to show that has not only to research internal structure, but also to research external structure and individual characteristics of the decision-makers.

Decision-Making Approach, has come to order within The Behaviouralist School as from 1960s and has caused an important formation in Discipline of The International Relations. Anyhow, while states make decision in Foreign Policy, they research both internal structure, external structure and individual characteristics of the decision-maker such as his/her experiments, role, leadership. Because, correct information is very important in this structure and in the result of the demand of information or misunderstanding/misperceiving of it, they could make incorrect decisions.

1st of March Note is an Prime Ministry Note that has gave an authority to government about staying Foreign Arms in Turkey with regard to Iraq. Turkey striked to Bush, his crew and American Society in the result of meeting with a refusal of note in the making vote in The Grand National Assembly of Turkey. Because USA wounded to not to using the İncirlik Base in Turkey.

Key Words: International Relations, Decision-Making Approach, Behaviouralist School, 1st of March Note, USA.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KARAR ALMA YAKLAŞIMI VE KARAR ALMA SÜRECİ

1.1. Karar Alma Nedir?.....	8
1.2. Karar Almayı Etkileyen Faktörler.....	11
1.2.1. Bireysel Faktörler.....	11
1.2.1.1. Kişisel Özellikler.....	11
1.2.1.2. Deneyim.....	13
1.2.1.3. Rol.....	14
1.2.1.4. İnanç.....	15
1.2.1.5. Siyasi Kültür.....	16
1.2.1.6. İdeoloji.....	17
1.2.1.7. Liderlik Özellikleri.....	18
1.2.2. İçsel Çevre.....	20
1.2.2.1. Devlet Yapısı.....	20
1.2.2.2. Yasama, Yürütme ve Yargı Organları.....	21
1.2.2.3. Bürokrasi.....	23
1.2.3. Dışsal Çevre.....	24

1.3. Karar Almada Karşılaşılan Sorunlar.....	26
1.4. Karar Alma Modelleri.....	27
1.4.1. Rasyonel Politika Modeli.....	28
1.4.2. Bürokratik Politik Model.....	30
1.4.3. Örgütsel Davranış Modeli.....	31
1.4.4. Devlet Kimliği Modeli.....	31
1.4.5. Şelale Modeli.....	33
1.5. Karar Alma Süreci ve Dış Politika.....	35
1.5.1. Durumun Algılanması.....	35
1.5.2. Durumun Tanımlanması/Yorumlanması.....	37
1.5.3. Kararın Alınması.....	38
1.5.4. Kararın Uygulanması.....	39

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLETİ'NİN KARAR-ALMA SÜRECİNDE YER ALAN AKTÖRLER VE KARAR-ALMA SÜRECİ

2.1. Yasal Zemin: Anayasa.....	41
2.2. Aktörler ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti Karar-Alma Süreci.....	43
2.2.1. TBMM.....	43
2.2.2. Cumhurbaşkanı.....	45
2.2.3. Başbakan ve Bakanlar Kurulu.....	48
2.2.4. Dışişleri Bakanlığı	49
2.2.5. Milli Güvenlik Kurulu.....	51
2.2.6. Türk Silahlı Kuvvetleri.....	55
2.2.7. Devlet Planlama Teşkilatı.....	59
2.2.8. Sivil Toplum Kuruluşları.....	60

2.2.9. Siyasi Partiler.....	62
2.2.10. Basın/Medya.....	64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1 MART TEZKERESİ 2003 VE TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLETİ KARAR-ALMA SÜRECİ

3.1. Tezkere Öncesi Durum: 11 Eylül 2001 Saldırıları ve Sonrası.....	66
3.2. Tezkereye Doğru.....	69
3.3. 1 Mart 2003 Tezkeresi.....	77
3.4. Tezkerenin Reddi ve Türk-Amerikan İlişkileri: Irak Savaşı ve Çuval Olayı.....	81
3.5. 7 Ekim 2003'te Kabul Edilen Tezkere ve Türk- Amerikan İlişkileri.....	95
3.6. Tezkerelerin Karşılaştırması.....	97
3.6.1. 1 Mart 2003 Tezkeresi Dönemi: Aktörler ve Değerlendirmesi.....	97
3.6.1.1. Ahmet Necdet Sezer.....	97
3.6.1.2. Abdullah Gül.....	98
3.6.1.3. Bülent Arınç.....	100
3.6.1.4. 1 Mart 2003 Tezkeresi'nin Değerlendirmesi.....	101
3.6.2. 7 Ekim 2003'teki Tezkere Dönemi: Aktörler ve Değerlendirmesi.....	103
3.6.2.1. Recep Tayyip Erdoğan.....	103
3.6.2.2. 7 Ekim 2003'teki Tezkerenin Değerlendirmesi.....	105
SONUÇ.....	108
KAYNAKÇA.....	113
ÖZGEÇMİŞ.....	131

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABGS	: Avrupa Birliği Genel Sekreterliği
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
A.Y.	: Anayasa
B.D.T.	: Bağımsız Devletler Topluluğu
B.M.	: Birleşmiş Milletler
Bkz.	: Bakınız
CENTO	: Central Treaty Organization-Merkezi Antlaşma Örgütü
Çev.	: Çeviren
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CIA	: Central Intelligence Agency- Merkezi Haberalma Örgütü
Der.	: Derleyen
DP	: Dış Politika
DPA	: Dış Politika Analizi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
Ed.	: Editör
FBI	: Federal Bureau of Investigation- Federal Soruşturma Bürosu
GAP	: Güney Doğu Anadolu Projesi
GATT	: General Agreement on Trade and Tariff- Tarife ve Ticaret Genel Antlaşması

İİDYK	: Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi
IDB	: Islamic Development Bank- İslam Kalkınma Bankası
KDP	: Kürdistan Demokrat Partisi
KYB	: Kürdistan Yurtseverler Birliği
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
Mad.	: Madde
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
M.Ö.	: Milattan Önce
MSP	: Milli Selamet Partisi
NATO	: North Atlantic Treaty Organization- Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OMBF	: Orta Menzilli Balistik Füze
PNAC	: Project for the New American Century-Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi
RAM	: Rasyonel Aktör Modeli
s.	: Sayfa
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDP	: Türk Dış Politikası
TESEV	: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
v.b.	: Ve benzeri
v.d.	: Ve diğerleri
Vol.	: Volume

GİRİŞ

Dış Politikalar, hükümetlerin uluslararası alanda eylemlerini yönlendirmek için kullandıkları stratejilerdir. Dış Politikalar, belli bir ilişki ya da durumda, devlet liderlerinin izlemeyi kararlaştırdıkları amaçlar ile bu amaçlara ulaşmada gerekli araçları belirler. Yani Dış Politikalar, C. Hill'in deyiimiyle “*kim, kim için ve hangi etkiyle hareket eder?*” sorularına yanıt arar.¹

Bu açıdan bakıldığında, Dış Politika süreci bir karar alma sürecidir. Dış dünyaya yönelik karar alıcılar tarafından alınan kararlar, eylemler aracılığıyla uygulanır ve dışarıdan gelen geri bildirim aracılığıyla eylemlerin etkileri yeni bilgilerle beraber değerlendirilerek yeni bir karar alma süreci başlatılır. Bu geri bildirim de esasında karar alıcıların gerçekleştirmeye çalıştıkları hedefleri temel almaktadır.² Bu nedenle Karar-Alma Yaklaşımı Dış Politika ve Uluslararası İlişkilerde önemi görülmesi ve faydalanılması gereken bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından ABD'de özellikle *think-thank* kuruluşlarının sponsorluğunda başlayan çalışmalar, üniversitelere, araştırma merkezlerine ve son olarak da akademik dergilere taşınmıştır. 1946'da Amerikan hükümetiyle yakın ilişkiler içinde olan Brookings Institution çatısı altında Davranışsalcı devrimin fitilini ateşleyen çalışmalar hayata geçirildi. Karar-Alma Yaklaşımı üzerine gerçekleştirilen bu ilk çalışmalar aslında Davranışsalcı paradigmanın kuruculuğunu yapmak gibi bir niyeti olmasa da, daha sonraki çalışmalara öncülük etmiştir.³

Uluslararası İlişkilerde, önemi II. Dünya Savaşı'ndan sonra, disiplinin ABD'ye kaymasıyla birlikte fark edilen yaklaşım, aslında yeni bir yaklaşım değildir.

¹ Sevilay Kahraman, “Karar-Alma Yaklaşımları”, Haydar Çakmak (Ed.), **Uluslararası İlişkiler Giriş, Kavram ve Teoriler**, 1. Baskı, (Ankara: Platin Yayınları, 2007), s. 175.

² a.g.m, s. 175. Joshua S. Goldstein, **International Relations**, 4th.ed., (Washington: The Lehigh Pres, 1952), s. 165-166., Stein Bruner, **The Cybernetics Theory of Decision**, (New Jersey: Princeton University Press, 1974), s. 16.

³ Erdem Özlük, **Uluslararası İlişkiler Disiplininde Gelenekselcilik Davranışsalcılık Tartışması ve Çağdaş Uluslararası İlişkiler Teorilerine Etkisi**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2006, s. 65., Dilara Mehmetoğlu, “Pozitivizm, Normativizm ve Davranışsalcılık Teorilerine Genel Bir Bakış”, Hasret Çomak (ed.), **Uluslararası İlişkiler Giriş: Teorik Bakış**, 1. Baskı, (Kocaeli: Umuttepe Kitabevi, 2009), s. 38.

Mesela, Machiavelli'nin Hükümdar'a (Prens) yapmış olduğu öğütlemeler, aslında davranış seçenekleri arasından yapılması gereken tercihleri göstermekten başka bir şey değildir. Ya da, M.Ö. IV. Yüzyılda Thucydides'in eserlerinde Yunan şehir devletlerinin yöneticilerini savaşa ve barışa karar vermeye veya ittifak oluşturmaya iten faktörler incelenmiş hatta karar vericilerin tercihlerinde rol oynayan somut nedenlerin ve dış dünyayı algılayış biçimlerinin yanı sıra, korku, şöhret ve çıkar gibi psikolojik öğelerin de üzerinde durulmuştur.⁴

Ancak, sistematik açıdan bakarsak, karar alma yaklaşımı ilk defa siyaset bilimi dışındaki alanlarda doğmuştur. Mesela psikoloji alanında çalışanlar, kişilerin kararlarını etkileyen motivasyonlar üzerinde durmuşlardır. İktisatçılar, üreticilerin, tüketicilerin, yatırımcıların ve ekonomiyi etkileyen diğer kişilerin kararlarına uzunca bir süreden beri önem vermişlerdir. Bu kavram, daha sonra oy verenlerin, parlamento üyelerinin yönetici ve yetkililerin, politikacıların çıkar grubu önderlerinin v.b. karar verme davranışlarını incelemek üzere siyaset bilimciler tarafından da kullanılmaya başlanmıştır.⁵

Uluslararası İlişkilerde ise, sistematik ve bilimsel olarak, II. Dünya Savaşı'ndan sonra mevcut teorilere -İdealizm-Realizm⁶- dönemi anlatmada yetersiz

⁴ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, 4. Baskı, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2006), s. 533., Mehmet Gönlübol, **Uluslararası Politika İlkeler, Kavramlar, Kurumlar**, (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1978), s. 15.

⁵ Arı, **a.g.e.**, s. 533. Gönlübol, **a.g.e.**, 15., <http://pdr.gen.tr/category/mesleki-rehberlik/karar-verme-sureci/>, (15.03.2010).

⁶ İdealizm-Realizm için bkz. **a.g.e.**, s. 165-205., Hans Morgenthau, **Uluslararası Politika**, Baskın Oran, Ünsal Oskay (çev.), 1. Baskı, (Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1970), s. 2-22., Yücel Bozdağlıoğlu, "İdealizm, Realizm", Haydar Çakmak (Ed.), **a.g.e.**, s. 135-143., Colin Wight, "Philosophy of Social Science and International Relations", W. Carlsnaes, et. all., (ed.), **Handbook of International Relations**, (London: Sage Publications, 2002), s. 23-28., Atilla Eralp, "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması", Atilla Eralp (ed.), **Devlet, Sistem, Kimlik**, 6. Baskı, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004), s. 57-88., Arı, **a.g.e.**, s. 165-214., İtir Aladağ Görentaş, "Realizm ve İkilemi", Çomak (ed.), **a.g.e.**, s. 41-64., Görentaş, "İdealizm Üzerine Bir Deneme: Kavramlar ve Eksikler", Çomak (ed.), **a.g.e.**, s. 67-76., Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, 5. Baskı, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2004), s. 88-96., Enver Bozkurt, Selim Kanat, Serhan Yalçınır, **Uluslararası İlişkiler**, 1. Baskı, (Ankara: Asil Yayınları, 2008), s.6., Deniz Ülke Arıboğan, **Uluslararası İlişkiler Düşüncesi**, (İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 2007), s. 177-214., Torbjon L. Knutsen, **Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi**, Mehmet Özay (çev.), 1. Baskı, (İstanbul: Açılımkıtap, 2006), 287-293., Önder Karaca, "Uluslararası İlişkiler Teorisi", Veli Kondak (ed.), **Uluslararası İlişkiler**, (Ankara: Arın Yayınları), s. 18-20., Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, 3. Baskı, (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2000), s. 96-108., Şaban Çalış, Erdem Özlük, "Uluslararası İlişkiler Tarihinin Yapısökümü: İdealizm-Realizm Tartışması", **Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, No. 18, 2007, s. 225-245., Rövsen İbrahimov,

kaldıklarından dolayı eleştiri getiren ve aynı zamanda disipline bilimsellik kattığı bilinen Davranışsal Ekolle⁷ birlikte, R. Snyder, H. W. Bruck ve B. Spain gibi araştırmacıların çalışmalarıyla ele alınmıştır.⁸ Geleneksel Karar-Alma Yaklaşımlarının sadece ulus-devletler üzerine odaklanması ve dar bir çerçevede karar alma mekanizmasını analiz etmesini eleştiren bu araştırmacılara göre, devletlerin davranışlarını anlayabilmek için, karar alıcıların, kararları nasıl aldıklarına, içsel, dışsal ve sosyal yapıya da bakılmalıydı.⁹

Bu araştırmacılar, karar alıcıların, devlet liderlerinin, durumları nasıl algıladıklarının bilinmesinin, onların davranışlarının nedenlerine ilişkin olarak aktörlerin akılcı olarak davrandığı varsayımından daha gerçekçi açıklamalar ortaya konulmasına yardımcı olabileceğini savunmuşlardır.¹⁰ Aynı zamanda, böyle bir

“Uluslararası İlişkilerde Realistler ve Realizm Paradigması”, <http://www.qafqaz.edu.az/journal/ROVSHEN%20IBRAHIMOV.pdf>, (22.01.2010).

⁷ Davranışsalcılık için bkz. Martin Hollis, Steve Smith, **Explaining and Understanding International Relations**, (Oxford: Clarendon Press, 1990), s. 29-32. Wight, **a.g.m.**, s. 29-32., Oktay Tanrısever, “Yöntem Sorunu: Gelenekselcilik-Davranışsalcılık Tartışması”, Eralp (ed.), **a.g.e.**, s. 89-129., Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, s. 100-112., Mehmetoğlu, **a.g.m.**, s. 17-39., Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, s. 102-104., Bozkurt, Kanat, Yalçiner, **a.g.e.**, s. 11., Arıboğan, **a.g.e.**, s. 215-222., Karaca, **a.g.m.**, s. 20-21., Sönmezoğlu, **a.g.e.**, 113-117., Erdem Özlük, “Uluslararası İlişkiler Disiplininde Davranışsal Paradigmanın Anlamı, Kökeni ve Çatışma Çözümlemesi Örneğinde Davranışsalcılığın Katkısı”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, No. 19, 2008, s. 375-395., Erdem Özlük, “Gelenekselcilik-Davranışsalcılık Tartışmasını Bağlamında Anlamak”, **Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt. 64, Sayı. 3. Özlük, **a.g.t.**, s. 53-81., Mustafa Aydın, “Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım Teori ve Analiz”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt. 51, Sayı. 1, Yıl. 1996, s. 24-25.

⁸ William C. Olson, A.J.R. Groom, **International Relations Then&Now Origins and Trends in Interpretation**, (London: Harper Collins Academic, 1991), s. 166., Hollis, Smith, **a.g.e.**, s.30., Neil R. Richardson, “The Study of International Relations in The United States”, Hugh C. Dyer, Leon Mangasarian (ed.), **A Study of International Relations**, (London: The Macmillan Pres, 1989), s. 282., Hakan Akbulut, “Energy Decision-Making: The Turkish Case”, <http://www.sam.gov.tr/perceptions/Volume5/September-November2000/VolumeVN3HakanAkbulut.pdf>, (10.03.2010).

⁹ Tanrısever, **a.g.m.**, s. 104., Özlük, **a.g.t.**, s. 66-67., Richard C. Snyder, et. al., “Decision-Making Approach to Study of International Politics”, **International Politics and Foreign Policy**, James Rosenau (ed.), (New York: The Free Press, 1969), s. 199-216., Francis Anthony Boyle, **World Politics and International Law**, 3rd. Print. (North Carolina: Duke University Press, 1995), s. 14., Jeffrey D.Berejikian, **International Relations Under Risk**, (New York: State University of New York Press, 2004), s. 1.

¹⁰ Alexander L. George, “The Operational Code: A Neglected Approach to Study of Political Leaders and Decision-Making”, **International Studies Quarterly**, Blackwell Pub., Vol. 13, No. 2, June 1969, s. 190-191., Michael J. Shapiro, g. Matthew Bonham, “Cognitive Process and Foreign Policy Decision-Making”, **International Studies Quarterly**, Vol.17, No.2, June 1973, s. 2-3.

yaklaşım sayesinde, devletlerin dış politikalarına ilişkin genellemeler de yapılabileceğini ileri sürmüşlerdir.¹¹

Snyder, bir kararın içeriğinin yanıt verdiği koşullar kadar nasıl formüle edildiğine özellikle de karar alıcıların motivasyonlarına bağlı olduğunu söylemekteydi. Snyder'in bu yaklaşımı, çeşitli örgütsel değişkenler ve bunların karar alıcıların tercihlerini nasıl etkilediği hususuna yoğunlaşmış ve Snyder'in geliştirdiği bu yaklaşım daha çok siyaset ve örgütsel süreç modeli gibi yeni yaklaşımlara öncülük etmiştir. Bütün bunlara rağmen, Snyder'in yaklaşımı Glenn Paige'nin 1968 tarihli Kore Savaşı'na ilişkin kitabının dışında yeterince ampirik çalışmayla desteklenmemiştir.¹²

Snyder ve arkadaşlarından başka çalışmalar yapan Rosenau'ya göre ise, Karar-Alma Yaklaşımının yeniliklerinden biri, ülke içi değişkenleri özellikle hükümet-dışı etkileri dış politika davranış kaynağı olarak görmesi, bir diğeri ise, karar alma sürecine verilen önem olmuştur.

Rosenau'ya göre, Snyder'in modeli, bir kuram içermemekteydi. Yeni önerme ve kavramlar getirilmişti ancak bunların araştırmacı tarafından ne zaman, nerede ve nasıl kullanılabileceği belirtilmemişti. Snyder'in örgütsel değişkenlere karşılık, iç ve dış ortamdaki faktörleri yeterince ele almaması ve karar alıcıların farklı ortamlarda nasıl tercih yapacakları konusuna değinmemiş olması uluslararası ilişkiler disiplininde çoğulcu perspektifin henüz gelişmemiş olmasıyla açıklanabilirdi.¹³

Karar-Alma Yaklaşımının Uluslararası İlişkilere girmesiyle birlikte, birtakım varsayımlar ortaya atılmaya başlamıştır. Mesela, Karar-Alma Yaklaşımlarında analiz birimi olarak alınan devletlerin davranışları analiz edilirken, realizm ve sistem teorisi gibi, devleti rasyonel davranan bütüncül öğeler olarak görmek yerine, daha alt birimlerden oluşan ve politikalarını bunların belirlediği pluralist bir yapı olarak görmek söz konusu olmuştur. Bu açıdan bireyler üzerine yoğunlaşmakta ve birey denince de akla ilk önce karar alıcı gelmektedir. Ancak, karar alıcıların kararları yanı sıra, onların bulunduğu içsel ve dışsal ortam da göz ardı edilmemektedir. Bu yüzden

¹¹ Tanrısever, **a.g.m.**, s. 104., Kahraman, **a.g.m.**, s. 177.

¹² **a.g.m.**, s.178.

¹³ **a.g.m.**,s. 178.

karar alıcının çevresi öncelikli alınmakta, içsel ve dışsal olarak ikili daha sonra da kendi içinde alt birimlere ayrılmaktadır.¹⁴

Bu nedenlerden ötürü, uluslararası politika denince hükümetlerin resmi kanallar aracılığıyla yürüttüğü karşılıklı politikalar kastedilse de, bu süreç analiz edilirken devletlerin siyasal bakımdan örgütleniş biçimleri, karar alma süreçleri, bu süreçleri etkileyen bireyler, onların tutum ve davranışları da dikkate alınmaktadır. Bunların olması, devletler arasında karşılaştırma yapmayı kolaylaştırdığı gibi devlet davranışlarının daha sağlıklı analiz edilmesine de yardımcı olmaktadır.¹⁵

Sistem Teorisinden farklı olarak karar alma yaklaşımı, uluslararası sistemde meydana gelen tüm olayların bireylerin eylemlerine indirgenebileceği ve bunun da bireylerin tutum ve davranışlarından ayrı tutulamayacağı varsayımıyla hareket eder. Oysa Sistem Yaklaşımında¹⁶, uluslararası ilişkilerin başlıca aktörleri olarak ulus-devletler kabul edilir ve bireyler üzerine yoğunlaşmaz.¹⁷

Karar-Alma Yaklaşımında bireyler kavramına, uluslararası sistemi etkileyen, hükümeteşel olan veya olmayan tüm birey ve topluluklar eklenmektedir. Davranış kavramı ise, uluslararası sistemi etkileyen görüşlerden, hükümetin karar almasında doğrudan rol alan bireylerin tutumlarına kadar geniş bir anlam ifade etmektedir. Uluslararası sistem kavramı ise, ulus-devletlerin eylemlerinden doğan etkileşimlerin söz konusu olduğu ortam ve yapı olarak tanımlanmaktadır. Yani, Karar-Alma Yaklaşımında, devletlerin davranışlarının uluslararası sistemi etkilediği, devletlerin davranışlarının ise bireyler¹⁸ tarafından belirlendiği ifade edilip, dış politika analizinin çıkış noktasına bireyler yerleştirilmektedir.¹⁹

¹⁴ Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, s. 534.

¹⁵ **a.g.e.**, s. 534.

¹⁶ Sistem Yaklaşımı için bkz. Tayyar Arı, **Uluslararası Sistem Teorisi Açısından 1947-1972 Hindistan-Pakistan Çatışmasına Bir Yaklaşım**, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 1986, s. 3-26., Arda Ercan, "Uluslararası İlişkilerde Sistem Teorisi", Çomak (ed.), **a.g.e.**, s. 165-181., Morton Kaplan, "Variants on Six Models of The International System", Rosenau (ed.), **a.g.e.**, s. 291-303.

¹⁷ Arı, **a.g.e.**, s. 535.

¹⁸ Mesela, İsrail'in 1948 yılında ilk Başbakanı ve en konuşkan temsilci olan Ben Gurion, İsrail'in baskın bir karar-alıcısı olarak yaptığı çalışmalarla -dağınk İsrail halkını birleştirmeye çalışmak gibi- İsrail'in en taktir edilen liderlerinden biri olmuştur. Michael Brecher, **The Foreign Policy System of Israel: Setting, Images and Process**, (New Haven: Yale University Press, 1972), s. 231., <http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=1329>, (18.02.2010)., Mithat Çelikpala, **Ulusal Çıkar**

Diğer bir ifadeyle, Karar-Alma Yaklaşımı, devleti realist teori gibi rasyonel kararlar veren, üniter, tek aktör olarak görmemekte, bunun içine devlet adına karar veren ve bu sürece katılan bireyleri de eklemektedir. Yani bu durumda devlet içinde bireylerin, grupların karar almada etkin oldukları söylenebilmektedir. Bu yüzden kamuoyu, baskı grupları, seçim sistemleri, ülke rejimi, bürokratik süreç gibi öğeler de bu yaklaşımda dikkate alınması gereken öğelerden bazılarıdır.²⁰

Karar-Alma Yaklaşımına göre, “ulusal çıkar”²¹ sadece uluslararası sistemle açıklanamaz, devletlerin içsel yapılarına da bakmak gerekir. Realist ve Sistem Yaklaşımçıları gibi devlet, diğer devletlerin politikalarına göre hareket eden veya davranışları uluslararası yapı tarafından belirlenen “kara kutu” ya da “bیلardo topu”²² değildir. Çünkü bir devletin dış politikasını anlamak için esas olarak, onun içsel yapısına, karar alıcıların tutum ve davranışlarına, onların durumu nasıl algıladıklarına bakmak gerekir. Bir Dış Politika ancak bu şekilde sağlıklı analiz edilebilir.²³

Bununla birlikte, Karar-Alma Yaklaşımlarının makro çözümlerden çok mikro çözümler için yararlı olacağını kabul etmek gerekir. Yani bu yaklaşımlarla, tüm siyasal sistemin bir çözümlenmesi yapılamaz. Çünkü, sadece bir karar verme birimi üzerine eğilerek onun çözümlenmesi yapılır. Bu yaklaşımlar, yürütme gibi geniş kapsamlı kurumlarla bile her zaman ilgilenmez. Çoğu kez, hükümetin politikasını biçimlendiren bireyler üzerinde durur. Böylelikle, Karar-Alma Yaklaşımı ile ilgilenenler, kararların verildikleri yerleri daha belirgin ve somut duruma getirerek, bir bakıma dış politika konularında bilimsel yöntemlerin uygulanmasını kolaylaştırırlar.²⁴

ve Dış Politika, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1996, s. 78.

¹⁹ Arı, **a.g.e.**, s. 535., Robert Jervis, **Perception and Misperception in International Politics**, (New Jersey: Princeton University Press, 1976), s. 44.

²⁰ Arı, **a.g.e.**, s. 536.

²¹ Ulusal çıkar, temel hedef ve dış politikanın yapılmasında devletin karar alıcılarını yönlendiren üst belirleyicidir. Detaylı bilgi için bkz. Çelikpala, **a.g.t.**, s. 11-45.

²² Bu modeller güç yaklaşımını ele alan ve devletleri sahip oldukları güce göre, kapalı bir yapı olarak değerlendiren modellerdir. Arı, **a.g.e.**, s. 344.

²³ **a.g.e.**, s. 536.

²⁴ Gönlübol, **a.g.e.**, s. 15.

Çalışmamızın konusu önemi II. Dünya Savaşı sonrasında fark edilen Karar-Alma Yaklaşımı ve Yakın Tarihimizde önemli bir yeri bulunan 1 Mart Tezkeresi olayıdır. Çünkü bu tezkere, Meclis'ten geçseydi, Türkiye'nin Irak'ın geleceği konusunda aktif olarak rol oynamasını sağlayacağı, ABD ile ilişkileri daha çok geliştireceği ve AB, Kıbrıs, PKK gibi konularda ABD'nin daha fazla desteğinin alacağı bir fırsat sağlayabilecekti. Ancak, tezkere Meclis'ten geçmemiştir.

Buradaki amacımız, devletlerin dış politikasındaki gelişmelerde liderlerin ya da aktörlerin gelişmelerde etkin rol oynadıklarını, gelişmeler karşısında, her bir aktörün kişisel özellikleri, deneyimleri, geçmişte yaşadıkları olaylar neticesinde farklı tutum ve davranışları sergilediklerini göstermek ve aynı zamanda söz konusu devletlerin/birimlerin dışsal çevreleri kadar içsel çevrelerinin de karar alınırken ne kadar önemli olduğunu yakın tarihimizdeki önemli bir olayı analiz ederek göstermektir.

Çalışmamız 3 Bölümden oluşacaktır. Birinci Bölümde Karar-Alma'nın ne olduğu tanımlanacak, Karar-Almayı Etkileyen Faktörler üzerinde durulacak, daha sonra Karar-Alma'da karşılaşılan sorunlar, Karar-Alma Modelleri ve Karar-Alma Süreci incelenecek, İkinci Bölümde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Karar-Alma Sürecinde yer alan aktörleri ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti Karar-Alma Süreci ele alınacak, Üçüncü Bölümde ise, öncelikle 11 Eylül 2001'de yaşanan terör olayı ve ABD'nin değişen yeni politikası ABD'nin Irak'a askeri müdahale düşüncesi, Türkiye'den talep ettiği yardım ve bu doğrultuda 1 Mart 2003 Tezkeresi ve 7 Ekim 2003 Tezkeresi olayları anlatılarak Karar-Alma Yaklaşımı çerçevesinde bir değerlendirmesi yapılacaktır. Çalışmamız, bir Sonuç Bölümü ile son bulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KARAR ALMA YAKLAŞIMI VE KARAR ALMA SÜRECİ

1.1. Karar Alma Nedir?

Dış Politika Analizi, öteden beri pek çok yazar ve bilim adamının ilgi odağı olmuştur. II. Dünya Savaşı'ndan sonra, dış politika çalışmaları realist ve liberal yaklaşımların etkisi altındayken, 1950-60'larda etkili olan Davranışsalcı Akım, özellikle liberal yaklaşım üzerinde oldukça etkili olmuştur. Kurumsal, subjektif ve normatif ağırlıklı yaklaşım yerine bilimsel ve evrensel bir yaklaşım geliştirmeyi amaçlayan bu akım, Dış Politika Analizinde giderek karar alma süreçleri veya dış politika davranışlarını etkileyen çevresel ve sosyo-psikolojik unsurlar üzerine yoğunlaşmış, R. Snyder, H. W. Bruck ve B. Spain'in öncülük ettiği karar alma konusunda bir araştırma alanı yaratmıştır.²⁵

Karar-Alma Yaklaşımında, devlet, uluslararası politikanın temel aktörü olarak kabul edilmektedir.²⁶ Dolayısıyla, uluslararası politika denince bununla hükümetlerin, liderlerin, grupların, örgütlerin resmi kanallar aracılığıyla yürüttükleri karşılıklı politikalar kastedilmektedir.²⁷ Bu durum, devletler arasındaki karşılaştırmaları kolaylaştırırken diğer yandan devletlerin davranışlarını daha sağlıklı analiz edilmesini sağlamaktadır.²⁸

Bu açıdan bakıldığında, süreci daha detaylı açıklamak için öncelikle, “karar alma nedir?” sorusuna yanıt aramak gerekmektedir. Karar Alma/Karar, tanım olarak, iki veya daha fazla alternatif arasında, bir kişi veya grubun iradi olarak tercihte bulunmasıdır. Kısaca, seçeneklerden en iyisinin seçilmesidir. Bu seçimde ise öncelikle karar verilmesi gereken konu tanımlanır, daha sonra konuyla alakalı çözüm

²⁵ Kahraman, **a.g.m.**, s. 175., J. David Singer, “The Level of Analysis Problem in International Relations”, **World Politics**, Cambridge University Press, Vol. 14, No. 1, Oct. 1961, s. 79.

²⁶ Ersel Aydınli, Erol Kurubaş, Haluk Özdemir, **Yöntem, Kuram, Komplo Türk Uluslararası İlişkiler Disiplininde Vizyon Arayışları**, 1.Baskı, (Ankara: Asil Yayınları, 2009), s. 23.

²⁷ Hakan Tek, **The Decision-Making Process of Turkey: Deploying Turkish Troops to Korea**, Bilkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Aralık 2005, s. 8.

²⁸ Arı, **Amerika'da Siyasal Yapı, Lobiler ve Dış Politika**, 3. Baskı, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2000) s. 27.

yolları araştırılır, üçüncü olarak bulunan bu çözüm yolları değerlendirilir ve son olarak maksimum faydayı sağlayacak olan tercih edilir.²⁹

Önceleri olası seçenekler arasında maksimum yarar sağlayacak olanı seçme olarak tanımlanan karar-alma, zamanla, rekabet halindeki örgütsel çıkarlar ve bürokratik baskılar arasında uzlaşma ve kısmi tercihler içeren bir sürece dönüşmüştür.³⁰

Ancak, dış politikada seçenekler her zaman açık ve net değildir. Genellikle alternatifler arasında bir seçim yapmak oldukça zordur ve karar alma sürecinde zaman zaman tartışmaların yaşanması kaçınılmazdır.³¹

Karar-Alma tanımlandıktan sonra, cevaplandırılması gereken bir konu da, karar-alma sürecinde yer alan kişilerin çeşitli seçenekler arasından, hangi kritere göre bir seçimde buldukları sorusudur. Basit olarak düşünüldüğünde, birey günlük yaşamında karar alırken kendi çıkarlarını korumak, arttırmak veya sürdürmek güdüsüyle hareket etmektedir. Ekonomi literatüründe karını ya da elde edeceği faydayı maksimize etme uğraşısındaki bu insan tipinin (*homoeconomicus*) eylemlerinin ise akılcı bir temele dayandığı, yani bireyin rasyonel -bu konu ileri de Karar Alma Modelleri başlığında incelenecektir- olduğu varsayılmaktadır. Buna göre, ekonomik rasyonalite³² bütün tercihlerin değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkmakta ve bilinçli bir tercihi yansıtmaktadır.³³

²⁹ Michael Brecher'e göre, insanlar, alternatif politikalar arasından kendilerini etkileyen kendi dünya görüşlerini yansıtanları seçmektedirler. Bu yapıyı Davranış Prizması şeklinde isimlendiren Brecher, bu prizmanın siyasi kültür, tarihi miras ve karar-alıcıların kişisel özellikleriyle şekillendiğini ifade etmiştir. Brecher, **a.g.e.**, s. 229. Hasan Köni, **Genel Sistem Kuramı ve Uluslararası Sistemdeki Yeri**, (Ankara: ASAM, 2001), s. 66., Tek, **a.g.t.** s. 7., Akbulut, **a.g.m.**, <http://www.sam.gov.tr/perceptions/Volume5/September-November2000/VolumeVN3HakanAkbulut.pdf>, (10.03.2010), Çelikpala, **a.g.t.**, s. 78.

³⁰ Kahraman, **a.g.m.**, s. 176.

³¹ Arı, **a.g.e.**, s. 26.

³² Rasyonalite, amaç/araç ilişkisine göre anlamlandırılır, diğer bir deyişle devletlerin verili değer grubu bağlamında kazançlarını en üst düzeye, kayıplarını en az düzeye getirecek hareket yönünü seçtikleri varsayılır. Bunun yanında tutarlı bir Karar-Alma Modelinde rasyonellik sadece aktörlerin politik davranışlarını değil aynı zamanda etnik ve normatif fikirlerini de kapsamaktadır. Chris Brown, Kristen Ainley, **Uluslararası İlişkileri Anlamak**, Arzu Oyacıoğlu (Çev.), 3. Baskı, (İstanbul: Yayınodası Yayınları, 2006), s. 64., George, **a.g.m.**, s. 197., Gönlübol, **a.g.e.**, s. 17., Robert Jackson, Georg Sorensen, **Introduction to International Relations Theories and Approaches**, 3rd. Ed., (New York: Oxford University Press, 2007), s. 234-235.

³³ Mesut Taştekin, **Karar Alma Yaklaşımı ve Türkiye'nin Avrupa Birliği Politikasının Belirlenmesinde Ulusal Program Örneği**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Konya, 2002), s. 6.

Uluslararası İlişkilerde, geleneksel yaklaşımlarda devlet temel aktör olarak kabul edildiği gibi, karar alıcılarında bütün alternatifleri değerlendirerek en faydalı olanı tercih edeceği temel bir varsayım olarak kabul edilmiştir.³⁴ Yani burada uluslararası politika, devletleri temsil eden hükümetlerin, birbirlerine karşı geliştirdikleri olay ve olgulara karşı rasyonel yaklaşım çıkarlarını maksimize etmeye çalıştıkları, anarşik arenadaki bir etkileşim süreci olarak tanımlanmıştır.³⁵

Ancak dış politika analizlerinde, hükümet kuruluşları, hükümet dışı kuruluşlar, baskı grupları hatta bireyler de dikkate alınmaya başlayıp karar alma sürecine dahil olmaya başlayınca, karar alıcıların bütün alternatifleri değerlendirebilmesi zorlaşmıştır. Bu durum, mutlak rasyonelliğin gerçekleşmesini engellemektedir. Çünkü, kararların alınmasında, karar alıcı açısından bilgi eksikliği, zaman sınırlılığı, insani zafiyet gibi rasyonelliği kısıtlayıcı faktörler vardır. Bu yüzden karar alma konusunda rasyonellik, karar alıcının bütün alternatifleri değerlendirerek karar alması şeklinde değil, mevcut seçenekler arasından kendisine bir yol gösterici, Verba'ya göre, mümkün olduğu kadar geçmiş kararlara benzeyen kararlar şeklinde olmaktadır.³⁶

Aslında insanoğlunun rasyonel olduğu görüşü hususundaki kanı, birkaç kuşaktan beri önemini kaybetse de, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler çalışanlar, eski tarzda benimsenen rasyonelliği reddetmekle birlikte insanoğlunun siyasal amaçlarını ve davranışlarını rasyonel olarak anlattıklarına bakarak, siyasal süreçte gene de kimi rasyonel öğelerin bulunduğunu kabul etmektedirler. Hatta herhangi bir kişi hakkındaki bilgilerimize göre, onun rasyonel olmayacak şekilde hareket edeceğini bilsek bile, onun gene böyle davranacağını rasyonel bir düşünce ile bulduğumuz söylenmektedir. Bu yüzden rasyonelliği kabul etmenin onu kabul

³⁴ Robert O. Keohane, **After Hegemony: Cooperation and Discord in World Political Economy**, (New Jersey: Princeton University Press, 1984), s. 66.

³⁵ Feridun Ergin, **Uluslararası Politika Stratejileri**, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1978), s. 49., Herbert A. Simon, "Theories of Decision-Making in Economics and Behavioral Science", **The American Economic Review**, American Economic Association, Vol. 49, No. 3, June 1959, s. 255., Peter A. Hall, Rosmary C. R. Taylor, "Political Science and The Three New Institutionalism", http://www.uned.es/dcpa/old_Doctorado_1999_2004/Torreblanca/Cursodoc2003/primerasesion/HalyTaylor1996.pdf, (01.02.2010).

³⁶ Verba, burada, "geçmiş kararlara benzeyen" derken, daha önce alınmış kararların bir benzerinin alınmasını değil, mevcut sorun için en çabuk verilebilecek en uygun karara örnek teşkil etmesini kastetmektedir. Taştekin, **a.g.t.**, s. 7.

etmemekten daha sağlıklı sonuçlara götüreceği ileri sürülmektedir. Yani, Karar-Alma Yaklaşımında, hem rasyonel hem de irrasyonel öğelerin karşılıklı etkilerinin bulunduğu kabul edilmekte fakat zorunlu olarak daha çok rasyonel öğelerin üzerinde durulmaktadır. Çünkü, bunlar, gözlemciler tarafından daha kolaylıkla bulunarak ortaya çıkarılmaktadır.³⁷

1.2. Karar Almayı Etkileyen Faktörler

Dış Politika yapımında alınan kararlar, uygulamaya gelinceye kadar içsel ve dışsal pek çok konudan etkilenmektedir. Bununla birlikte, Dış Politika yapımında kullanılan “ne”, “nasıl” ve “niçin”³⁸ soruları, aynı zamandan karar alma sürecinde kararın “nasıl” ve “niçin” alındığına yanıt arayan sorular olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2.1. Bireysel Faktörler

Karar-Alma Sürecinde, karar alıcının bireysel unsurları önemli bir noktadır. Çünkü ister zihinde tasarlansın ister tasarlanmasın kararlar, bireyler tarafından alınmaktadır ve alınan bu kararlar bireyin değer ve inançlarını yansıtmaktadır.³⁹ Bireysel unsurlar deyince, karar alıcının geçmişi, kişiliği, toplumdaki rolü, deneyimi aldığı eğitimi, arkadaş ve iş çevresi ve bunların etkileri anlaşılmaktadır.⁴⁰

1.2.1.1. Kişisel Özellikler

Karar-Alma Sürecinde, olayın algılanıp kararın uygulanmasına kadar her şey karar alıcının kişisel özelliklerinden etkilenmektedir. Bu özellikler kişinin kendi sosyo-psikolojik yapısı, karakteri, doğuştan sahip olduğu özellikler, soğukkanlılığı, inancı, siyasi ve kültürel değerleri, liderlik özelliği gibi pek çok unsuru kapsamaktadır.

Mesela Thomas Hobbes’in insana ilişkin kötümser düşünceleri onun doğumuyla birlikte yaşadığı kötü olaylara dayanmaktadır. Hobbes, 1588’de İspanyol donanmasının İngiltere donanmasına karşı aldığı yenilgi döneminde dünyaya

³⁷ Gönlübol, **a.g.e.**, s. 16., Knutsen, **a.g.e.**, s. 330.

³⁸ Taştekin, **a.g.t.**, s. 8.

³⁹ Goldstein, **a.g.e.**, s. 169., Margaret G. Hermann, Loe D. Hegan, “International Decision-Making: Leadership Matters”, **Foreign Policy**, No. 110, Special Edition: Frontiers of Knowledge, Spring 1998, s. 124-137.

⁴⁰ Ben D. Mor, **Decision and Interaction Crisis**, (London: British Lib., 1993), s. 4.

gelmiştir. Hatta donanma geldiğinde annesi öyle korkmuştu ki, Hobbes’u erken doğum yaparak dünyaya getirmiştir. Dünyaya kötü bir şekilde geldiğini anlatan Hobbes, kendisini “*korkunun ikizi*” olarak ifade etmektedir.

Hobbes’un kötü düşüncelerinin diğer nedenleri ise oyuna ve içkiye düşkün rahip babasının kilise kapısı önünde yaşanan bir kavga sonucunda ölmesi, İngiltere’de 1620’lerdeki iç savaşı ve Otuz Yıl Savaşları’nı görmesi de yatmaktadır. Bu yüzden Hobbes, doğa hallerinde bencil, kötü, savaşa meyilli olan insanın üstün bir otorite –ki bu Leviathan’dır- tarafından durdurulması gerektiğini ifade etmektedir. Bütün bunlar göz önüne alındığında kişisel özelliklerin karar-alma sürecinde ne kadar etkili olduğu görülmektedir.⁴¹

Karar-Alma, bilindiği gibi alternatifler arasından bir tercih yapma davranışı olarak tanımlanmaktadır. Bu tercih, karar alıcının rasyonel davranacağı varsayımıyla yola çıkanlara göre, rasyonel bir insan, tüm alternatiflerden haberdar olarak ve sonuçlarını iyi düşünerek en faydalı olanı tercih edecektir. Ancak, özellikle kriz dönemlerinde, bilgi eksikliği, zaman darlığı gibi nedenlerden dolayı, mutlak anlamda bir rasyonellik imkansız olduğundan, maksimum faydayı sağlayacak olan tercihin yapılmasında karar alıcılara büyük iş düşmektedir. Ayrıca burada, karar alıcının, kişisel özelliklerinin ne ölçüde etkili olacağını ortaya koymak da güç görünmektedir.⁴²

Karar-Alma Sürecinde, karar alıcının kişisel özellikleri nedeniyle, genel anlamda literatürde, karar alıcının rasyonel davranacağı ve rasyonel davranmayacağı şeklinde 2 varsayım bulunmaktadır.⁴³ Karar alıcının rasyonel davranacağını ileri sürenlere göre, karar alıcılar, uluslararası olaylar karşısında, soğukkanlı davranırlar ve sebep-sonuç ilişkisini kurarak karar alırlar. Karar alıcı kendisine gelen bilgiler arasında en iyisini ve en faydalı olacak olan alternatifini seçerler.⁴⁴

⁴¹ Knutsen, a.g.e., s. 140-141.

⁴² Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, s.167., Mor, a.g.e., s. 4

⁴³ Goldstein, a.g.e., s. 168.

⁴⁴ Mesela, uluslararası bir olay karşısında saldırgan bir tutum benimseyen karar alıcının bu davranışı iyice hesap edilmiş ve ülke çıkarları açısından uygun görülmüş bir davranıştır. Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, s. 540.

Onlara göre karar alıcılar, karar alırken belli kurallar dahilinde hareket etmektedirler. Bu kurallar, ne tür bilgilerin kullanılacağını ve daha ne kadar bilgiye gerek olduğunu, izlenecek yöntemleri ve alınacak kararı belirlemektedir.

Karar alıcının rasyonel davranmayacağı varsayımını ileri sürenlere göre ise, karar alıcılar nesnel olmayan etki ve baskılar altında karar verirler. Bunlar dış çevreden gelen baskılar olabileceği gibi, sorunla doğrudan ilgisi olmayan örneğin, karar alıcının çocukluk yıllarında edindiği deneyimlerin etkisi de olabilir. Bu yüzden bu etkiler nesnel olmadığı gibi, bireyin farkında olmadığı değer sistemleriyle ilgili etkiler olabilir. Yani burada, uluslararası sistem, yarım kalmış hesaplaşmaların, halledilmemiş kişisel sorunların yansıtıldığı bir arena haline dönüşebilmektedir.⁴⁵

Bununla birlikte, Verba, kişisel özelliklerin, uluslararası ilişkilerdeki etkilerini değerlendirdiği bazı varsayımlarda bulunmuştur. Bunlardan ilkinde göre, bir kişi, bir olayda ne kadar çok yer alırsa/ilgiliyse, mantık dışı etkiler o kadar fazla olacaktır. İkinci olarak, kişi, konuyla ilgili ne kadar çok bilgiliyse, bireyin davranışları daha az mantık dışı etkilere/kişisel özelliklerinin etkisi daha az olacaktır. Ancak bilgi eksikliği konusunda kişisel etkenlerin daha ağır bastığı görülmektedir. Üçüncü olarak, kişinin uluslararası sorunları çözme yeteneği ne kadar fazlaysa, uluslararası ilişkilere yönelik davranışları daha az kişisel özellik taşıyacaktır. Çünkü yetenek konusu bilginin dışında özel teknik ve stratejilerin bilinmesi, entelektüel birikim, karmaşık ve soyut sorunları çözebilme, konunun diğer konularla bağlantısını kurabilme ve tarihsel perspektif ve sonuçları önceden tahmin etme dahil pek çok konuyu içermektedir. Dördüncüsü, karar alma sürecinde birey ne kadar rasyonel olursa kişisel özellikler o kadar az rol oynayacaktır. Beşinci ve altıncı varsayım ise, kişi olaylar üzerinde ne kadar etkili olduğunu bilirse ve kişi ne kadar sorumluyorsa, kişisel özellikleri olayları o kadar az etkileyecektir.⁴⁶

1.2.1.2. Deneyim

Karar alıcının daha önceden edindiği deneyimler/tecrübeler, onun diğer dış politika yapımında, diğer devletlerle olan ilişkilerinde ve karşılaştığı sorunlarda, onları anlayıp değerlendirmede yardımcı olmaktadır.

⁴⁵ a.g.e., s. 539-540.

⁴⁶ Taştekin, a.g.t., s.12., Arı, a.g.e., s. 541-542.

Mesela, daha önce genel kurmay başkanlığı yapmış olan George Marshall 1950-51’de savunma bakanlığı görevini yürütürken savunma konularına ve askeri birimlerin gereksinimlerine, daha önce aynı görevde bulunmuş kişilerden farklı yaklaşmıştır. Diğer yandan 1953’te savunma bakanı olan Charles E. Wilson ise, önceleri General Motors firmasının başkanlığını yapmış olduğundan, görevi sırasında askeri harcamaları azaltarak ve savunma planlarını ona göre yaparak yönetimin bütçe dengesini sağlamaya ve muhafazakar bir ekonomi politikası uygulamaya çalışmıştır.⁴⁷

Türkiye’de ise Turgut Özal, önceleri DPT Müsteşarlığı yapması, Dünya Bankası’nda çalışması gibi nedenlerden ötürü siyasette yer aldığı dönemde dış politikaya önceki siyasilerden farklı olarak “ekonomi gözlüğüyle” bakmış, devlet içinde dahi özel sektörde gibi davranmış ve sorunların çözümünde ekonomik araçlara büyük ağırlık vermiştir.⁴⁸

1.2.1.3. Rol

Rol, bireyin işgal ettiği statü sınırları içerisinde neyi yapabileceği ya da yapamayacağı şeklinde belirlenmiş davranışlar toplamıdır. Başka bir ifadeyle rol, bireyin statü gereği icra edebileceği hak ve yükümlülüklerdir.⁴⁹

Rol bir anlamda, bulunduğu pozisyon gereği kendisinden bekleneni yapması olarak da tanımlanmaktadır. Başka bir ifade ile rol, bir karar alıcının, karar almak zorunda olması yüzünden ve bu konumda bulunacak herhangi bir kişinin de aynı olması beklenen davranışlardır.⁵⁰ Bazen kişinin yapmak zorunda kaldığı şeyle kendisinden beklenen şey arasında fark- kişinin önceki deneyimleri ve bireysel özellikleri nedeniyle- olsa da, rol, kişinin karar almadaki davranışlarını ve sorumluluklarını önemli ölçüde belirlemektedir.

⁴⁷ Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, s.170.

⁴⁸ Sedat Laçiner, “Ozalizm (Neo-Ottomanism): An Alternative In Turkish Foreign Policy?”, <http://www.neo-ottoman.net/Neo-Ottomanism-Sedat-Laciner.pdf>, (14.01.2010)., Ekerer, **a.g.t.**, s. 95-99.

⁴⁹ Orhan Gökçe, Hakan Afacan, Birol Akgün, vd., **Toplum Bilimi Ders Notları**, (Konya, 2003), s. 59-60.

⁵⁰ Bruce Russett, Harvey Starr, **World Politics: The Menu of Choice**, (New York: W. H. Freeman Company, 1992), s. 259.

Kişinin rolü bir anlamda, ne yapması, kiminle görüşmesi ya da görüşmemesi görüşlerini ne şekilde ifade etmesi gerektiği gibi konuları ayrıntılı olarak belirtmiş olabilir. Zamanla rol, tamamen belirgin hale gelir, kişiler tarafından içselleştirilebilir ve diğerlerinin beklentileriyle kendisinin rolü tanımlaması arasında fark ortadan kalkabilir. Kişi kendi ilkelerine aykırı olsa bile rolünü gerçekten benimseyerek, ona bağlanarak yerine getirebilir.⁵¹

Bununla birlikte, kurum yeni açılmışsa ve kişinin rolü kendisiyle belirginlik kazanacaksa, kişi daha geniş bir davranış özgürlüğüne sahip olabilmektedir. Ayrıca bazen kişi seleflerinden farklı olarak rolünün sınırlarını daha geniş tanımlayabilir ve öncekilerden daha geniş bir çalışma alanı içinde görev yapabilir.

1.2.1.4. İnanç

İnançlar, doğrulukları kanıtlanmasa da, karar alıcıların doğru olarak kabul ettikleri varsayımlar önermelerdir. Karar-Alma Sürecinde yer alan kişilerin, özellikle de liderlerin sahip olduğu inançlar, süreci belli aşamalarında, belli ölçülerde etkilemektedir. Karar alıcıların siyasi gerçekliği ilişkin inançları, felsefi nitelikli ve uygulamaya yönelik olanlar olarak 2'ye ayrılmaktadır. Bir liderin çevresinde gelişen olayları denetleyebilme derecesine olan inancı, kendisine rakip ya da karşıt olanlara karşı bakış açısı gibi, bir bakıma bireyin hayata, dünyaya ilişkin temel varsayımlarını gösteren inançları felsefi nitelikli olanlardan sayabiliriz. Karar alıcıların belirli bir amaca ulaşmak için risk alma eğilimleri gibi örnekler de, karar alıcıların felsefi nitelikteki inançlarına uygun hareket edebilmeleri için izlenmesini gerekli gördükleri strateji ve taktikler olarak söyleyebileceğimiz uygulamaya yönelik inançlara örnek verilebilir.⁵²

Karar alıcıların inanç sistemleri ve bu inanç sistemine dayalı imajlar ile dışarıdan gelen bilgiler arasındaki ilişki önemlidir. Gelen yeni bilgilerin karar alıcını inanç sistemiyle uyuşması durumunda sorun yoktur. Eğer uyumsuzluk çıkarsa, karar alıcı, bu durumda 3 tepki göstermektedir:

- Kendisini sorunun dışında tutarak uyumsuzluğu görmezden gelebilir

⁵¹ Arı, **a.g.e.**, s. 171.

⁵² Sönmezoğlu, **a.g.e.**, s. 212.

- Gelen bilgiyi tamamen reddederek veya bunların değersizliklerini göstererek mevcut inançlarını korumaya alabilir
- Gelen bilgileri kabul ederek inançlarını değiştirebilir.⁵³

Diğer alanlarda olduğu gibi dış politika alanında da, karar alıcılar, prestijleri zedeleneceği için genellikle ilk iki tür tepkiyi göstermektedirler. Bu ise, devletler arasındaki uyuşmazlıkların çatışmaları artırıcı bir hal almasına neden olmaktadır.

1.2.1.5. Siyasi Kültür

Kültür, “bakmak” veya “yetiştirmek” anlamına gelen Latince’deki “*cultura*” veya “*colere*” fiilinden gelip insanın doğal ve sosyal çevresiyle ilişkilerinde ortaya çıkan sorun ve gereksinimlere çözüm getirme yönünde yarattığı maddi ve maddi olmayan değerler bütünü olarak tanımlanmaktadır.⁵⁴

Kültür, biyolojik miras yoluyla değil, öğrenme vasıtasıyla bir nesilden bir sonraki nesle geçen unsurları kapsar. Ancak siyaset bilimciler bu kavramı siyasi kültür şeklinde insanların psikolojik açıdan yönlendirilmesi şeklinde daha dar bir anlamda kullanılmaktadır. Onlara göre siyasi kültür, partiler, hükümet, anayasa gibi inançlar, değerler ve semboller bağlamında ifade edilen siyasi objelerin yönelimler yapısıdır.⁵⁵

Siyasi kültür, tıpkı kimlik, inanç, tarih bilinci gibi bir ülkenin dış politikasını, onun karar alma sürecini etkileyen bir unsurdur. Ülkedeki siyasi ve diplomatik kültürün ülkedeki insanların gerek kendilerini tanımlamalarında gerekse güvenlik, barış ve istikrar kavramlarını yorumlamalarında etkili olması ülkenin kaçınılmaz olarak dış ve güvenlik politikasını etkilemektedir. Ülkedeki, siyasi ve diplomatik kültür, karar vericilere çeşitli durumlarda ne yapmaları gerektiği konusunda yol göstermektedir. Bunlar, bir ülkede benzer olaylar karşısında ne yapılması gerektiği konusundaki birikimlerden doğmuş ve çeşitli tarihsel olayların etkisiyle yerleşmiş olan ortak toplumsal bilinç ve paylaşılan inançlar ve değerlerdir. Bunlar ayrıca, bir

⁵³ a.g.e., s. 212., Walter S. Jones, **The Logic of International Relations**, 7. Baskı, (Harper Collins Publishers, 1996), s. 223.

⁵⁴ Gökçe, Afacan, Akgün, v.d., a.g.e., s. 98.

⁵⁵ Andrew Heywood, **Siyaset**, Bekir Berat Özipek (çev.), (Ankara: Liberte Yayınları, 2006) s. 290.

ülkenin ve karar vericilerinin dış politikayı belirlemede çok önemli olan kendi ülkesi hakkındaki imajını ve diğer ülkeler hakkındaki imajını da etkilemektedir.⁵⁶

1.2.1.6. İdeoloji

İdeoloji, insan ve toplumun geliştirdiği, insan, toplum ve evrene ilişkin kapsamlı bilişsel ve etik inanç sistemlerinin bir biçimidir. Diğer bir deyişle, ideoloji bir toplumun düşüncelerine egemen olan, toplumun yaşantısını belirleyen ve etkileyen, toplumun ulusal ve uluslararası politikalarını yönlendiren değerler sisteminin tümüne denmektedir.⁵⁷

Sosyal bilimlerin bakış açısında bir ideoloji, mevcut iktidar ilişkileri sistemini korumayı, değiştirmeyi ve yıkmayı amaçlayan ve organize bir siyaset eylemi için temel teşkil eden, az veya çok tutarlı fikirler bütünüdür. Bu anlamda bütün ideolojiler;

- Genellikle bir “dünya görüşü” şeklinde mevcut düzene ilişkin bir değerlendirme sunarlar,
- “İyi Toplum” vizyonu çerçevesinde arzulanan bir gelecek modeli sağlarlar,
- Siyasi değişim nasıl olabileceği ve nasıl olması gerektiği konusunda bir çerçeve çizerler.

Bununla birlikte, ideolojiler, değişmez bir şekilde mühürlenmiş düşünce sistemleri değildir, daha ziyade, birçok noktada bir diğeriyle çakışan değişken fikirler bütünüdür.⁵⁸

Dış Politika kararları çoğu zaman rekabetçi bir ortamda farklı bürokratik unsurlar, özel veya devlete ait örgütler, yabancı ortaklıklar arasında kurulan koalisyonlar veya karşı koalisyonlarca etkilenir. Çoğu zaman dış politika kararları en büyük politik gücü toplayabilen unsurların isteği yönünde çıkar. Böylece, bir devletin dış politikası saptanırken, uygulanırken tüm toplumun değerlerinden ne

⁵⁶ Arı, **a.g.e.**, s. 174.

⁵⁷ Mehmet Kocaoğlu, **Uluslararası İlişkiler**, (Ankara: Türkeli Yayıncılık, 1993) s. 451-452.

⁵⁸ Heywood, **a.g.e.**, s. 60.

kadarı dış politikaya yansıtılmış olduğu önem kazanır. Yani, toplumsal değerlere uyum sağlayan dış politikalar, sürekli ve uyumlu olur.⁵⁹

İdeolojinin dış politikadaki en büyük etkisi, ideolog ve uygulayıcılarının dünya sorunlarına ve dış politikaya salt kendi bakış açılarından bakılmasını istemesidir. Bir başka deyişle, izlenecek dış politikaların belirlenen ideolojinin dışına çıkmayacak şekilde saptanmasını ısrarla istemesidir. Örnek olarak, Sovyet ideolojisinin uzun süreli amacının, sosyalizmin bütün dünyaya yayılmasını sağlamak olduğunu söylemek mümkündür.

Ancak ideolojik öğeler, devletlerin dış politikasını olumlu yönde etkilerken, çoğu zamanda olumsuz yönde etkileyebilir. Çünkü ideoloji dış politikada aşırı bağnaz uygulamalara yol açabilir. Nitekim Sovyetlerin bu evrensel komünizmi yayma ideolojisi Doğu Avrupa’da ulusçuluğu/milliyetçiliği öldüremediği gibi sürekli canlı tutmaya yaramıştır.⁶⁰

1.2.1.7. Liderlik Özellikleri

Liderlik, olağanüstü hedeflere, performans düzeylerine ulaşma konusunda diğer insanları esinlendiren bir çalışma ortamı yaratma sanatıdır. Bir başka deyişle, liderin görevi, fikirleri, becerileri ve enerjiyi harekete geçirmektir.⁶¹

Liderlik ya da liderlik etme, kişinin deneyimleriyle bağlantılı bir unsurdur. Bu durum dolayısıyla, karar alma sürecini de etkilemektedir. Mesela, daha önce üst düzey askeri görevlerde bulunmuş Eisenhower’ın bu deneyimleri, kendisinin sorunları çözerken yardımcılarında geniş ölçüde yararlanmasında da görülmektedir. Eisenhower, kişiler arasında uzlaşma sağlayarak ve konsensüsün oluşmasına dikkat ederek karar vermede komite yönetimini benimsemiştir. Bununla birlikte, F. Roosevelt ise Eisenhower’den farklı bir lider özelliği göstermiştir. Roosevelt, üst düzey bürokratlar arası rekabetten yararlanarak hatta bunun teşvik ederek onları saf dışı bırakıp en son kararı kendi vermeyi tercih eden bir karakter çizmiştir.⁶²

⁵⁹ Kocaoğlu, **a.g.e.**, s. 453.

⁶⁰ **a.g.e.**, s. 454.

⁶¹ Gökçe, N. Ata Atabey, v.d., **Davranış Bilimleri Ders Notları**, 2. Baskı, (Konya: Çizgi Kitabevi, 2003), s. 114.

⁶² Arı, **a.g.e.**, s. 172.

Liderlik özellikleri özellikle 3. Dünya ülkelerinin dış politika yapımı ve karar alma sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü bu ülkelerde liderler, devlet kimliğini, devletin çıkarlarını, ulusal çıkarın, ülkenin dost ve düşmanlarının yeniden tanımlanması hususlarını seçilen kullanılabilir bilgi, kaynak ve alternatifler temelinde yeniden tanımlarlar.⁶³

Bununla birlikte, H. Kissinger, liderlik konusunda 3 tip liderden söz etmektedir. Bunlar:

- * Bürokratik/Pragmatik Lider
- * İdeolojik Lider
- * Karizmatik/Devrimci Liderdir.⁶⁴

Bürokratik/Pragmatik Lider, problem çözücü lider olarak, sorunlara pragmatik bir yöntem benimseyerek, her bir soruna ayrı ayrı yaklaşmakta, sorunlar parçalara ayrılmakta ve her bir parça uzmanlar tarafından ele alınmaktadır. Pragmatizmin gereği olarak, olguların mutlaka bir çözüm üreteceği ve bu nedenle bazen sorunun zamana bırakılma ve gelişmeleri bekleme söz konusudur. Burada, çözüm için yeterli bir enerji ve isteğe sahip olunabilirse çözülemeyecek sorun yoktur. Sorunların derhal üzerine gidilmesi ve yaklaşımlar arasında bir uzlaşma arayışı bu liderlik özelliğinin diğer önemli bir özelliğidir. Kissinger, bu lider tipine Amerikan ve Avrupa ülkelerinin liderlerini örnek vermektedir.⁶⁵

İdeolojik Lider, ideolojinin temel davranış standardını ve nihai başarısının koşullarını sağladığına inanmaktadır. Burada ideoloji liderin davranışlarında en belirleyici örnek olmaktadır. Kissinger, bu lider tipine başta Sovyet liderleri olmak üzere Komünist veya Sosyalist ülke liderleri örnek verilmektedir.

Karizmatik/Devrimci Lider ise, mevcut durumdan daha çok gelecekle ilgilenir ve gelecek olaylara şekil vermeyi amaçladıklarından pragmatik düşüncenin temelini oluşturan çevrenin manipülasyonuna dayanan anlayışı ve davranışları katı

⁶³ Muhittin Ataman, "Leadership Change: Ozal Leadership and Restructuring in Turkish Foreign Policy", *Alternatives Turkish Journal of International Relations*, Vol. 1, No. 1, 2002, s. 120-153.

⁶⁴ <http://www.yeniden1919.com/2009/02/28/gazi-mustafa-kemal-nutuk/>, (17.01.2010)., Henry Kissinger, "Domestic Structure and Foreign Policy", Rosenau (ed.), *a.g.e.*, s. 267-273.

⁶⁵ Arı, *a.g.e.*, s. 172.

kurallarla sınırlayan ideolojiyi temel almazlar. Bu tip lider, genellikle az gelişmiş, Üçüncü Dünya Ülkelerinde görülmektedir. Tam bağımsızlık için mücadele eden bu Üçüncü Dünya Ülkeleri liderleri, ülkelerin başta ekonomik olmak üzere, maddi sorunların ayrıntılarıyla uğraşmaktan çok, genel ve devrimci bir yaklaşımla sorunları çözmeye çalışırlar. Castro, Atatürk, Turgut Özal ve Sukarno burada verilebilecek en güzel örneklerdir. Bu liderlerin davranışlarında politika belirleyici unsur olmuş ve sürekli kendilerine özgü vizyonlarıyla sorunlara çözüm aramışlardır.⁶⁶

1.2.2. İçsel Çevre

Dış Politika Karar-Alma Sürecinde içsel çevre, devlet yapısı, kamuoyu, medya, devletin yasama, yürütme, yargı ve bürokrasi, askeri kesim, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler vb. içine almaktadır.⁶⁷ Aslında dış politikada karar alıcı, dışsal çevreden çok içsel çevreyle ilgilenmektedir. Çünkü, iç politik yapılanma, sosyo-kültürel yapı ve ulusal karakter, karar alıcının da üyesi olduğu bir bütünün etkin unsurlarıdır.

1.2.2.1. Devlet Yapısı

Karar-Alma Süreci ve bu süreçte etkili olan birimler devletin örgütleniş biçimine göre farklılık göstermektedir. Yani, karar alma sürecinde etkili olan kişi ve kurumlar, devletin üniter, federal ve konfederal⁶⁸ bir devlet olmasına göre farklılık göstereceği gibi siyasal sisteme ya da rejime göre de farklılık göstermektedir.

⁶⁶ a.g.e., s. 173-174., Ataman, a.g.m., s. 120-153., Hermann, Hagan, a.g.m., s. 124-137.

⁶⁷ Earl C. Ravenal, "Ignorant Armies: The State, The Public and The Making of Foreign Policy", **Critical Review**, Vol. 14, No.2-3, 2001, s. 327-374.

⁶⁸ Üniter devlette, siyasi iktidar tek merkezde toplanmış olup ülkedeki bütün insanlar bir tek siyasi merkezin otoritesi altında yer almaktadır. Ülkede bir tek siyasi otorite merkezi ve bunu temsil eden bir tek kamusal güç vardır. Tüm siyasi iktidarın gücü bu merkez tarafından kullanılmakta olup yasama, yürütme ve yargı güçleri bölünmüş/parçalanmış değildir. Devletin tek bir yasama organı, tek bir anayasası, tek bir hükümeti ve tek elden yönetilen bir yargı kurumu vardır. Ülkede yaşayan tüm toplumun ilişkileri bu tek yasama organının yasalarıyla düzenlenir ve tek bir hükümet tarafından yönetilir. Federal devlet, devletin yasal egemenliğinin bölgelere göre değiştiği ancak tüm bölgeler için geçerli merkezi yasaların da olduğu devlettir. Devlet içinde yer alan devletçikler (federe devletler) kendi yasalarını kendileri yaparlar. Ancak tüm devletçikler, ulusal savunma, dış ticaret, dış politika gibi konularda merkezi devlete bağlıdır. Konfederal devlet ise, birden çok bağımsız devletin, ortak bir amaç için oluşturdukları siyasal birlikteliklerdir. Konfederasyon bir uluslararası antlaşma ile kurulur ve üye devletler istedikleri zaman konfederasyondan çıkabilirler. Teknik manada uluslararası hukuk çerçevesinde devlet sayılmamaktadır. Konfederal yapılanma konfedere devletlerin egemenlik unsurlarını sınırlandırmamaktadır. Dış ilişkilerde üye devletler tamamen bağımsızdır. Konfederasyonun üye devletler üzerinde zorlayıcı ve yaptırımsal yetkileri yoktur. Bu nedenle bu yapılanma devlet vasfına sahip olmamakta, sadece üye devletlerin oluşturduğu akdi bir nitelik vasfıyla hareket etmektedir. Ahmet Emin Dağ, **Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü**, 1. Baskı,

Mesela, BDT gibi konfederal yapılarda tüm siyasal kararlar, merkezi organlar tarafından verilmemekte hatta yetkilerin çok daha büyük bir kısmı bu tür siyasal birlikleri oluşturan birimler tarafından verilmektedir. Federal yapılarda, siyasal karar alma yetkisinin bir kısmı yerel otoritelere (eyaletler) devredilmekle beraber, merkezi organlar konfederal devletlere göre daha fazla yetki kullanırlar. ABD, burada verilecek en güzel örneklerden biridir. Üniter yapılarda ise hemen hemen bütün kararlar, merkezi organlar tarafından verilmekte ve bütün yetkiler, merkezi organlar tarafından kullanılmakta, yerel birimlere ise merkezi organlar tarafından alınan yetkilerin uygulanması bırakılmakta hatta bu konuda uygulanan prosedür merkezi organlar tarafından ortaya konmaktadır.⁶⁹

Diğer taraftan, siyasal rejim farklılıkları da karar alma sürecini etkileyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Mesela Başkanlık Sisteminde aynı zamanda devlet başkanı olan başkan, tüm icra yetkilerini elinde bulundurmakta ve daha etkin bir konumda yer almaktadır. Parlamenter Sistemde, devlet başkanı daha sembolik yetkiler kullanırken, icra yetkileri başbakanlıkta toplanmaktadır. Yarı-Başkanlık Sisteminde ise, devlet başkanı olan cumhurbaşkanı ile başbakan icra yetkilerini birlikte kullanmaktadırlar.⁷⁰

1.2.2.2. Yasama, Yürütme ve Yargı Organları

Yasama Organı, bir ülkede yasaların belirlenmesi konusunda görevli olan kurumdur. Yasama Organı, özellikle demokratik ülkelerde- demokratik olmayan ülkelerde yasama organı semboliktir- karar alma sürecinde etkili bir organ olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Başkanlık Sisteminin uygulandığı ABD’de yasama organı olan Kongre ve başkan ayrı ayrı seçilmekte ve görev süreleri farklı farklı olmaktadır.⁷¹

Bununla birlikte, ABD’de parti disiplininin olmaması yasama organını karar alma sürecinde daha bağımsız ve daha etkili yapmaktadır. Ayrıca sistemin önemli bir

(İstanbul: Anka Yayınları, 2004), s. 100, 200., Kemal Gözler, **Devletin Genel Teorisi**, 2. Baskı, (Bursa: Ekin Basım, Yayım, Dağıtım, 2009), s. 130, 140, 150.

⁶⁹ Arı, **a.g.e.**, s. 178.

⁷⁰ **a.g.e.**, s. 178.

⁷¹ ABD’de Başkan 4 yıllık süre için seçilirken Temsilciler Meclisi ve Senato olmak üzere 2 kanatlı olan yasama organı ise Temsilciler Meclisi üyeleri 2 yıllığına, Senato üyeleri ise 6 yıllığına seçilmektedir. <http://www.whitehouse.gov>, (19.01.2010).

parçası olan Kontrol ve Denge Sistemi, yasam ve yürütmenin iş birliği içinde birbirlerini dışlamadan görev yapmalarına yol açmaktadır.⁷²

Parlamente Sistemin hüküm sürdüğü Türkiye, Fransa gibi ülkelerde ise, parlamentoda çoğunluğu sağlamış olan partinin hükümet kurma yetkisini elde etmesi ve parti disiplinin olması, yasama organının etkisinin azalmasına neden olmaktadır.

Ancak, yasama organı, savunma bütçelerini hazırlama, antlaşmaları onaylama, askeri gücü kullanma kararı ve savaş ilanı gibi konular genellikle yasama organı tarafından verildiğinden, karar alma süreci üzerindeki etkisi büyüktür.

Yürütme Organı, yasama organı tarafından yapılan yasaları uygulayan, ülkenin dış politikasına esas olarak yön veren yapıdır. Aynı zamanda yürütme organı Karar-Alma Sürecini de esas belirleyen yapı olduğu için, süreçte önemli bir yere sahiptir. Mesela, ABD’de yürütme gücü tamamıyla başkana verilmiştir. Yani Başkan, yürütmenin tümünü- antlaşma onaylama gibi bazı konularda Senatonun onayını almak şartıyla- temsil etmektedir. Bu nedenle bu sistemde başkan Karar-Alma Sürecinin en etkili ismi olarak karşımıza çıkmaktadır. Parlamento Sisteminde ise yürütme Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulunun elinde bulunmaktadır. Ancak Cumhurbaşkanının siyasi sorumsuzluğu nedeniyle Bakanlar Kurulu, bu sistemde, dolayısıyla Karar-Alma Sürecinde daha üstün durumdadır.⁷³

Yargı Organı ise genel olarak Anayasa ve kanunların düzgün işlenmesini sağlamaya yarayan organdır. Aslında yasama ve yürütme organlarının yaptığı faaliyetlerin Anayasaya uygun olması gerektiği hatırlandığında, bu uygunluğu ve düzeni sağlayan Yargı Organının da Karar-Alma Sürecinde yadsınamayacak derecede önemli olduğu görülmektedir.⁷⁴ Bu düzen genellikle bağımsız mahkemeler ve görevlilerince sağlanmaktadır. ABD’de yasaların Anayasaya uygunluğunu

⁷² Esat Çam, **Çağdaş Devlet Sistemleri**, (İstanbul: Der Yayınları, 2000), s. 111.

⁷³ **a.g.e.**, s. 105.; Atar, **a.g.e.**, s. 275.

⁷⁴ Daha önce 17 Ağustos 2009’da, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül tarafından veto edilen İşsizlik Fonu nema gelirlerinin GAP’a kaynak aktarılması amacıyla bütçeye aktarılmasına olanak sağlayan yasanın meclisten geçip Abdullah Gül tarafından bu kez onaylanmasından sonra, CHP Grup Başkan Vekili Kemal Kılıçdaroğlu, Anayasa’nın 60. maddesine göre herkesin sosyal güvenlik hakkına sahip olduğunu, fonun bu madde çerçevesinde oluşturulduğunu ve biriken paranın temel hedefinin işsizlere ekonomik güvence sağlamak ve meslek kazandırarak onları çalışma yaşamına hazırlamak olduğunu, burada biriken paranın başka amaçlar için kullanılması sosyal devlet ilkesini zedelediğini söyleyerek yasanın iptali için Anayasa Mahkemesine gidileceğini bildirmiştir. <http://www.yeniadana.net/web/HaberDetay.aspx?id=36654>, (21.01.2010).

denetleme ve gerektiğinde müdahale etme hakkı, son mercii olarak Federal Anayasa Mahkemesine verilmişken Türkiye’de ise bu hak Anayasa Mahkemesine aittir.

1.2.2.3. Bürokrasi

Bürokrasi, başlangıçta devlet işlerinin yapıldığı masa, daha sonraları masaların bulunduğu daireler anlamına gelen Latince “burus”, Türkçe “büro” ve Eski Yunan’dan gelme hakimiyet, iktidar anlamındaki “cratio” kelimelerinin birleşiminden gelmekte olup, etimolojik anlamda büroların muayyen bir hakimiyete sahip oldukları sistem olarak tanımlanmaktadır. Dış Politikada bürokrasi, uzmanlık ihtiyacının yansması, bilginin elde edilmesi, yorumlanması ve doğru kişilere doğru ve çabuk biçimde iletilmesi için düzenlenmiştir.⁷⁵

Karar alıcılar, ulusal çıkar için neyin daha faydalı olacağına karar verirken bürokrasinin etkisini çokça hissettiği ya da bürokratik sınırlamalarla karşılaştığı için bürokrasinin de Karar-Alma Sürecinde önemli bir yeri vardır. Hükümet ve çeşitli karar verme birimleri bir konuda belli alternatifler- savunma, eğitim, inşaat gibi- arasından birini seçerken, bazı engellerle –bütçe engeli- karşılaşmaktadır. Bunun yanında, ulusal çıkarı ilgilendiren bu tür alternatiflerin, herhangi bir bürokratik birimin içinde- dış işleri bakanlığı, savunma bakanlığı gibi- değerlendirildiği düşünülürse bürokrasinin etkisi daha fazla hissedildiği görülmektedir.

Bazen aynı birim içinde değişik fikirler olabileceği ve bu fikirleri kabul ettirme de bir prestij sorunu haline geldiğinde bu birimlerde farklı görüşteki aktörler arasında kişisel çatışmalar yaşanabilmekte ve bu durum da karar alma sürecinde etkili olabilmektedir.⁷⁶

Hatta bazen, her bakanlık bünyesinde bulunan bürokratlar, bürokrat ve bakan arasında da görüş ayrılıkları, sorunu anlamada farklılıklar olabilmektedir. Bu durum da karar alma sürecini etkileyebilmekte, ilgili görevliler bazen görevlerinden bile ayrılabilirler.

⁷⁵ Gökçe, v.d., **Kamu Yönetimi Ders Notları**, (Konya: Dizgi Ofset, 2004), s. 43., Robert L. Wendzel, **International Politics: Policy Makers and Policy Making**, (Toronto: Wiley and Sons, 1981), s. 423.

⁷⁶ Mesela, devletin dış politikasına Dışişleri Bakanlığı Ege Masası, Ortadoğu ve Avrupa Masası farklı yaklaşabilmektedir. Bu da mevcut dış politikaya ilişkin karar alma sürecinde olumlu ve olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Arı, **a.g.e.**, s. 182.

1.2.3. Dışsal Çevre

Karar alıcılar kendileri ve iç çevre dışında yer alan koşullara faktörlere, örgütlere ve unsurlara da tepki göstermektedirler. Dışsal çevre, devletlerin etkileşimde buldukları veya artık günümüzde hükümet dış kuruluşların, sivil toplum kuruluşlarının ve de bireylerin etkin oldukları, devlet sınırlarının ötesinde diğer devlet ve toplumların eylem ve karşı eylemlerinin bulunduğu ortamdır. Gelişen ve yoğunlaşan devletler arası ilişkiler nedeniyle dışsal çevreden kasıt uluslararası sistem olarak ele alınmaktadır.⁷⁷

Devletler, katıldıkları ittifaklar, üye oldukları örgütler- BM, GATT, NATO ve AB gibi- veya ikili ilişkilerden doğan ödev ve sorumluluklardan ötürü, Karar-Alma sürecinde dışsal çevreyi de göz önüne almak zorundadır.⁷⁸ Devletler, bu sistem içinde karar alırken Karar-alma süreci içinde bir girdi oluşturabilir. İçinde buldukları örgütler, dengeler ve diğer devletlerle olan ekonomik ve siyasi ilişkilerin geliştirildiği bilgi erişimin sınırının kaldırıldığı bir dünyada, Karar-Alma Sürecinde çevresel kısıtlayıcılarla da karşı karşıya kalmaktadır. Dışsal çevrenin, bir devletin dış politika yapımı ve karar-alma sürecine etkisini üçlü bir sınıflandırmayla gösterebiliriz:

- * Sistemden kaynaklanan etkiler
- * Aktör merkezli etkiler
- * Devletin kendi kapasitesini kavrayışıyla ilgili etkiler⁷⁹

Bu etkilerin dış politika yapımı ve karar alma yaklaşımına nasıl etki ettiğini devletin aldığı bir karara göre yapmak daha iyi olacaktır. Bu anlamda bir devletin başka bir devlete askeri müdahalesi burada gösterilebilecek güzel bir örnek olacaktır.

Bu açıdan bakıldığında Vertzeberger, askeri müdahalenin dışsal yapının sistemden kaynaklanan etkilerini yapısal ve yapısal olmayan şeklinde 2'ye ayırmaktadır. Yapısal etkiler, sistemin güç dengesine, gevşek ya da sıkı iki kutuplu yapısına ve global yapısına göre değişiklik göstermektedir.

⁷⁷ Taştekin, **a.g.t.**, s. 8., Fulya Aksu Ekerer, **Türk Dış Politikasının Belirlenmesinde Kişisel Etken Üzerine Bir Analiz**, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2002, s. 34.

⁷⁸ Arı, **a.g.e.** s. 175.

⁷⁹ Ekerer, **a.g.t.**, s. 35.

Uluslararası Sistemin güç dengesine dayalı olması, askeri müdahaleyi kısıtlayıcı bir unsur olmaktadır. Çünkü sistemde gücün dağılımı, daha güçsüz devletleri korumak için güçlü devletlerin müdahalelerini önleyici yönde olmaktadır. Bu sistemde bulunan dengeleme mekanizması, sistemde meydana gelecek bir radikal değişime engel olacaktır.⁸⁰

İki Kutuplu Sistemlerde ise, durum hem sistemden hem de kutupların sıkı ya da gevşek olmasından ötürü farklılık göstermektedir. Sıkı İki Kutuplu Sistemlerde, sistemin aktörleri olan devletler, belirli blokta olmalarıyla tanınmaktadırlar. Bu yapıda, yapılacak bir askeri müdahale, blok liderinin hegemonik gücünü korumaya yönelik olacaktır. Blok liderleri hem bloklarına karşı yapılacak bir müdahaleye engel olurlar hem de hem de karşı blok lideriyle nedensiz bir çatışmaya gitme ihtimalini yok etmek için, blok içinde bağımsız ikincil devletlerin ortaya çıkmasını engellerler. Bu nedenle sıkı iki kutuplu sistemlerde, askeri müdahale daha çok blok içi bir ilişki biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Gevşek İki Kutuplu Sistemlerde ise, blok liderlerinin blok içindeki ikincil bağımsız devletleri kontrolü daha sınırlıdır. Bu yüzden bu sistemde dışarıdan gelecek müdahaleyi engelleme de sınırlı olmaktadır.⁸¹

Global Sistemlerde üstün bir askeri gücün olması, bu gücün, müdahale aracını tek yanlı olarak kendi çıkarına kullanabileceği anlamına gelmemektedir. Bu sistemde büyük güçlerin askeri müdahale aracını kullanmaları, hayati çıkarlarını tehlikede gördüklerinde, aynı zamanda da müdahalenin ortaya koyacağı risklerin de çok yüksek olmadığı durumlarda mümkün olmaktadır. Bu sistemde öne çıkan en önemli kavram “*kolektif müdahale*”dir. Kolektif müdahale, askeri müdahalenin artık çok kolay olmadığını gösteren ve onun içsel meşruiyetini sağlayan bir yoldur.⁸²

Yapısal olmayan unsurlar da 3’e ayrılmaktadır:

* Süper güçler arasındaki ilişkilerin, gücün dağılımıyla açıklanamayacak biçimde değişmiş olması

* Askeri dış müdahale konusunda hem uluslararası normlar hem de iç politika tutumunda meydana gelen değişimler

⁸⁰ A.g.t., s. 36.

⁸¹ Yaacov Vertzeberger, **Risk Taking and Decision-Making: Foreign Military Decisions**, (Stanford: Standfort University Press, 1998), s. 147.

⁸² a.g.e., s. 148-150.

* Daha küçük devletlerin siyasal pazarlık kapasitelerinin artması

Aktör merkezli etkiler olarak, üçüncü taraf olan diğer devletlerin ne tür bir tepki verebilecekleri önemlidir. Bir devletin askeri müdahale kararına üçüncü taraf olan diğer devletler, doğrudan bir askeri müdahale ile karşılık verebilirler. Doğrudan askeri müdahale dışında askeri danışman göndermek, istihbarat konusunda destek sağlamak ve askeri yardım yapmak ya da ekonomik, diplomatik ve siyasi yaptırım uygulamak da birer karşılık biçimidir.⁸³

Bununla birlikte devletlerin kapasitelerini kavrayışı da diğer bir dışsal etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Devletler kendi kapasitelerini hesaplarken, genellikle yanlış algılamaya yol açan bazı önyargılarla hareket ederler. Bu önyargılar devletlerin ya da karar alıcılarının sistemsal etkileri söz konusu olduğunda, zaferin kaçınılmaz olduğu yönünde bir düşünceyle karar almalarına neden olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında eğer bir devlet, askeri müdahale kararı almadan önce tüm sistemsal unsurları göz önüne alırsa, bunun askeri müdahaleyi kısıtlayıcı rol oynayacağı söylenebilir. Bu yüzden Dış Politika yapımında karar alıcılar, kararın alınması esnasında bu tür faktörleri dikkate almak zorundadırlar.⁸⁴

1.3. Karar Almada Karşılaşılan Sorunlar

Genel olarak bakıldığında kararlar, genel nitelikli, idari nitelikli ve kriz durumunda alınan kararlar olma üzere 3'e ayrılmaktadır. Karar-Alma Sürecinde karşılaşılan sorunlar genellikle kriz durumunda alınan kararlarda karşımıza çıkmaktadır. Çünkü kriz döneminde alınan kararlar, diğer ikisine göre, daha hızlı düşünüp çabuk karar vermeyi amaçlar ve burada sınırlı sayıda insan yer alır.⁸⁵ Bu nedenle, bazen karar almada karşımıza bir takım sorunlar çıkar. Bunlar, bilgi eksikliği, bilgi fazlalığı, rasyonel davranamama ve gizliliklerdir.

Bilgi eksikliği ve fazlalığı, Karar-Alma Sürecinde bazen önemli bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü, bir konuda karar alınırken, o konu hakkında yeterli ve doğru bilgiye sahip olmama ya da gereksiz bir sürü bilgiye sahip olma, konuya ilişkin yanlış düşünmemize, algılamamıza, konuyla ilgili yanlış bir imaja

⁸³ Ekerer, **a.g.e.**, s. 37.

⁸⁴ **a.g.e.**, s. 38.

⁸⁵ P. Stuart Robinson, **The Politics of International Crisis Escalation: Decision-Making Under Pressure**, (London: Tauris Academic Studies, 1996), s. 2.

sahip olmamıza ve dolayısıyla yanlış karar vermemize ya da uygulamada hata yapmamıza neden olmaktadır. Böyle bir durum ise devletin dışa dönük tüm politikalarında, ona zarar verecek siyasi, ekonomik, v.b. neticeler almasına, hatta devletin içeride ve dışarıda prestij kaybetmesine yol açabilmektedir. Bu yüzden gelen bilgiler, ince elenip sık dokunmalı, bilginin yeterli ve doğru olduğu anlaşıldıktan sonra karar verilmelidir.

Kriz döneminde karar-alıcıların rasyonel davranamayacakları ileri sürülmektedir. Çünkü, rasyonel davranma durumunda, karar alıcılar, alınacak kararın sonuçlarının kanı ve öngörüsüne sahip olmak durumundadırlar. Oysa, bilgi eksikliği, zaman darlığı, gizlilik, insan varlığının kısıtlı olması gibi nedenlerle biz, özellikle kriz döneminde ne geleceği bilebiliriz ne de durumla ilgili bütün alternatif eylemleri görebiliriz. Bu yüzden, özellikle kriz dönemlerinde alınan kararlarda, karar-alıcıların zaman zaman rasyonel davranmadıkları, rasyonel bir tercihin yapılmasının mümkün olmadığı görülebilmektedir.⁸⁶

Gizlilik ise, dış Politika Yapımında ve Karar-Alma Sürecinde, duruma göre olumlu sonuçlar doğurabileceği gibi olumsuz sonuçlar da doğurabilmektedir. Mesela bir konu hakkında verilecek kararın gizli olması, konunun belli bir kesim tarafından bilinmesine, yorumlanmasına ve bilgi kirliliğinin önlenmesine ve böylece kararın daha net, kolay, ve uygun alınmasına yol açabileceği gibi, konunun gizli olması, konuya ilişkin bilgilere yeterli düzeyde ulaşamamamıza ve doğal olarak konu hakkında eksik, yetersiz ya da bilgi kirliliğinden dolayı fazla ve gereksiz bilgi sahibi olmamıza yol açacak, bu durum da konuyu yanlış algılayıp karar alırken hata yapmamıza neden olabilecektir.

1.4. Karar Alma Modelleri

Bu başlık altında Karar-Alma Sürecinde karşımıza çıkan bazı modellere yer verilecektir. Bunlar; Rasyonel Aktör/Politika Modeli, Bürokratik Politik Model, Örgütsel Davranış Modeli, Devlet Kimliği Modeli ve Şelale Modelidir.

⁸⁶ Gregory M. Heyek, Irving L. Janis, Paul Huth, "Decision-Making During International Crisis: Is Quality of Process Related to Outcome?", **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 31, No. 2, June 1987, s. 203-204., Bruner, **a.g.e.**, s. 17., Mor, **a.g.e.**, s. 2-3, 10.

1.4.1. Rasyonel Aktör/Politika Modeli

Karar-Alıcıların, devlet adına kararlar alırken rasyonel⁸⁷ davrandıklarını varsayan bu model, Graham Allison'un modellerinden biridir. Bu modelde karar alıcılar kendileri için en faydalı, hesaplı olan kararı düşünerek hareket ederler. Bunun için ise ilk olarak mevcut durumdaki hedefler/amaçlar sınıflandırılır, daha sonra onları önemlerine göre sıralanır, sonra hedefleri gerçekleştirmek uygun seçenekleri listelenir, ardından bu seçeneklerin getireceği olumlu ya da olumsuz sonuçları araştırılır ve son olarak en iyi sonucu verecek olan seçenek seçilir.⁸⁸ Allison'un "*Essence of Decision*" kitabındaki Küba Füze Krizi⁸⁹ burada verilebilecek en güzel örneklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Allison'a göre, Sovyetlerin Küba'ya füze yerleştirmesi rasyonel bir davranış olup bununla ABD'nin nükleer üstünlüğünü sona erdirmeye çalışmışken, bazılarının göre ise, Sovyetlerin bu kadar mali sıkıntı içindeyken nükleer silaha para harcaması rasyonel olmadığı yönünde olmuştur.⁹⁰

I. Dünya Savaşı'nda tarafların tutumlarının rasyonel olup olmadığı da bu şekilde analiz edilebilmektedir. Morgenthau, savaşın Avrupa'daki güç dengesinin bozulmasından çıktığını belirtir. Çünkü, Balkanlar'da avantaj sağlayan taraf, güç dengesinde avantajlı duruma gelecekti. İşte bu durum, 1914'te, Avusturya Sırbistan'la hesaplaşmak için harekete geçtiğinde, Rusya'yı Sırbistan'ı desteklemek için, Fransa'yı Rusya'yı desteklemek için, Almanya'yı ise Avusturya'yı desteklemek için harekete geçirmiştir. Bu nedenle, bu devletlerin dış politikaları rasyonellikle açıklanabilmektedir.⁹¹

⁸⁷ Rasyonellik burada amaç/araç ilişkisine göre anlamlandırılır. Yani, devletlerin verili bir değerler grubu bağlamında kazançlarını en üst düzeye, kayıplarını ise en az düzeye getirerek hareket yönü seçtikleri varsayılmaktadır. Brown, *a.g.e.*, s. 64.

⁸⁸ Goldstein, *a.g.e.*, s. 166.

⁸⁹ Küba Füze Krizi için bkz. Robert A. Divine, "The Crisis", Robert A. Divine (ed.), **Cuban Missile Crisis**, (New York: Markus Wiener Pub., 1988), s. 9-60., Jutta Weldes, **Constructing National Interest: The United States and Cuban Missile Crisis**, (London: University of Minnesota Press, 1989), s. 21-41, 121-197., Raymond L. Garthoff, **Reflections on The Cuban Missile Crisis**, (Washington: The Brookings Inst., 1989), 1-55., Louis Kriesberg, "International Decisionmaking", Michael Haas (ed.), **International System: A Behavioural Approach**, (New York: Chandler Pub. Company, 1974), s. 243.

⁹⁰ Olson, Groom, *a.g.e.*, s.166., Brown, **Understanding International Relations**, 2. Baskı, (London: Palgrave Pub., 2001), s.77., Patrick M. Morgan, **Theories and Approaches to International Politics**, 4th. Ed., (New Jersey: Transaction Pub., 1994), s. 94., Ari, *a.g.e.*, s. 537., Hermann, "How Decision Units Shape Foreign Policy", **International Studies Reviews**, Vol. 3, No. 2, May 2003, s. 47-81.

⁹¹ *a.g.e.*, s. 537.

Bununla birlikte, Thomas Schelling de, çatışma analizi modelinde devletlerin rasyonel davrandıklarını kabul etmektedir. Dehşet dengesi ortamındaki istikrar, devletlerin rasyonel davrandıklarını açıklamaktadır. Çünkü nükleer savaş olasılığını azaltan karşılıklı caydırıcılık, dengeden değil istikrardan yani ilk vuruş yapan tarafın karşıdakini bütünüyle yok edememesinden kaynaklanır.⁹²

Rasyonel Modelde temel aktör olan devlet, stratejik sorunları hesap ederek, belirlenmiş hedeflere iyice tasarlanmış eylemlerle ulaşmaya çalışır. Yani, devlet, çıkarlarını maksimum kılar ve stratejik sorunlara mantıklı çözümler getirir.⁹³

Allison, modelin 2 açıdan sorunlu olduğunu ileri sürmüştür. Öncelikle hareketin tamamen rasyonel olduğu fikridir. Rasyonel hareketin gerekleri hiçbir zaman tam olarak karşılanmaz. Bunlar, en yüksek düzeye çıkarılacak değerler dizisinin tamamen belirlenmiş olmasını, karar alıcının elinde olan tüm olası eylemlerin bir tanımını ve her eylemin sonuçlarını tahmin etmemizi sağlayacak bir dizi algoritmayı kapsar. Böyle mükemmel bir bilgiye ne zamanında ne de sonradan karar alıcı ulaşabilir. Böylesi bir bilgi mesela bir satranç oyunu için tam olarak belirlenmiş bir karar ağacına eşit olabilir ki bu da hala en hızlı bilgisayara için bile uygulanması imkansız bir şeydir.⁹⁴

Aslında kararları aynı satranç oynarken aldığımız kararlar gibi alırız. Oyunun ilk başlarında, karşımıza çıkacak durumlarda bize yardım eden ve ilerlememizi sağlayan kurallarımız vardır. Daha sonra bilinmeyen durumlarla karşılaştığımızda en iyi hamle olarak düşündüğümüz şeyleri gerçekleştirmeye çalışırız. Aklımıza gelen bir sonraki seçeneğin, uyguladığımız seçenektan daha iyi olma olasılığı her zaman vardır, ancak bu yöntem oyunu oynamanın ve kararı almanın en rasyonel yoludur ve böyle oynanan bir oyunu yeniden inşa etmek oldukça zordur.⁹⁵

Karar-Alma Sürecinde bilgi eksikliği, zaman darlığı gibi meselelerde sürece eklendiğinde yapılan her hamlenin her zaman en iyi hamle olduğunu fark edemeyiz. İşte Rasyonel Aktör/Politika Modeli, devletlerin hareketlerinin sonuçlarının her

⁹² a.g.e., s. 537.

⁹³ a.g.e., s. 538.

⁹⁴ Brown, *Uluslararası İlişkileri Anlamak*, s. 64-65.

⁹⁵ a.g.e., s. 65

zaman niyet ettikleri yönde olduğunu varsaysa da kararın alındığı gerçek koşullar bu varsayımı yanlış çıkarabilmektedir.⁹⁶

Modelle ilgili diğer bir sorun ise uygulamaya yöneliktir. Rasyonel yeniden yapılandırmayı kullanarak bir sonuca ulaştığımızda bile geride hala açıklayamadığımız kural dışı durumlar karşımıza çıkmaktadır. Mesela, Sovyetlerin Orta Menzilli Balistik Füzelere(OMBF) koşullandırmasının en makul RAM açıklaması, ABD ile aralarında artmakta olduğunu düşündükleri kabiliyet farkını kapatmak için tasarlanmış olmasıdır. Ancak bu durum, konuşlandırmanın ABD tarafından yapılan daha erken bir keşfi cesaretlendirmek için hesaplanmış gibi görünen bazı özelliklerini açıklamaz bırakmaktadır.⁹⁷

1.4.2. Bürokratik Politik Model

Bürokrasi, hukuki otoritenin en üst aşaması olup politika oluşturma alanında yetkiler üzerinde uzmanlık, süreklilik sorumluluk gibi birçok avantaja sahiptir. Tarafsız ve bilimsel anlamda ilk defa Alman sosyolog Max Weber tarafından ortaya konmuştur.⁹⁸

Bürokratik Politik Model de ilk defa 1950'lerde ele alınmış, dış politikada ise Allison, Halperin, Destler, Galluci gibi yazarlar tarafından geliştirilip uygulanmıştır.

Bu modelde tek bir aktörden ziyade pek çok aktörden- meclis, medya, dış işleri bakanı, devlet başkanı gibi- söz edilmektedir. Burada karar alıcılar, politika sürecinde birbirleriyle uyuşmakta ve uzlaşmaktadırlar. Kararların alınmasında etkili olan birimler arasında, alınacak karara dair müzakereler yapılmaktadır. Bu modelde birimler arasında sıkı bir ilişki ve rekabet bulunmaktadır. Ayrıca hiyerarşik yapı da daha azdır. Bu rekabet ve ilişkiden ötürü, bireyler omuzlarına yüklenen sorumluluk nedeniyle, alınacak kararın yanlış olabilme olasılığından dolayı, genellikle meşruluğundan emin olmadıkları kararları vermekten kaçınılmaktadırlar.⁹⁹

⁹⁶ a.g.e.

⁹⁷ a.g.e.

⁹⁸ Taştekin, a.g.t., s. 18-19.

⁹⁹ a.g.t., s. 19., Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, İşbirliği, Hegemonya**, s. 560., Shapiro, Bonham and Daniel Heradsteveit, "A Discursive Practices Approach to Collective Decision-Making", **International Studies Quarterly**, Vol. 32, No. 4, December 1988, s. 407.

Japon hükümetinin 1992’de yasak olmasına rağmen California’dan pirinç ithal edilmesine izin verip vermemeye konusundaki kararını burada örnek vermek mümkündür. O tarihte Japon Tarım Bakanı, Japon çiftçilerin çıkarlarını düşünerek böyle bir karara karşı çıkarken, Dışişleri Bakanı ABD ile ilişkilerdeki pürüzleri gidermek için bu iznin verilmesini istemiştir. Bu durum iki bakanlık arasında şiddetli bir rekabete neden olmuştur. Sonuç olarak devlet ve kurumlarının çıkarlarını yansıtan bir dış politika kararı alınmış ve yasak kaldırılarak pirinç ithal edilmiştir.¹⁰⁰

1.4.3. Örgütsel Davranış Modeli

Rasyonel Aktör/Politika Modeline alternatif olarak gelen bu modele göre hükümetler, bir örgütler dizisinden oluşmaktadır. Her birim kendi konusuyla ilgilenip bir üste sunmaktadır. Yani burada kararların her birinin, kendine özgü işleme şekli olan çok sayıda örgüt tarafından alındığı ve bu örgütlerin herhangi bir merkezi istihbarat tarafından organize edilmeye dirençli olduğu varsayılmaktadır.¹⁰¹

Böylece dış politika, standart davranış örneklerine göre işleyen bir yapı olarak karşımıza çıkacaktır. Burada, örgütler işleri rutin ya da standart işlemler, prosedürler yoluyla yapmaktadırlar.¹⁰² Bu yüzden üst düzey karar alıcıların- başkan, başbakan gibi- fikir ve tercihleri çok önemli değildir. Karar alıcıların fikirleri değişse bile prosedürler değişmemektedir. Bir sorunla karşılaşıldığında, o sorununu muhatabı örgütler, sorunu çözmeye sıfırdan başlamak yerine, kurumsal hafızalarını yoklayıp daha önce benzer sorunlarla nasıl başa çıktıklarını hatırlamaya çalışırlar. Bu modelde bireyin etkisi daha kısıtlı olup az çok bir hiyerarşik yapıdan bahsetmek mümkündür. Ancak, güçlü liderler bu rutin süreci değiştirebilse de uzun dönemde örgüt ağırlığını hissettirebilmektedir. Bu modele, Türk Dış İşleri Bakanlığının Avrupa Politikasını örnek göstermek mümkündür.

1.4.4. Devlet Kimliği Modeli

Yukarıda bahsetmiş olduğumuz bu modeller genellikle Amerikan dış Politikası ve sitem olarak Amerikan Başkanlık Sisteminde kullanılmıştır. Soğuk

¹⁰⁰ Goldstein, **a.g.e.**, s. 168.

¹⁰¹ Brown, **a.g.e.**, s. 65.

¹⁰² Goldstein, **a.g.e.**, s. 167.

Savaş Döneminde yaşanan Küba Füze Krizi bu modellere verilebilecek en güzel örneklerden biridir.

Ancak bir grup yazar, bu modellerin Amerika dışında başka ülkelerde kullanılmasına kuşkuyla bakmışlardır. C. Hill, daha az modernleşmiş devletlerin dış politika yapımında, Allison ve diğer yazarların oluşturdukları modellerin uygulanamayacağı konusunda bir ortak nokta olduğundan bahsetmektedir. W. S. Migdal ise, böyle devletlerin örgütsel işleyiş ya da uzmanlaşma süreçlerinde bu modellerin uygulanması için gerekli istikrarlı yapı ve şeklin olmadığını ileri sürmüştür. Bu nedenle dış politika yapımı ve Karar-Alma Sürecinde davranışları daha iyi analiz etmede başka modeller önerilmektedir. Mesela Türk Dış Politikası analizlerinde kimlik kavramından yola çıkarak oluşturulan “devlet kimliği” yaklaşımının kullanılması önerilmektedir.¹⁰³

Kimlik kavram olarak bireyin kendisini niteleyen özellikler anlatmaktadır. Uluslararası İlişkilerde ise kimlik, siyasal liderlere diğer devletlerle ilişkiler kurması ve sürdürmesinde referans sağlar. Devlet kimliği ise diğer devletlerle ilişkilerde kendisi ve diğerlerini belirttiğinden kendisinin ve ötekinin bulunmasını içermektedir.

Ulusal kimlik, Avrupa’da uluslaşmayla başlayan ulus-devlet yapılanmasıyla, devleti oluşturan toplumun ortak nitelikleriyle oluşmaktadır. Önceleri, Avrupa’da ulus oluşumu devlet oluşumuna yön verirken sonraları, devlet ulusu şekillendirmiştir. Avrupa dışındaki devletlerde, Avrupa’daki gibi bir burjuva sınıfının olmaması nedeniyle uluslaşmaya devlet öncülük etmiştir.¹⁰⁴

Osmanlı İmparatorluğu sonrası kurulan Türkiye Cumhuriyeti için de bunu söylemek mümkündür. Aslında Türkiye, cumhuriyetle yeniden yapılandırılmıştır. Osmanlı İmparatorluğunun siyasal ve sosyal yapısı dine dayalıyken yeni devlet modern bir ulus-devlete dönüşerek “*çağdaş uygarlık seviyesine*” ulaşmaya çabalayan bir kimlik elde etmiş ve buna göre bir dış politika anlayışı geliştirmiş ve

¹⁰³ Çalış, “Ulus, Devlet Kimlik Labirentinde Türk Dış Politikası”, Şaban Çalış, İhsan Dağı, Ramazan Gözen (Der.), **Türkiye’nin Dış Politika Gündemi: Kimlik, Demokrasi, Güvenlik**, 1. Baskı, (Ankara: Liberte Yayınları, 2001), s. 16.

¹⁰⁴ Sönmezoğlu, **a.g.e.**, s. 26-27.

uygulamıştır. Yeni devlet, Mustafa Kemal'in devrim, fikir ve ilkeleriyle- saltanatı ve hilafeti kaldırmak, harf inkılabı gibi- benlik kazanmıştır.¹⁰⁵

Devlet Kimliği modeliyle Türk Kimliği, bünyesinde barındırdığı dinsel, kültürel, etnik farklılıklarla kompleks bir yapıya bürünmüştür. Modele göre, TDP'yi belirleyen esas çerçeve soyut bir ulus değil, somut, yasal belgelerle kimliği tanınmış devlet olmuştur. Bu ayrımı yapan Çalış, bununla DPA'de kullanılan ulus ve devlet kavramlarını Rosenau'nun *Bağıntı Yaklaşımıyla*¹⁰⁶ birleştirerek iç politikadan dış politikaya TDP Analizine yeni bir katkıda bulunmak istemiştir. Ona göre, devlet kimliği, bir devletin kendisini özdeşleştirdiği, tanımladığı, nitelendirdiği düşünceler, ilkeler ve eylemler bütünüdür.¹⁰⁷

TC'nin devlet kimliğini, Batıcılık, Laiklik gibi devrimler belirlemiştir. Devlet kimliğinin temel niteliklerini ortaya koyan ve anayasada yer alan ilkeler, DP'yi de belirleyen ilkeler olmuş, bu sayede devlet kimliği ve DP de aynı çizgide buluşmuşlardır.¹⁰⁸ Bu durum doğal olarak Karar-Alma Sürecini de etkilemektedir. Mesela, TDP'nin temel özellikleri,1) devlet seküler yapısı gereği temeli dine dayalı hiçbir örgüt ve ittifaka girmemektedir; 2) devlet realist bir politika izlemiş ve irredentist politikalarından kaçınmıştır; 3) Türkiye Batı ile dost olmayı tercih etmiştir; 4) TDP statükocu bir yapıda olmuştur; olup devlet, Dış Politika Yapımı Süreci ve Karar-Alma Aşamasında bu temel özelliklere göre hareket etmektedir.¹⁰⁹

1.4.5. Şelale Modeli

Şelale Modeli Karl Deutsch'a ait bir modeldir. Bu modele göre ülke içinde kararlar, karmaşık ve karşılıklı bağımlılık içeren, 5 ana grup arasında işleyen bir iletişim ağıyla belirlenmektedir. Bu gruplar arasında sürekli iletişim bulunmakta ve

¹⁰⁵ Mustafa Aydın, **Turkish Foreign Policy Framework and Analysis**, (Ankara: Stratejik Araştırma Merkezi, 2004), s. 18.

¹⁰⁶ Bağıntı kavramı, bir sistemden kaynaklanan ve diğerinde tepki doğuran tüm tekrarlanan davranış dizileri olarak tanımlanabilir. Kavramın amacı, söz konusu aktörler/devletler ile iç ve dış siyasal çevre şartları arasındaki etkileşimin, iç ve dış politikanın şekillenmesinde oynadığı rolün ele alınarak incelenmesidir. **a.g.e.**, s. 193-197.

¹⁰⁷ Çalış, **a.g.m.**, s. 16.

¹⁰⁸ Taştekin, **a.g.t.**, s. 24.

¹⁰⁹ Ayrıca, Devlet, bu yapıyı koruyup geliştiren MGK, Dış İşleri ve Genel Kurmay gibi birimler ve bu birimler arasındaki ilişkileri de Karar-Alma Sürecinde önemsemektedir. **a.g.t.**, s. 24., Bozdağhoğlu, **Identity and International Relations: Turkish Foreign Policy in The Post-Cold War II Era**, Unpublished Dissertation, University of Kentucky, 2001, s. 120.

birbirlerini etkilemektedirler. Her bir grup kendi içinde kapalı bir sistemi andırır ancak her biri kendi etkileşimi ve dışarıdan gelen girdileri de değerlendirerek dışarıya bir çıktı verir. Bu gruplar *feedback*¹¹⁰ süreciyle hem kendisine hem de dışarıya tekrar yeni girdi olarak dönerek daha sonraki karar ve davranışlarda da etkili olmaktadır.¹¹¹

Bu grupların en üstünde, genel nüfusa oranı %2-3'ü geçmeyen, toplumun refah, gelir seviyesi ve sosyo-ekonomik statüsü bakımından küçük bir azınlığı oluşturan fabrikatörler, borsa yatırımcıları gibi seçkinler bulunur. Deutsch, bu gruba onların ailelerini, bankalarını, şirketlerini de dahil etmektedirler. Bu grup monolitik değildir ve kendi aralarında da iletişim kanalları vasıtasıyla bir bağ vardır. Bu grup dış dünyadan gelen bilgileri kendi içtekilerle birleştirerek çıktı vermesi söz konusudur.¹¹²

İkinci grup, siyasal ve hükümeteşel seçkinlerdir. Bunlar da monolitik olmayıp ulusal hükümetin merkezinde bulunurlar. Kendi aralarında bürokrasi personeli, yasama, yargı üyeleri gibi alt grupları vardır. Bu sistem de bir önceki gibi işlemektedir.¹¹³

Üçüncü grup, kitle haberleşme seçkinleridir. Gazeteciler, magazin habercileri, reklam şirketleri, televizyon ve radyo görevlileri gibi kişilerden oluşur. Bu sistemde de süreç aynı şekilde işlemektedir. Kendi içinden ve dışarıdan gelen girdileri, karar ve davranış olarak tekrar kendine ve dışarıya çıktı olarak iletmektedir.¹¹⁴

Dördüncü grup, yerel kanaat önderleridir. Bu grup ülkeyi değiştirmekle birlikte, kitle iletişim ve dış politikaya ilgi duyan nüfusun % 5- 10'luk kısmını oluşturan gruptur. Bu kişiler, kitle iletişim araçlarını takip ederek dış politika konusunda bilgi toplayıp, onları yorumlayıp dışarıya aktararak kendi görüşleri doğrultusunda bir kanaat oluşmasını sağlarlar. Kitle iletişim araçlarının savunduğu

¹¹⁰ Feedback, alıcının algılayıp algılamadığı, algıladıysa tepkinin ne olduğu hakkında bilgi veren süreçtir. Kısaca feedback kararlarla ilgili çift yönlü etki-tepki süreci olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mahmut Oktay, **Politikada Halkla İlişkiler.**, (İstanbul: Derin Yayınları, 2002) s. 6.

¹¹¹ Arı, **a.g.e.**, s. 562-563.

¹¹² **a.g.e.**, s. 562-567.

¹¹³ **a.g.e.**

¹¹⁴ **a.g.e.**

görüşlere benzer ya da ortak görüşleri savunması, onların görüşlerine olan ilginin daha da artmasına yol açmaktadır.¹¹⁵

Son grup ise, siyasal olaylara ilgi duyan halk yığını/kamuoyudur. Bu grup, politika konulara ilgi duyan, çevresini etkileyebilen yetişkin kişiler olup Batı'daki gelişmiş ülkelerde % 50-90'luk kesimi oluşturmaktadır. Bunlar, kendi karar verme alışkanlıklarının yanında, dışarıdan gelen mesajları da karar ve davranışa dönüştürerek kendisine ve dış dünyaya çıktı olarak vermektedir.¹¹⁶

Bütün bu gruplar, birbirlerini doğrudan etkileyebilecekleri gibi dolaylı olarak da etkileyebilmektedirler. Bu gruplar, yasama ve yürütmeyi de etkileyerek dış politika yapımı ve karar alma yaklaşımında etkili olabilmektedirler. Ayrıca, her grup kendi değer sistemine sahiptirler ve karar vermede özerk konumdadırlar. Ancak özerk oldukları kadar, dışarıdan gelen etkilere de açık konumdadırlar. Bununla birlikte her bir grup yenilik yapma girişiminde bulunma kapasitesine sahiptirler.

1.5. Karar Alma Süreci ve Dış Politika

Dış Politika gibi Karar-Alma da bir süreçtir ve bu süreç genel olarak 4 aşamadan oluşmaktadır. Bunlar, *Durumun Algılanması*, *Durumun Tanımlanması*, *Kararın Alınması* ve *Kararın Uygulanmasıdır*.

1.5.1. Durumun Algılanması

Karar-Alma Sürecinin ilk aşaması olan algılama aşaması, diğer aşamaların belirlenmesinde ve doğru karar verilmesi hususunda büyük önem arz etmektedir. Çünkü doğru algılama, doğru karar vermede, yanlış algılamaların önüne geçmede önemli bir unsurdur. Bu yüzden Karar-alma Sürecine olayın ne olduğunu anlama, yani onu algılamayla başlamak gerekir.¹¹⁷

¹¹⁵ a.g.e., s. 564.

¹¹⁶ a.g.e., s. 566.

¹¹⁷ Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, s. 187.

Algılamalar, dış politika oluşum sürecinde kararların oluştuğu siyasal kültür ortamını, karar alıcıların dış dünyaya bakış açılarını ve düşünsel çıkış noktalarını anlamamıza yardımcı olan değişkenlerdir.¹¹⁸

Uluslararası İlişkilerde algılama kavramı, özellikler 1945 sonrası dönemde önem kazanmıştır. Bu dönemde Harold D. Lasswell'in 1948 yılında yayınladığı makalesinde bugün dahi önemini kaybetmeyen Beş W formülünü ortaya çıkarmıştır ve bu formülü şöyle ifade etmiştir:

“Who says what in which channel to whom with what effects?”(Kim, neyi, hangi araçları kullanarak, kime hangi etkiyi alarak aktarıyor?)¹¹⁹

Algılama aşamasında gelen bilgiler büyük bir dikkatle seçilip, süzülüp yorumlanmalı ve yanlış algılamaların önüne geçilmelidir. Bu durum özellikle kriz anında büyük önem taşımaktadır. Çünkü kriz anında tehdidin veya diğer aktörlerin kapasitelerinin ne şekilde algılandığı, buna gösterilecek tepkinin niteliğini ve boyutunun büyüklüğünü büyük ölçüde belirlemektedir. Küba Krizi burada verilebilecek en güzel örneklerden biridir.¹²⁰

Bununla birlikte, bu aşamada imaj da önemli bir husustur. Çünkü bir durumun algılanmasında ona ilişkin imajın da Karar-Alma Sürecinde önemli bir yeri bulunmaktadır. İmaj, kısaca bir nesnenin insan zihnindeki görüntüsüdür.¹²¹ Daha geniş bakıldığında, burada kişinin nesneyi algılayışını görmekteyiz. Ancak bu, yalnızca mevcut dönemin algılayışını değil aynı zamanda geçmiş ve geleceğe yönelik algılayışı da kapsamaktadır. Kenneth E. Boulding, Karar-Alma Sürecinde yer alan aktörlerin bir ülkenin dış politikasını etkilediklerini savunmakla beraber, bu

¹¹⁸ Nail Alkan “ Algılama”, Haydar Çakmak (Ed.), **a.g.e.**, s. 366., Gencer Özkan, “Türk Dış Politikasında Algılamalar, Karar Alma ve Oluşum Süreci”, Sönmezoğlu (Der.), **Türk Dış Politikasının Analizi**, 2. Baskı, (İstanbul: Der Yayınları, 1998), s. 537-540.

¹¹⁹ Alkan, **a.g.m.**, s. 367., Harold D. Lasswell, “ The Structure and Function of Communication in Society”, **İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi**, Sayı. 24, Kış-Bahar 2007, <http://profsw.files.wordpress.com/2008/01/12.pdf>, (23.01.2010).

¹²⁰ Arı, **a.g.e.**, 189.

¹²¹ Ömer Peker, Nihat Aytürk, **Yönetim Becerileri**, 3. Baskı, (Ankara: Yargı Yayınevi, 2002), s. 125-142., Brecher, **a.g.e.**, s. 229., James F. Voss, Ellen Dorsey, “Perception and International Relations”, Eric Singer, Valerie Hudson (ed.), **Political Psychology and Foreign Policy**, (Boulder: Westview Press, 1992), s. 3-27.

aktörlerin objektif gerçeklerden ziyade daha çok konuyla ilgili var olan kendi imajından etkilendiklerini belirtmektedir.¹²²

Karar-Alma Sürecinde, algılama, imaj, yanlış algılama gibi hususlar, karar alıcı için hem iç hem de dış çevrelerdeki etkilerden oluşabilmektedir. İşlemsel ve Psikolojik Çevre olarak bilinen bu çevreleri daha ayrıntılı olarak ele almak gerekirse; işlemsel çevre, belirli bir konuya ilişkin mevcut bütün bilgiler ve buna bağlı olarak oluşan tercihler açısından söz konusu olan bütün seçeneklerken, psikolojik çevre ise, karar alıcının işlemsel çevreyi algıladıkları çevredir.¹²³

Ayrıca bütün bu durumların kişinin yaşam tecrübesi ve edindiği bilgilerle de bağlantısı bulunmaktadır. Bu yüzden algılama ve imaj geçmişten şimdiki zamana kadar devam eden bir süreci ifade etmektedir.¹²⁴

1.5.2. Durumun Tanımlanması/Yorumlanması

Karar-Alma Sürecinde ikinci aşama ise imajlarla doğru ya da yanlış biçimde algılanan durumun tanımlanması/yorumlanmasıdır. Durumun tanımlanmasında karar alıcının kişisel özellikleri de belirleyici olabilmektedir. Bu anlamda bazen gerçek durum, karar alıcıların durumu yanlış tanımlaması sonucunu doğurabilmektedir. Aslında burada devletlerin karar alıcıların psikolojik çevresinden önce, gelen bilgileri ilk olarak değerlendiren bürokratik yapı da büyük önem arz etmektedir. Çünkü, bir duruma ilişkin bilgilerin değerlendirildiği ilk yer burasıdır. Gelen bilgiler, bu kişiler tarafından çeşitli kriterlere göre ayıklanmakta ve yorumlanmakta, durumun ne olduğu tanımlanmaya çalışılmaktadır. Bu durum, demokratik ülkelerde daha fazla etkinlik kazanmaktadır. Bürokratik yapı, kendi görüşünü yansıtabilmekte, bunu anlatma isteği de bir nevi pazarlık sürecine dönüşmekte ve Karar-Alma Süreci farklı kesimlerin çıkarlarını dengeleyen bir yapıya haline gelmektedir.¹²⁵ Diğer taraftan Karar-Alma Sürecinde, dış politikaya yönelik alınan kararlara bürokratik yapının

¹²² Alkan, **a.g.m.**, s. 368.

¹²³ Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, s. 174.

¹²⁴ Taştekin, **a.g.t.**, s. 15.

¹²⁵ **a.g.t.**

dahil olması zaman zaman iç politikaya yönelik alınan kararlarda hatalar ortaya çıkarabilmektedir.¹²⁶

1.5.3. Kararın Alınması

Karar-Alma durumunda karar alıcı ani bir karar vermeyecekse, Karar-Alma Sürecinde yer alacak kişilerin sayısı ve gelen bilgilerin değerlendirilmesinde 3 farklı değişken öne çıkmaktadır. Bunlar: *Durumun önceden farkında olma, tehdit derecesi ve karar verme zamanıdır.*¹²⁷

Durumun önceden farkında olma durumunda, gerçekleşen bir olayın ya da durumun karar alıcılar tarafından önceden bilinebilme derecesidir. Olaylar önceden bilinebilirse, önceden bazı planlar yapma da mümkün olabilmektedir. Tehdit derecesine bakıldığında, durum ne derece karar alıcının temel değerlerine ters düşecek sonuçlar doğuruyorsa, tehdit o derece büyük demektir. Bu durum istisnai olup sürece az sayıda kişi/üst düzey yetkililer katılmaktadır. Eğer durum, fazla tehdit içermiyorsa, zaman da varsa, bu defa karar orta ve aşağı düzeyde bürokratlar tarafından ve daha kalabalık bir grubun katılımıyla alınmaktadır.

Karar Verme Zamanı ise, karar alıcının, krizin daha fazla büyümesini veya aleyhine sonuçlar doğurmasını önlemeye yöneliktir. Kararın bir an önce alınması gerektiği durumlarda kararlar daha çabuk konsensüs sağlayabilmek için az sayıda kişi tarafından alınmaktadır.¹²⁸

Karar-Alma Sürecinde seçenekler değerlendirilerek bir tercih yapılır ve en ideal olan seçilmeye çalışılmaktadır. Ancak bu ideal durum, bütün bilgilerin toplanıp değerlendirilmesi, zaman darlığı, ülkenin ekonomik ve askeri durumu, ülkenin

¹²⁶ Kuzey Kore'nin Güney Kore'ye saldırmasından kısa süre önce Güney Kore'deki ABD Büyükelçisi Kuzey'in muhtemel bir hareketini önlemek için ülkeye daha fazla miktarda askeri yardım yapılmasını önermişti. ABD Dışişleri Bakanlığı ise, o andaki durumu büyükelçiden farklı tanımladığından bu uyarıya pek önem vermemiştir. Bakanlığa göre, Sovyetler bir saldırıya girişecek olsa, bu alan Kore değil Avrupa olurdu. Kaldı ki ABD'nin nükleer güç üstünlüğünün mevcut olduğu bu dönemde Sovyetlerin büyük harekate girişmesi beklenemezdi. Ayrıca büyükelçi görev yaptığı ülkenin etkisinde kalarak bu ülkeye daha fazla yardım talep etmekteydi. Oysa, Güney Kore silahlı kuvvetleri Kuzey'den gelebilecek herhangi bir saldırıya karşı koyabilecek güçteydi. Kuzey Kore Ordusunun 38. paraleli geçmesiyle ABD Dışişleri Bakanlığının durumu tanımlamasında hataya düştüğü belirgin biçimde ortaya çıkmış oldu. Sönmezoğlu, **a.g.e.**, s. 202., Ekerer, **a.g.t.**, s. 58.

¹²⁷ Arı, **a.g.e.**, s. 191.

¹²⁸ 1962 Küba Füzeleri krizinin başında, Başkan Kenedy ve danışmanları Sovyet füzelerinin Küba'ya yerleştirilme işleminin birkaç hafta içinde tamamlanacağını fark ederek bir an önce karar vermek zorunda olduklarına inanmışlardır. **a.g.e.**, s. 191.

uluslararası konumu, karar alıcının kişisel özellikleri gibi etkenlerden ötürü bazen mümkün olamamaktadır.¹²⁹

1.5.4. Kararın Uygulanması

Karar-Alma Sürecinin son aşaması uygulama ya da eylem aşamasıdır. Bir durumun/olayın algılanmasıyla birlikte, durum değerlendirilir, ilgili bilgiler toplanır ve farklı alternatifler arasında bir tercih yapıldıktan sonra kararın uygulanması ya da eylem aşamasına geçilir. Karar ve uygulama/eylem birbirini tamamlayıcı niteliktedir. Kararlar, karar alıcının zihninde şekillenen soyut bir hali ifade ederken, eylem/uygulama ise, çevresel boyutta yani dış dünyada gerçekleşen ve somut olarak etrafını etkileyen bir tavır alışı göstermektedir.¹³⁰

Dış Politikada rasyonel bir aktör olduğu varsayılan devletlerin, eylemlerinin de planlı bir şekilde gerçekleşmesi umulur. Uluslararası İlişkiler açısından, bir dış politika davranışı, diğer devletlerin karşıt veya tehlikeli amaçlara ulaşmasını engelleme veya bunu asgariye indirme ve kendi amaçlarını da gerçekleştirmeye yönelik olmalıdır. Her eylemin analitik olarak en azından bir aktörü, bir amacı ve bir ortamı olduğu varsayılır.¹³¹

Bir devletin bir duruma karşı aldığı karar, aynı zamanda devletin, o olaya yönelik kararı olmaktadır. Bu nedenle alınan kararlar hükümet politikası da olabilmektedir.¹³²

Kararın uygulanması aşamasında, ayrıca, hangi kaynakların ne kadar, nasıl tahsis edileceği, yapılacakların zamanlaması, hangi stratejilerin izleneceği ve bunların kimler aracılığıyla yapılacağı gibi konular hakkında karar verilmelidir.¹³³

Alınan kararların uygulanması sırasında, karara yönelik uluslararası tepkiler, uzman kurum ve kişiler tarafından değerlendirilir, feedback olarak karar alıcıya döner ve karar alıcı, uygulanan politikalara devam edilip edilmeyeceğine karar verir.

¹²⁹ Taştekin, **a.g.t.**, s. 16.

¹³⁰ Loseph Frankel, **The Making of Foreign Policy**, (London: Oxford University Press, 1963), s. 1.

¹³¹ Snyder, Bruck, Sapin, **a.g.m.**, s. 199-216.

¹³² Taştekin, **a.g.t.**, s. 17.

¹³³ Arı, **a.g.e.**, s. 192.

Tabî ki başarılı olanlar kalacak, başarısız olanlar ise gözden geçirilecek, revizyona tabi tutulacak ya da iptal edilecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLETİ'NİN KARAR-ALMA SÜRECİNDE YER ALAN AKTÖRLER VE KARAR-ALMA SÜRECİ

2.1. Anayasal Zemin

Anayasa, bir devletin niteliğini, yapısını, temel organlarının kuruluşunu ve bunlar arasındaki ilişkileri, çıkan yasaların uymak zorunda olduğu kuralları yani, kişilerin temel hak ve hürriyetlerini ilgilendiren kuralları belirten hukuk kural ve kurumlarının tümü anlamına gelmektedir.¹³⁴

Bir devletin yapısı, dışarıyla olan ilişkileri, karar-alma süreci, liderlerin ve diğer aktörlerin etkisi ve bütün bunları sınırlandıran ya da özgürleştiren kuralları bilmek için, öncelikle o devletin Anayasasına bakmak gerekir. Çünkü Anayasa, ülkenin kurumlarına görev ve yetkiler verdiği kadar, ülke yöneticileri için güç ve meşruiyet kaynağı olmaktadır.¹³⁵

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte, devlet cumhuriyet rejimini benimseyerek Modernleşme/Batılılaşma yolunu da benimseyen bir devlet haline bürünmüştür. Yeni kurulan ulusal-devlet, yerini aldığı Osmanlı Devleti'ne göre laik ve milliyetçi homojen bir yapıya sahip Kemalist bir devlettir.¹³⁶ Bu durum onun iç yapısını ve dış politikasını belirleyen bir etken olmuştur. Kaldı ki, cumhuriyet sonrası oluşturulan bütün anayasalarda da bu Kemalist unsurlar yer almıştır. Bunları 1982 Anayasası'nın Başlangıç Bölümünden sonra görmek mümkündür. Buna göre, *“Türkiye Cumhuriyeti, bir cumhuriyettir”*. Ayrıca *“Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı için, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir.”*¹³⁷

¹³⁴ Atar, **a.g.e.**, s. 5., Mümtaz Soysal, **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, 11. Baskı, (Ankara: Gerçek Yayınevi, 1993), s. 8.

¹³⁵ Taştekin, **a.g.t.**, s. 26.

¹³⁶ Çalış, “The Turkish State's Identity and Turkish Foreign Policy Decision-Making Process”, **Mediterranean Quarterly**, Vol. 6, No. 2, Spring 1995, s. 137.

¹³⁷ <http://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm>, (02.02.2010).

Anayasa'nın 4. maddesine göre de yukarıdaki ilkeleri içeren 1., 2. ve 3. maddelerin değiştirilemeyeceği hatta değiştirilmesinin teklif dahi edilemeyeceği ifade edilmiştir.¹³⁸

Bu yüzden, devletin bu temel niteliklerine, yasama, yürütme, yargı organları, idari makamlar ve bütün kurum ve kuruluşlar uymak zorundadır. Buradan hareketle, dış politika ve karar-alma sürecinde de yasama ve yürütme organları Anayasa'nın 11. maddesine göre bu hükümlere uymak zorundadırlar.¹³⁹ Yani devletin dış politika tercihleri ve karar-alma prosedürü bu ilkelere ve başlangıç bölümündeki maddelere aykırı olmamalıdır.¹⁴⁰

Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlılık ve devletin barış veya dış politika yaklaşımını ifade eden “*Yurtta Sulh Cihanda Sulh*” ilkesi, esasen Türk devletinin medeni devletler içinde yükselmesini, refah, eşitlik ve huzur taleplerine ulaşmasını amaçlayan hedef olmuştur. Bununla birlikte, başlangıç bölümündeki ilkeler, çağdaş uygarlık düzeyine çıkma/Batılılaşma, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlılık, barışçı olma ilkesi, aynı zamanda Türk Dış Politikası'nın da temel unsurları/dinamikleri olmuştur.

Bütün bu ilkelerin Anayasa'da yer alması, yasallaşması, onları birer Anayasa emri yapmaktadır. Bu nedenlerden ötürü, bu ilkelere aykırı bir Dış Politika yapımı, aynı zamanda Anayasa'ya aykırı hareket edilmesi anlamına gelmektedir.¹⁴¹

Bu durum, devletin katıldığı ya da katılacağı uluslararası andlaşmaların uygunluğu için de geçerlidir. Anayasa'nın 90. maddesine göre, usulüne uygun yürürlüğe konmuş uluslararası andlaşmalar kanunun hükmündedir ve bunlara karşı anayasal yargı yoluna gidilememektedir.¹⁴² Yani uluslararası andlaşmalar, bu tür bir anayasal statüye sahip olmakla birlikte belirtilen anayasal ilkelere de uyumlu olmak zorundadır. Bu durumda Dış politikada Karar-Alma Sürecinde yer alan aktörler,

¹³⁸ <http://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm>, (02.02.2010).

¹³⁹ A.Y. Mad. 11 için bkz. <http://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm>, (02.02.2010).

¹⁴⁰ Bülent Tanör, “Türkiye’de Dış İlişkilerin İç Hukuk Rejimi”, Sönmezoglu (der.), **Türk Dış Politikasının Analizi**, (İstanbul: Der Yayınları, 1994), s. 318-319.

¹⁴¹ AY, Mad. 11, <http://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm>, (02.02.2010).

¹⁴² AY mad. 90, <http://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm>, (02.02.2010).

Anayasa'ya aykırı andlaşmalara imza koyamazlar, koysalar dahi andlaşmaların anayasal geçerliliği olmaz.¹⁴³

Bu duruma örnek olaylardan biri Türkiye'nin İslam Konferansı¹⁴⁴ (İKÖ) ile ilişkilerinde görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti, resmi olarak İKÖ Yasası'nı onaylamamıştır. Çünkü İslam Birliği'ni ekonomik, siyasi ve kültürel alanlarda geliştirmeyi amaçlayan örgüt dini temellere dayanmaktadır ve bu durum Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın değişmez ilkelerinden biri olan "*laiklik ilkesine*" uygun düşmemektedir. Bundan dolayı, burada bir hukuki sorun bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti, 1976'da İKÖ'ne üyelik için başvurmuş, örgüt tarafından kabul edilmiş ve bu üyeliği yasallaştıramamış olmasına rağmen, örgütün hak ve yükümlülüklerini sahiplenmiş, bir anlamda örgütün "*de facto*" yani "*fili*" üyesi olmuştur. Bu durum 1990 sonrasında Orta Asya ve Balkanlarda İslami kimlik taşıyan toplumlarla ilişkilere de yansımıştır.¹⁴⁵

Bu bağlamda, devletin anayasasında dış politika ve karar-alma sürecine konan sınırlandırmalardan sonra, karar-alma sürecinde yer alan aktörler ve karar-alma sürecine etkileri incelenecektir.

2.2. Aktörler ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti Karar-Alma Süreci

2.2.1. TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi)

Genel olarak Meclisler, halkın oylarıyla seçilen temsilcilerin oluşturduğu ve ulusun temsil edildiği kurum, yasama organı, parlamentolardır. Türkiye Cumhuriyeti, 23 Nisan 1920'de, TBMM'nin kurulmasıyla birlikte parlamenter rejime geçmiştir.

TBMM, dış politika yapımında ve karar- alma mekanizmasında anayasal olarak etkin bir konumdadır. Türkiye'de yürütme kanadı genellikle meclis içinden

¹⁴³ Tanör, **a.g.e.** s. 319.

¹⁴⁴ İKÖ ve Türkiye ilişkileri için bkz. Ozan Örmeci, **Türk Siyasal Tarihi**, 1. Baskı, (İstanbul: Güncel Yayıncılık, 2008), s. 244-254.

¹⁴⁵ İKÖ Genel Sekreterliğini Ekmeleddin İhsanoğlu'nun yapması bu durum önemli göstergelerinden biridir. Gökhan Koçer, "Türk Dış Politikasında Din Unsuru", **Akademik Ortadoğu Dergisi**, Cilt. 1, Sayı. 1, 2006, s. 151., **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt. 23, İstanbul, 2001, s. 49-53., Davut Dursun, **İslam Dünyasında Entegrasyon Hareketleri**, (İstanbul: İşaret Yayınları, 1999), s. 197-201., Tanör, **a.g.e.**, s. 320., Çalış, **a.g.m.**, s. 138., İsmail Soysal, **Uluslararası Antlaşmalar-II**, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991), s. 731-738., Çalış, **a.g.m.**, s. 18-19.

çıkarmakta ve yürütme organı güvenoyunu Meclis'ten almaktadır. Aynı zamanda yürütme organı meclis tarafından denetlenmektedir.¹⁴⁶

Genel olarak bakıldığında, Meclis'in görevleri Anayasa'nın 87. maddesinde şu şekilde belirtilmiştir:

“Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin görev ve yetkileri kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak, Bakanlar Kurulu ve Bakanları denetlemek, Bakanlar Kurulu'na belli konularda Kanun Hükmünde Kararname çıkarmasına yetkisi vermek, bütçe ve kesin hesap yasa tasarılarını görüşmek ve kabul etmek, para basılmasına ve savaş ilanına karar vermek, milletlerarası anlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısının beşte üç çoğunluğunun kararı ile genel ve özel af ilanına karar vermek ve Anayasa'nın diğer maddelerinde öngörülen yetkileri kullanmak ve görevleri yerine getirmektir.”¹⁴⁷

Anayasa'ya göre, Türkiye Cumhuriyeti adına yapılan ya da yapılacak antlaşmaların onaylanması TBMM'nin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır. Yani bir uluslararası antlaşma ancak Meclis'te görüşülerek uygun bulunduktan sonra onay makamı olan Cumhurbaşkanı'na gitmektedir. Böylece bütün uluslararası antlaşmalar, Meclis'in uygun bulmasıyla kendiliğinden iç hukuktaki yerini almaktadır. Anayasa'ya aykırılık söz konusu olduğunda ise, aykırılık iddiası ile yargı yoluna gidilememekte ve yasa ile değiştirilememektedir.¹⁴⁸

Meclis'in dış politikada asıl kendini gösterdiği alan, “savaş hali ilanı”dır. Anayasa'nın 92. maddesine göre, milletlerarası hukukun meşru kıldığı durumlarda TBMM, savaş hali ilanına karar vermektedir. TBMM, tatilde ya da ara vermedeyken ülke ani bir saldırıya uğramışsa, Cumhurbaşkanı da Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kullanılmasına karar vermektedir. Aynı madde, Türkiye'nin taraf olduğu antlaşma ve uluslararası nezaket kuralları hali dışında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı bir

¹⁴⁶ A. Şeref Gözübüyük, **Anayasa Hukuku**, 9. Baskı, (Ankara: Turhan Kitabevi, 2000), s. 210., Yıldızhan Yayla, **Anayasa Hukuku**, 2. Baskı, (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1986), s. 157.

¹⁴⁷ <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa.htm>, (03.02.2010).

¹⁴⁸ Taştekin, **a.g.t.**, s.29., Ömür Develi, **Anayasa Hukuku**, 1. Baskı, (Ankara: Yargı Yayınları, 2000), s. 42., Eyüp Özdemir, **Türk Dış Politika Yapımı Sürecinde Silahlı Kuvvetlerin Rolü**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2006, s. 13.

ülkeye gönderilmesine, yabancı kuvvetlerin de Türkiye’de bulunmasına Meclis’in karar vereceğini ifade etmektedir.¹⁴⁹

Anayasa, Meclis’in görev ve yetkilerini belirtmesine ve Meclis’e verilen, imzalanan uluslararası antlaşmaları uygun bulma mekanizmasıyla yürütmenin denetimini sağlamasına karşın dış politikada hangi kişi ve kurumların rol aldığı açıkça belirtilmemiştir. Ancak, anayasal olarak alınan kararların sorumluluğu yürütme organına bırakıldığı açıktır.¹⁵⁰

Türk Dış Politikası gelişmelerine genel olarak bakıldığında, Meclis’in dış politika sorunlarını görüşmede zaman zaman pasif kaldığı görülmektedir.¹⁵¹ Hatta zaman zaman “*onay makamına*” ya da adeta “*hükümetin emrinde bir kanun değirmi*” halinde işletilir hale gelmektedir. Bu durum ise dış politikanın bir türlü demokratikleştirilememiş olmasına bağlanmaktadır.¹⁵²

2.2.2. Cumhurbaşkanı

Devletin başı olan Cumhurbaşkanı, Anayasa’nın 8. maddesine göre, yürütme yetkisi ve görevini Bakanlar Kuruluyla birlikte yürütür. Bu durum, Türk Hukuk Sistemi’nde yürütme organının ikili bir yapı içerdiğini göstermektedir.¹⁵³

¹⁴⁹ Fevzi Demir, Şükrü Karatepe, **Anayasa Hukukuna Giriş**, 2. Baskı, (İstanbul: Evrim Basım Yayım, 1989), s. 218., Develi, **a.g.e.**, s. 41.

¹⁵⁰ Türk Hukuku’na göre, uluslararası antlaşmaların imzalanmasında, yetki belgesine ihtiyacı olmayan 3 kişi vardır. Bunlar: Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Dışişleri Bakanıdır. Bu yetkililerin imzaladıkları uluslararası antlaşmaların Meclis’te uygun bulunmasına dair bir yasa tasarısının hazırlanması Dışişleri Bakanlığı’nın görevidir. Türkiye’nin imzalamış oldukları uluslararası antlaşmaların ekonomik, ticari veya teknik ilişkileri düzenleyen, süresi 1 yılı aşmayan, devlet maliyesi bakımından bir zorunluluk getirmeyen, kişi hallerine ve Türklerin yabancı memleketlerdeki mülkiyet haklarına dokunmayan ve Türk yasalarında değişiklik öngörmeyen antlaşmalarla, milletlerarası bir antlaşmaya dayanan uygulama antlaşmaları ile kanunun verdiği yetkiye dayanılarak yapılan ekonomik, ticari, teknik ve idari antlaşmalarla ilgili olanları, meclisin uygun bulmasına gerek olmayan antlaşmalardır. Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk**, 3. Baskı, (Ankara: Turhan Kitabevi, 2005), s. 70-76., Taştekin, **a.g.t.**, s.30.

¹⁵¹ Gencer Özkan, “Türkiye’de Siyasal Rejim ve Dış Politika”, Sönmezoğlu (der.), **a.g.e.**, s. 310-312.

¹⁵² Türkiye’nin AB Ulusal Programı hazırlanması sürecinde Meclis’te bu konuyla ilgili hiç görüşülmediği görülmektedir. Ulusal Program, ilgili kurumlar tarafından hazırlandıktan sonra zamanın Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Mesut Yılmaz tarafından Meclis’e bilgi vermek amacıyla getirilmiş ve kabul edilmiştir. Dönemin DYP Grup Sözcüsü Ayfer Yılmaz ve DYP Milletvekili Hüseyin Çelik, Programın Meclis’e sadece onay için getirilmesini eleştirmiştir. Taştekin, **a.g.t.**, s. 31.

¹⁵³ Atilla Özer, **Gerekçeli ve 1961 Anayasası İle Mukayeseli 1982 Anayasası**, (Ankara: Lazer Ofset, 1996), s. 55.

Türk Anayasası, egemenliğin kaynağı olarak milleti kabul etmiş ve milletin bu hakkı kullanmasının yetkili organlarla olacağını ifade etmiştir. Türk Demokratik sisteminde egemenliğin kullanımında Bakanlar Kurulu'nun yanı sıra Cumhurbaşkanı ve Milli Güvenlik Kurulu da yer almaktadır. Ancak, mevcut Anayasamız, burada daha güçlendirilmiş bir Cumhurbaşkanı karşımıza çıkarmıştır.¹⁵⁴

Cumhurbaşkanı, yürütmenin başı olarak sembolik bir makam olsa da, 1982 Anayasasıyla, devlet başkanı olarak Cumhurbaşkanlığı makamına, cumhuriyetin koruyuculuğu görevi ve devletin temel niteliklerine bağlılık görevi, yürütme, icrai, yasama ve yargı görevi de verilmiştir.¹⁵⁵

Cumhurbaşkanı, uluslararası antlaşmaların onaylanması ve yayımlanması hususunda da yürütmenin başı olarak görevlidir. Anayasal olarak, Cumhurbaşkanı'nın tek başına yapabileceği işlemler dışındaki bütün kararlar, Başbakan ve konuyla ilgili bakanlar tarafından da imzalanır. Ancak bu kararlardan Başbakan ve konu ile ilgili Bakanlar sorumludur.¹⁵⁶

Antlaşmaların geçerlilik kazanması da, yürütmenin başı olan Cumhurbaşkanı ile TBMM'nin uygun bulma, onaylama aşamaları ve Resmi Gazetede yayımlanması süreci sonunda gerçekleşmektedir. Buna göre, imzalanan bir uluslararası antlaşmayı önce Meclis'in uygun bulması daha sonra ilgili yasayı Cumhurbaşkanı'nın onaylaması gerekir. Yani, bir uluslararası antlaşmanın iç hukuka girişi “*uygun bulma*” ve “*onaylama*” aşamalarıyla gerçekleşmektedir.

Antlaşmaların onaylanması ise, Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile, uygun bulunması sonucunda Cumhurbaşkanı onayına sunulur. Yürütmenin sorumlu kanadı ise, hükümet olmaktadır. Yani, Antlaşmaların yapılmasında da uygulanmasında da sorumlu organ hükümettir.¹⁵⁷

Cumhurbaşkanı, devlet başkanı/temsilcisi olma ve antlaşmaları onaylamasının dışında, yürütmeye ilgili olarak Başbakanı atar, istifasını kabul eder,

¹⁵⁴ Yayla, **a.g.e.**, s. 167., Taştekin, **a.g.t.**, s. 32., Atar, **a.g.e.**, s. 41., Özdemir, **a.g.t.**, s. 3.

¹⁵⁵ A.Y. mad. 103 ve 104 için bkz. <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa.htm>, (04.02.2010)., Bahtiyar Akyılmaz, **İdare Hukuku**, (Konya: Sayram Yayınları, 2005), s. 140-143.

¹⁵⁶ A.Y. mad. 105 için bkz. <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa.htm>, (04..02.2010)., Cem Eroğul, **Anatüzeğe Giriş**, 7. Baskı, (Ankara: İmaj Yayıncılık, 2004), s.341.

¹⁵⁷ Soysal, **a.g.e.**, s. 109. Erdoğan Teziç, **Anayasa Hukuku**, 9. Baskı, (İstanbul: Beta Yayınları, 2004), s. 365.

Başbakan'ın teklifi üzerine Bakanları atar ve görevlerine son verir. Gerekli görürse, Bakanlar Kurulu'na başkanlık eder veya Bakanlar Kurulu'nu toplantıya çağırır.¹⁵⁸

Diplomatik ilişkilerde, Cumhurbaşkanı, yabancı devletlere Türk Devleti'nin temsilcilerini gönderir ya da Türkiye'ye gönderilecek yabancı ülkelerin diplomatik temsilcilerini kabul eder.¹⁵⁹

Cumhurbaşkanı, ayrıca TBMM adına TSK'nın Başkomutanlığı'nı temsil eder. Cumhurbaşkanı'nın bu görevinin sorumluluğu ise, milli güvenliğin sağlanıp Silahlı Kuvvetlerin yurt savunmasına hazırlanması açısından TBMM'ye karşı Bakanlar Kurulu'nun sorumluluğundadır ve herhangi bir savaş durumunda Genelkurmay Başkanı Başkomutanlık görevini Cumhurbaşkanı adına yapar.¹⁶⁰

Bunun yanında, Cumhurbaşkanı, Genelkurmay Başkanı'nı atar ve MGK'ya başkanlık eder. MGK'nın gündemi de Başbakan ve Genelkurmay Başkanı'nın önerileri dikkate alınarak Cumhurbaşkanınca düzenlenir.¹⁶¹

Cumhurbaşkanı'nın bu görevleri dikkate alındığında, antlaşmaların imzalanması ve yürürlüğe girmesi konuları dışında, olağanüstü dönemlerde aldığı görevler ve MGK'nın gündemini belirleme ve diğer kurumlarla ilişkileri, zaman zaman diğer ülke devlet başkanlarıyla olan ilişkileri(Özal Döneminde olduğu gibi) nedeniyle Dış politika ve Karar-Alma Sürecinde bazen aktif bazense pasif rol aldığı görülmektedir.¹⁶²

Türk Siyasi Hayatı'nda, Cumhurbaşkanı, yürütme kanadında sembolik olsa da, Dış Politika ve Karar-Alma Sürecinde, icrai makam olarak ya da temsili makam olarak, dış politikaya ilişkin demeç ve açıklamalarıyla, uluslararası toplantılarda ülkeyi temsil etmesiyle ve antlaşmaları devlet başkanı sıfatıyla imzalamasıyla, hükümetin uyguladığı dış politikayı temsil etmesi ve yönlendirici tavır sergilemesiyle etkinliğini göstermektedir. Aynı zamanda bu durum, Özal ve Demirel dönemlerinde

¹⁵⁸ Atar, **a.g.e.**, s. 277-280.

¹⁵⁹ Akyılmaz, **a.g.e.**, s. 142., Teziç, **a.g.e.**, s. 365.

¹⁶⁰ A.Y. mad. 117 için bkz. <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa.htm>, (04.02.2010).

¹⁶¹ Atar, **a.g.e.**, s. 277-280.

¹⁶² Taştekin, **a.g.t.**, s. 34.

olduğu gibi, kişisel olarak dış politikada sürükleyici bir aktör olma şeklinde de kendini göstermektedir.¹⁶³

2.2.3. Başbakan ve Bakanlar Kurulu

Türk Siyasal Yapısında yürütmenin başı Başbakan'dır. Başbakan, Anayasa'ya göre, milletin oyuyla seçilmiş, bir partinin Genel Başkanı olmakla birlikte, TBMM üyeleri arasından Cumhurbaşkanı tarafından görevlendirilen kişidir.¹⁶⁴

Meclis'in güvenoyunu alan Başbakan, yürütmenin başı olarak, ve MGK'nın üyesi olarak, Türk Dış Politikası'nda sahip olduğu kurumsal yetkilerle ve kendi yetenekleriyle etkin bir güce sahiptir.¹⁶⁵

Anayasal olarak, Başbakan, Bakanlar Kurulu'nun da başıdır. TBMM üyeleri veya milletvekili seçilme yeteneğine sahip olanlar arasından Bakanlar Kurulu üyelerini seçer ve bu üyeler, Cumhurbaşkanı tarafından görevlerine atanırlar.¹⁶⁶

Başbakan, bakanların görevlerini Anayasa ve kanunlara uygun olarak yerine getirmelerini gözetlemek, düzeltici önlemler almak, bakanlar arasında işbirliğini sağlamak ve hükümetin genel siyasetinin gözetilmesiyle yükümlüdür. Bununla birlikte her bakan, Başbakan'a karşı sorumlu olduğu gibi emri altındakilerin her türlü eylem ve işlemlerinden sorumludur.¹⁶⁷

Bununla birlikte, Başbakan, Bakanlar Kurulu'nun 1984'te kararlaştırdığı KHK'de de, Türkiye Cumhuriyeti'nin yüksek hak ve menfaatlerini korumak, gözetlemek, milletin huzur ve güvenliğini sağlayıcı tedbirler almak, gene ahlak ve kamu düzenini muhafaza etmek, ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı sağlamak, refahı yaygınlaştırmak, hükümetin genel siyasetini yürütme ve Bakanlıklar arasında ahengi ve işbirliğini temin etme görevlerine de sahiptir.¹⁶⁸

¹⁶³ a.g.t., s. 35., Laçiner, a.g.m., <http://www.neo-ottoman.net/Neo-Ottomanism-Sedat-Laciner.pdf>, (04.02.2010).

¹⁶⁴ A.Y. mad. 109 için bkz. Atar, a.g.e.,s. 289.

¹⁶⁵ Taştekin, a.g.t., s. 35.

¹⁶⁶ <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa.htm>, (05.02.2010).

¹⁶⁷ A.Y. mad. 112 için bkz. <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa.htm>, (05.02.2010)., Akyılmaz, a.g.e., s. 146.

¹⁶⁸ Taştekin, a.g.t.,s. 36.

Bakanlar Kurulu ya da hükümet ise, Başbakan ve Bakanlardan oluşan, Cumhurbaşkanınca TBMM üyeleri arasından atanan yürütmenin esas kanadadır. Bakanlar, TBMM üyeleri ya da milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olanlar arasından Başbakanca seçilir ve Cumhurbaşkanınca atanırlar. Gerekli görüldüğünde ise Başbakan'ın önerisi üzerine Cumhurbaşkanınca görevlerine son verilirler.¹⁶⁹

Devletlerin dış politikalarının resmi olarak karara bağlandığı yer, Bakanlar Kurulu'dur. Devletin dış politikasının hükümetin siyasal görüşüne göre de oluştuğu yer gene Bakanlar Kurulu'dur. Hükümetin belirlediği dış politikayı yürütmek de Dışişleri Bakanı'nın görevidir. Bu yüzden Dış Politika ve Karar-Alma Sürecinde Bakanlar Kurulu'nun da etkili bir yeri bulunmaktadır.¹⁷⁰

Ancak, Türk Siyasi Hayatı'nda, özellikle 90'lardan sonra başlayan koalisyon dönemlerinde ve iktidarın tek partinin elinde olduğu dönemlerde açıkça görüldüğü gibi, hem dış politikada hem de iç politikada, bazı konularla ilgili olarak alınacak kararlar, önce liderler arasında görüşülüp karara bağlanmakta, sonrasında kararlar Bakanlar Kurulu ve TBMM gündemine gitmektedir. Yani, liderler arasında özellikle dış politika konularında alınan kararlar, çoğu zaman ne Meclis'te ne de Bakanlar Kurulu'nda tartışılmaktadır. Böylece alınan kararlar, milleti temsil eden ve onlar adına karar alan TBMM ve genelde onun üyelerinin oluşturduğu Bakanlar Kurulu, daha çok liderlerin aldığı kararları onaylayan bir merci haline dönüşmektedir.¹⁷¹

2.2.4. Dışişleri Bakanlığı

Bir ülkenin dış politikasının şekillenip uygulanmasında Dışişleri Bakanlığı önemli kurumların başında gelmektedir.¹⁷² Türk Dışişleri Bakanlığı da Türk Dış Politikası'nın oluşumu ve uygulanmasında etkindir.

Türk Dışişleri Bakanlığı, Osmanlı Devleti'nde dışişleri bürokrasisinin yerleştiği dönemlerde Batı'da iyi eğitim almış bürokratlardan oluşmakta olup modernleşmenin temsilcisi ve öncüsü olmuşlardır.¹⁷³

¹⁶⁹ A.Y. mad. 112 için bkz. <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa.htm>, (05.02. 2010).

¹⁷⁰ Taştekin, **a.g.t.**, s. 36.

¹⁷¹ Gözübüyük, **a.g.e.**, s. 240., Kamran İnan, **Devlet İdaresi**, (İstanbul: Timaş Yayınları, 1998), s. 119.

¹⁷² Gareth M. Winrow, "Turkey and Newly Independent States of Central Asia and The Transcaucasus", **Meria**, Vol. 1, No. 2, July 1997, <http://meria.idc.ac.il/journal/1997/issue2/jv1n2a5.html#author>, (10.03.2010).

Yani Dışişleri Bakanlığı, Türk Dış Politikası'nın temel belirleyici özelliklerinden olan “*Batıcılık*” anlayışının modernleşip kurumsal şekil almasında önemli bir rol oynamıştır.¹⁷⁴

Dışişleri Bakanlığı'nın temel görevi, hükümet tarafından tayin ve tespit edilecek esaslara göre yabancı ülke ve uluslararası örgütlerle ülkenin dış siyasetini yürütmektir. Yani bakanlık, ülke dış politikasının tespitinde, yürütme organı için hazırlık çalışmaları yaparak tekliflerde bulunmak, tespit edilen dış politikayı yürütmek ve koordine etme görevlerine sahiptir. Bakanlığın diğer görevleri ise, ülkenin başka devlet ve uluslararası kuruluşlarla olan ilişkilerini yürütmek ve bu ülke ve kuruluşlarda ülke adına temsil görevini yerine getirmek, diğer bakanlıkların ülke adına başka devlet ve uluslararası kuruluşlarla olan ilişkilerinde temas ve müzakereleri bakanlıklarla işbirliği içinde yürütmek, diğer bakanlık ve kuruluşların dış politikayı etkileyen faaliyet ve temaslarının devletin dış politikaya uygunluğunu sağlamak, başka ülkelerdeki ülke vatandaşlarının hak ve menfaatlerini gözetmek ve korumak, devlet ve dışişleri protokolünü düzenlemek ve yürütmek, yabancı devletler ve uluslararası kuruluşlardaki gelişmeleri takip etmektir.¹⁷⁵

Dışişleri Bakanlığı'nı temsil eden bakanlara bakıldığında ise, genelde onların güçlü kişiliklere sahip, iyi yetişmiş kişiler olduğu görülmektedir. Çoğu zaman Dışişleri Bakanlığı'na bakanlıkta çalışan meslek memurlarının –İlter Türkmen, Vahit Halefoğlu- da getirildiği görülmektedir.¹⁷⁶

Dışişleri Bakanlığı ülkenin dış politikasının oluşumunda ve uygulanmasında önemli bir yere sahip olsa da, uygulanan politikalarda Batı perspektifi ve Cumhuriyetin temel hedefi olan modernleşmeden taviz verilmese de, zaman zaman aldığı bazı kararlarda –AB, NATO, silahsızlanma gibi konularda- askeri bürokrasinin ağırlığı daha fazla hissedilmektedir. Askeri bürokrasinin dış politika karar alma

¹⁷³ Oral Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, 12. Baskı, (Ankara: İmge Kitabevi, 2003), s. 329-338.

¹⁷⁴ Çalış, *a.g.m.*, s. 19.

¹⁷⁵ KHK/206, *Resmî Gazete*, Mad. 2, Sayı: 18435, 18 Haziran 1984.

¹⁷⁶ Gönlübol, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, 9. Baskı, (Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996), s. 627.

sürecinde etkin bir ağırlık kazanması ise kararların sağlık derecesinin azalmasına neden olacaktır.¹⁷⁷

Her şeye rağmen, Türk Dışişleri Bakanlığı dış politika oluşum ve uygulama sürecinde belirleyici bir yere sahiptir. Bununla birlikte kurum dış politika kararlarının alınması sürecinde diğer kurumlarla uyum içinde hareket etmektedir.

2.2.5. Milli Güvenlik Kurulu

Cumhuriyet döneminin ilk askeri darbesi olan 1960 Darbesi'nden sonra, yapılan 1961 Anayasasıyla birlikte kurulan Milli Güvenlik Kurulu¹⁷⁸, Cumhurbaşkanı Başkanlığı'nda, Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Başbakan Yardımcıları, Adalet, Milli Savunma, İçişleri, Dışişleri Bakanları, Kara, Hava, Deniz Kuvvetleri Komutanları ve Jandarma Genel Komutanından oluşur.¹⁷⁹ Kurul'un gündemi ise, Başbakan ve Genelkurmay Başkanı'nın önerileri dikkate alınarak Cumhurbaşkanı tarafından düzenlenir ve gerektiğinde Cumhurbaşkanı MGK'yı toplantıya çağırabilir.¹⁸⁰

MGK ile ordu, görüşlerini hükümete bildirebileceği ortama kavuşmuştur. Bu kurul 1982 Anayasası ile daha da güçlendirilmiş ve Karar-Alma Sürecine olan etkisi artmıştır.¹⁸¹

MGK, milli güvenlik ve devletin milli güvenlik¹⁸² siyasetine ilişkin tanımlar çerçevesinde, devletin milli güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulaması ile ilgili konularda tavsiye kararı alır ve gerekli koordinasyonun sağlanması için görüş tespit

¹⁷⁷ Detaylı bilgi için bkz. Gönübol, **a.g.e.**, s. 626., Özcan, "Doksanlarda Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politikasında Askeri Yapının Artan Etkisi", Özcan, Şule Kut (der.), **En Uzun On Yıl**, 2. Baskı, (İstanbul: Büke Yayınları, 2000), s. 65-98.

¹⁷⁸ Bazı kaynaklara göre MGK'nın kökeni 1922'lerde kurulan Harp Encümenine kadar götürülmektedir. Başkomutan sıfatıyla Atatürk'ün başkanlığında, Meclis İkinci Başkanı, Maliye ve Milli Savunma Bakanları, Genelkurmay Başkanı ile Maliye ve Milli Savunma Komisyonu Başkanlarından oluşan Harp Encümeni, TBMM'ye talimat gönderme yetkisine sahip bir tür savaş kabinesiydi. Hikmet Özdemir, **Rejim ve Asker**, (İstanbul: Alfa Yayıncılık, 1989), s. 92-93.

¹⁷⁹ <http://www.mgk.gov.tr/Turkce/kanun.html>, (22.02.2010).

¹⁸⁰ <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa.htm>, (22.02.2010).

¹⁸¹ Serap Yazıcı, **Türkiye'de Askeri Müdahalelerin Anayasal Etkisi**, (Ankara: Yetkin Yayınevi, 1997), s. 81-85., Ertan Efeğil, "Foreign Policy Making in Turkey: A Legal Perspective", **Turkish Studies**, Vol. 2, No. 1, Spring 2001, s. 149.

¹⁸² Geçmişte, fiziksel saldırıya karşı ülke topraklarının savunulması olan milli güvenlik, günümüzde vatan topraklarının savunulmasının yanı sıra, ekonomik, sosyal ve politik menfaatlerin korunması ile devletin hayati öneme haiz ve temel değerlerin korunması olarak gelişmiştir. Ahmet Çörekçi, "MGK'dan İstenen Yeni Rol", **Ulusal Strateji**, Yıl. 3, Sayı: 16, Ocak-Şubat 2001, s. 44.

eder; bu tavsiye kararlarını ve görüşlerini Bakanlar Kuruluna bildirir ve kanunlarla belirtilen görevlerini yerine getirir.¹⁸³ Anayasa'nın 118. maddesine göre, Bakanlar Kurulu MGK'nın almış olduğu kararları öncelikle dikkate almaktadır.¹⁸⁴

MGK¹⁸⁵'nin hukuksal etkisi konusunda, hukukçular arasında fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Bir kesime göre MGK, Bakanlar Kurulu'na yardımcı bir kurumdur ve MGK'nın Bakanlar Kurulu'na bildireceği görüşler öneri niteliğindedir. Bu öneriler Bakanlar Kurulunca benimsendiği takdirde hukuki nitelik taşımaktadır.¹⁸⁶

Başka bir kesim ise MGK kararlarının öneri niteliğinde olduğu ve bu kararların ancak Bakanlar Kurulunca benimsendiği sürece uygulanabileceğini belirtmektedir. Ayrıca MGK'nda, Başbakan'ın da benimsediği bir kararın, Bakanlar Kurulunca da benimsenip uygulanmasının doğal olduğu savunulmuş, aksi durumda ise, kararı benimsemeyen Başbakan veya Bakan'ın görevden ayrılması gerektiği belirtilmiştir.¹⁸⁷

Bir başka kesim ise, MGK'nu, Bakanlar Kurulu'nun bir "*alt-uzmanlık komitesi*" olarak kabul etmek gerektiğini belirtmektedir. Bu kesime göre, Kurulun görüşlerini doğrudan kamuoyuna yansıtması doğru değildir. Kurulun görüşleri, ancak Bakanlar Kurulu benimsedikten sonra, hükümet görüşü olarak kamuoyuna duyurulmalıdır. Çünkü MGK'nın siyasal hayatta tartışmalara neden olmasının başlıca nedenlerinden birisi de, Kurul'un yetki ve görevler bakımından Bakanlar Kurulu'nun üstüne çıkarılması çabalarıdır.¹⁸⁸

1983'te çıkarılan 2445 sayılı Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği makamı ile oluşturulan Sekreterlik Makamı, MGK ile Bakanlar

¹⁸³ <http://www.mgk.gov.tr/Turkce/kanun.html>, (22.02.2010).

¹⁸⁴ A.Y. mad. 118 için bkz. <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa.htm>, (22.02.2010).

¹⁸⁵ MGK, işlevi danışma ya da eşgüdümle sınırlı diğer kurullardan farklı özelliklere sahiptir. Öncelikle, MGK, Cumhurbaşkanı'nın başkanlığında toplanan tek kuruldur. İkinci olarak Anayasa'da tanımlanan az sayıdaki kurullardan (Devlet Denetleme Kurulu, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, Seçim Kurulu, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Yüksek Öğretim Kurulu) biridir. Üçüncü olarak, bir danışma organı olarak güçlü ve geniş yetkili bir örgütle (MGK Sekreterliği) desteklenen tek kuruldur. Seriya Sezen, "Milli Güvenlik Kurulu Üzerine", **Amme İdaresi Dergisi**, Yıl. 33, Sayı. 4, Ankara, Aralık 2000, s. 63., Metin Günday, **İdare Hukuku**, 8. Baskı, (Ankara: İmaj Yayıncılık, 2003), s. 396.

¹⁸⁶ Taştekin, **a.g.t.**, s. 38.

¹⁸⁷ Gözübüyük, **a.g.e.**, s. 258.

¹⁸⁸ Rona Aybay, "Milli Güvenlik Kavramı ve Milli Güvenlik Kurulu", <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/440/4924.pdf>, (22.02.2010).

Kurulu arasında koordinasyon merkezi olarak düşünölmüştür. Yasaya göre sekreterlik, MGK'da alınan kararların Bakanlar Kurulu tarafından öncelikle dikkate alınması amacına yönelik olarak oluşturulmuş ve makama verilen yetkilerle de yürütmenin üstünde bir siyasal etkiye sahip olmuştur.¹⁸⁹

AB Komisyonu, Türkiye İlerleme Raporlarında, Türkiye'deki siyasal yapılanmada MGK'nın konumunu eleştirmiş, rolünün azaltılmasını istemiştir.¹⁹⁰ Türkiye'nin adaylığa hazırlanması amacına yönelik olarak hazırlanan Katılım Ortaklık Belgesi ve Ulusal Program çerçevesinde MGK'nın yapısında 2001 yılında Anayasa'da yapılan değişikliklerle revizyona gidilmiş ve MGK'nın bazı maddelerinde değişikliğe yapılmıştır. Mesela, AY mad. 118'de MGK ile ilgili "Öncelikli dikkate alınır" ibaresi "değerlendirilir" olarak değiştirilmiş ve MGK toplantılarına Başbakan Yardımcıları ile Adalet ve Milli savunma Bakanlarının da katılımı sağlanmıştır. Böylece MGK'nda sivil yöneticilerin sayısı artmış ve MGK kararlarının etkisi daha yumuşatılmıştır. Ancak bu yumuşatma, MGK'nda alınan iç ve dış politikayla ilgili kararların Bakanlar Kurulu tarafından dikkate alınıp alınmaması konusunda bir değişiklik yapmamaktadır. 1982 Anayasası'ndaki haliyle 3 bakanın bulunduğu kurulda, 2001 değişikliğiyle artık 5 bakan ve başbakan yardımcıları da bulunacaktır.¹⁹¹

Türk siyaset sisteminde Bakanlar Kurulu tarafından alınan kararlarda çok fazla görüş ayrılığına rastlanılmamakta, Başbakan'ın iradesi yönünde kararlar alınmaktadır. Bundan sonra da, MGK kararlarının siyasal hayata etkisinde fazla bir değişim gözlenmeyecek, sayı olarak artık daha fazla olan sivil ve asker yöneticiler tarafından MGK'da kabul edilen kararlar, Bakanlar Kurulu'nda yine "öncelikle dikkate" alınacaktır.¹⁹²

Danışma organı niteliğinde olan görevi ulusal güvenlik politikasının oluşması ve uygulanmasını hususunda gerekli koordinasyonu sağlamak olan MGK, zaman zaman aldığı kararlarla hem iç hem de dış politikanın şekillenip uygulanmasına etki

¹⁸⁹ Taştekin, **a.g.t.**, s. 39., <http://www.mgk.gov.tr/Turkce/kanun.html>, (23.02.2010).

¹⁹⁰ <http://ec.europa.eu/old-address-ec.htm>, (23.02.2010). Çakmak, **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri**, 2. Baskı, (Ankara: Platin Yayınları, 2007), s. 194.

¹⁹¹ Akyılmaz, **a.g.e.**, s. 156-157., Günday, **a.g.e.**, s. 399.

¹⁹² Yazıcı, **a.g.e.**, s. 186-187.

edebilmektedir. Bunun örneklerinden birisi, MGK'nın 1997 Kasım Toplantısında kabul edilen “*Milli Siyaset Belgesi*”dir. MGK Genel Sekreterliği tarafından hazırlanan ve MGK'nda kabul edilen belge, iç politikadan dış politikaya birçok konuya ilişkin hususlar içermektedir. Belgenin önemine ilişkin dönemin Başbakanı Mesut Yılmaz şöyle demiştir:

*“MGK'nda kabul edilen bu belge, daha sonra Bakanlar Kurulu'nda görüşülecek ve gizli bir kararname olarak yayınlanacak ve buna herkes uyacak. Herhangi bir yasa, kararname çıkarken, herhangi bir uluslararası antlaşma yapılırken, bu belgeyle çelişiyorsa mutlaka giderilecek. İrtica birinci tehdit ise, bu her anlamda vurgulanacak”*¹⁹³

Bunun dışında da MGK'nın farklı yıllarda yapılan bazı toplantılarda Türk siyasetini etkileyen kararlar aldığı görülmektedir. Bunlar arasında 28 Şubat 1997 MGK kararından, yasama-yürütme, ekonomi ve 29 Ekim Kutlama Programı kararlarına kadar pek çok karar bulunmaktadır.¹⁹⁴ İnsan hakları konusunda da MGK, “*İnsan Hakları Danışma Kurulu*”nun kurulmasına öncülük etmiştir.¹⁹⁵

Buradan da anlaşılacağı kadarıyla, Türk Karar-Alma Sürecine sivil bürokrasinin yanında askeri bürokrasinin de MGK ile katıldığı görülmektedir. Aslında askeri bürokrasinin etkisi sadece MGK ile kalmamakta zaman zaman askeri yetkililerin açıklamalarıyla da olabilmektedir. Askeri bürokrasi, bu şekilde iç ve dış politikaya yönelik dile getirdiği görüşleriyle de kamuoyunu ve siyasal sistemi etkileyebilmektedir. 27 Nisan 2007'de saat 23.00'da Türk Silahlı Kuvvetleri adına Genelkurmay Başkanlığı'nın, Cumhurbaşkanlığı seçimi dolayısıyla yaptığı laiklikle ilgili yaptığı açıklama sonrası “*e-muhtıra*” olarak isimlendirilen açıklama burada verilebilecek örneklerden biridir.¹⁹⁶

¹⁹³ <http://www.milliyet.com.tr/1997/11/03/>, (23.02.2010).

¹⁹⁴ Taştekin, a.g.e., s. 40.

¹⁹⁵ İnsan Hakları Danışma Kurulu için bkz. <http://www.ihb.gov.tr/teskilat/danismakurulu1.htm>, (23.02.2010).

¹⁹⁶ http://www.tsk.tr/10_ARSIIV/10_1_Basin_Yayin_Faaliyetleri/10_1_Basin_Aciklamalari/2007/BA_08.html, (23.02.2010).

2.2.6. Türk Silahlı Kuvvetleri

Bir ülkenin bağımsızlığının korunmasını ya da savunulmasını milli savunma olarak ifade etmek mümkündür. Her devlet bu işe uygun bir kurum meydana getirmek zorundadır. Yani milli savunma hizmetinin örgütlenmesi ve teknik bir aygıtın oluşturulması gerekir. Bu aygıt “*ordu*” olarak isimlendirdiğimiz silahlı kuvvetlerdir. Silahlı Kuvvetler, bir devletin bağımsızlığını ve anayasal düzenini dış tehdit ve tehlikelere karşı korumak üzere kurulmuş bir devlet gücüdür. Şüphesiz bu tehdit, çoğu kez yakın ve gerçek bir tehdit olarak karşımıza çıkmaz. Ancak her devlet bu tehlikeye karşı hazırlıklı bulunmak zorundadır. Bu ise milli savunma için devamlı hazır bulunacak bir gücün varlığı anlamına gelmektedir.¹⁹⁷

Her devletin kamu gücünün bir parçası olan silahlı kuvvetler, içinde bulunduğu siyasal rejimin çizdiği sınırlar içerisinde görev yapmaktadır. Temel görevi yurt savunması olan ordular, kimi zaman siyasal erkin verdiği görevleri yerine getirirken kimi zaman da siyasal erkin kendisi olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁹⁸

Türk modernleşme ve demokratikleşme sürecinde Türk ordusu önemli kurumlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı Devleti’nin son yıllarına ve Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarına da bakıldığında, modernleşme sürecinde öncülüğü ordu yapmıştır.¹⁹⁹

William Hale, Türk ordusunun tarihsel aşamalarını 3’e ayırıp, 19. yy. sonrasında, ordunun modernleşmenin öncüsü olma geleneğini, Atatürk döneminde ise ülke güvenliğinden sorumlu kuruluş olarak, ancak ulusal güvenliğin tehlikeye girdiği zamanlarda siyasete müdahale etme geleneğini miras olarak aldığını ifade etmiştir.²⁰⁰

Silahlı Kuvvetlerin ve askerinin Türkiye’de konumu ve işlevi çoğu ülkeden farklılık arz etmektedir. Kendine özgüdür. Bu durum, temelde tarihsel, sosyal ve

¹⁹⁷ Mustafa Erdoğan, “Silahlı Kuvvetlerin Türk Anayasa Düzeni İçindeki Yeri”, **Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt. 16, No. 1-4, 1990, s. 309.

¹⁹⁸ Mesela TSK, Türkiye Cumhuriyeti’nde 1960 ve 1980 yıllarında 2 kez yönetime el koymuştur. Özdemir, **a.g.t.**, s. 45.

¹⁹⁹ Bernard Lewis, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, Metin Kıratlı (çev.), 4. Baskı, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991), s. 46, 242-289.

²⁰⁰ William Hale, **Türkiye’de Ordu ve Siyaset**, Ahmet Fethi (çev.), 1. Baskı, (İstanbul: Hil Yayın, 1996), s. 14.

kültürel bir dizi etmenin ürünüdür. Cumhuriyetin kuruluşu da dahil, günümüze kadar olan siyasal süreç içerisinde ortaya çıkmış gelişmelerde askeri göz ardı etmek mümkün değildir.²⁰¹

TSK, kuruluş ve görevleri kanunlarla düzenlenmiş bir kamusal organdır. Görevi Anayasa ile düzenlenmiş olup, Türk yurdunu ve Türkiye Cumhuriyeti'ni korumak ve kollamaktır. Devletin ve milletin geleceğine etken ve hakim olan milli iradenin emrinde ve hizmetinde olduğu kabul edilen TSK'nin ulusal güvenliğin sağlanmasından ve ulusal hedeflerin gerçekleştirilmesinden sorumlu olduğu kabul edilmektedir.²⁰²

1982 Anayasası'nın 117. maddesinde, Başkomutanlığın TBMM'nin manevi varlığından ayrılmayacağı, Cumhurbaşkanı tarafından temsil edileceği, ulusal güvenliğin sağlanmasından ve TSK'nin yurt savunmasına hazırlanmasından TBMM'ne karşı Bakanlar Kurulu'nun sorumlu tutulacağı, Genelkurmay Başkanı'nın da kanunda belirtilen görev ve sorumluluklarından ötürü Başbakan'a karşı sorumlu tutulacağı öngörülmüştür.²⁰³

TSK'nin siyasetle ilişkisi pek çok kez tartışılan bir konu olmuştur. Cumhuriyet'in bekçisi olan TSK, Cumhuriyet çizgisinden sapmalar olduğunu düşündüğü dönemlerde siyasi yaşama ve Karar-Alma Sürecine darbe ve muhtıra gibi yöntemlerle müdahale ettiği görülmüştür.²⁰⁴

Türkiye'de ordunun diğer toplumsal ögelere göre yapısal avantajları vardır. Güçlü bir organizasyona sahip olması, yüksek bir profesyonelleşme düzeyine ulaşmış olması ve devletin güç tekeli elinde bulunduruyor olması TSK'ni öne çıkaran özellikler arasındadır. Devletteki bu ayrıcalıklı konumu ve gücü onu Türk Karar-Alma Sürecinde de önemli bir konuma getirmektedir. Mesela Cumhuriyet'in kurulmasında aktif rol oynayan ve devleti koruma ve kollama görevini elinde bulduran kesim ordu kesimi olmuştur. Bununla birlikte, TSK'de 1923-1927 yılları, dış tehlikeye yönelik misyondan çok iç politikaya yönelik bir misyonun öne çıktığı

²⁰¹ Osman Metin Öztürk, "Türk-İsrail Askeri İşbirliği Üzerine", **Avrasya Dosyası İsrail Özel Sayısı**, İlbahar, 1999, s. 9.

²⁰² 211 sayılı TSK İç Hizmet Kanunu mad. 35, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/1044.html>, (24.02.2010)., **Atatürkçülük**, (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1983), s. 84., Öztürk, **a.g.e.**, s. 9.

²⁰³ Özdemir, **a.g.t.**, s. 48.

²⁰⁴ 1960, 1971, 1980 ve 2007 yılındaki "*e-muhtıra*"yı örnek vermek mümkündür. **a.g.t.**, s. 47-48.

yıllar olmuştur. Bu yıllar, Türkiye Cumhuriyeti'nin paradigmasını oluşturan inkılapların yapıldığı dönem olmuştur. Ordu, bu yeni paradigmanın en büyük koruyucusu misyonunu üstlenmiştir.²⁰⁵

Bununla birlikte, Soğuk Savaş döneminde NATO üyesi olan Türkiye'de, TSK'nin dış politika ve karar-alma sürecindeki etkisi de artmıştır. Dönemin özellikleri açısından birçok konu güvenlik meselesi olarak ele alınmıştır. Dış Politika konuları Türkiye'de genellikle “*milli dava*” ya da “*devlet politikası*” şeklinde ele alındığı için bu konudaki farklı düşünceler çoğunlukla marjinal düşünce olarak ifade edilmiştir. Bu açıdan Kıbrıs, Ege Sorunları, Kuzey Irak ve İsrail ile ilişkiler, TSK'nin yetki alanı içinde görülmüştür.²⁰⁶

Bunun dışında 12 Eylül 1980 Darbesinden sonra hazırlanan Anayasa ile, Türkiye'de silahlı kuvvetlerin devlet içerisindeki konumu hem hukuksal hem de işlevsel olarak yerleşmiştir. 1983 yılında yapılan seçimlerle çok partili yaşamın başlamış olmasına rağmen, önceleri Milli Güvenlik Konseyi eliyle siyasetin, karar-alma sürecinin ve devlet yönetiminin kendisi olan silahlı kuvvetler, daha sonra Cumhurbaşkanlığı Konseyi marifetiyle etkinliğini korumayı bilmiştir.²⁰⁷

Bununla birlikte Şaban Çalış ise, TSK ve Dış İşleri Bakanlığı arasındaki ilişkiyi, TSK'nin dış politika yapımını ve karar-alma sürecine etkisini şu şekilde açıklamıştır:

“Türk Dış Politikası Yapımında TSK ve Dışişleri Bakanlığı temel iki kurumdur. Türkiye Cumhuriyeti'nin Batıcı ve laik kimliğinin muhafazası konusunda TSK ve bu kimliğe uygun dış politika yapılıp uygulanmasını ve bunun sürekliliğini sağlayan Dışişleri Bakanlığı arasında yakın bir ilişki ve bağ vardır. Dışişleri önde gelen Kemalist kurumlardandır. Bu özelliğinden dolayı büyük sosyal ve politik dalgalanmalardan en az derecede etkilenmektedir. Kemalist rejimi korumakla görevli TSK, Dışişleri Bakanlığı'nı doğal müttefiki kabul etmektedir. Bu iki devletçi

²⁰⁵ Hatta ordunun devrimleri koruma görevi devleti savunma görevinin önüne geçmiştir. **a.g.t.**, s. 51-52. Bahri Savcı, “Türkiye’de Devlet Hayatında Askeri Mahiyetin ve Tesirin Seyrine Bir Bakış”, **Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt.16, No. 3, 1961, s. 39.

²⁰⁶ Özdemir, **a.g.t.**, s. 69.

²⁰⁷ **a.g.t.**, s. 54.

Kemalist kurum kendi konumlarını diğer kurumlar karşısında özellikle de TBMM karşısında geliştirmişlerdir."²⁰⁸

Dış Politika yapımında TSK'nin daha çok statükocu olduğu görülmektedir. TSK bu rolünü özellikle askeri darbeler döneminde ortaya koymaktadır. Bu müdahaleler siyasi nedenlere dayanmaktadır. Müdahaleler, mevcut siyasi kurumların etkilerinin azalması veya tamamen yitirilmesi ve çeşitli grup ve partilerin çatışmalarının artmasına bir tepki olarak meydana gelmektedir. Müdahale dönemleri, dış politikanın rotasına adeta bir sadakat dönemi olmuştur. Aynı zamanda, 12 Eylül İhtilali'ni yapan komuta heyeti adına konuşma yapan Genelkurmay Başkanı Kenan Evren, NATO ve CENTO'ya bağlılıklarını ifade ederek Karar-Alma Sürecinde de aktif olduğunu göstermiştir.²⁰⁹

Uluslararası ekonomik entegrasyonu sağlamak için yapılan 24 Ocak 1980 kararlarının askeri dönemde tam anlamıyla gerçekleştirilmiş olması (İthal ikameci politikalarından vazgeçen Türkiye, ihracata dayalı ekonomik büyümeyi tercih etmiş ve uluslararası finansal hareketlere açık hale gelmiştir) TSK'nin karar-alma sürecindeki etkisinin diğer bir göstergesi olmuştur²¹⁰

Bunların dışında TSK'nin, dış politika ve karar-alma sürecine kamuoyu oluşturarak etki etme yoluna gittiği de görülmüştür. Bunun en önemli örneklerinden biri, 1998'de yayımlanan ve savunma ağırlıklı konuların işlendiği "*Ulusal Strateji Dergisi*"²¹¹dir. TSK'nin ilk defa bir yayına büyük biçimde destek verdiği görülmektedir. Dergiyi bir şirket çıkarmasına rağmen dergi yönetiminin tamamına yakını askerlerdir. Bununla birlikte çok sayıda yüksek rütbeli subayın da görüşleri dergide yer almaktadır.²¹²

²⁰⁸ Çalış, **a.g.m.**, s. 150.

²⁰⁹ Türkiye'nin 1980'lerde NATO ve ABD ile ilişkileri çoğunlukla TSK tarafından yürütülmekteydi. Dışişleri Bakanlığı'nın rolü bu ilişkilerde azalmıştır. Özellikle Türkiye ve ABD arasındaki görüşmelerde Türk heyeti %95 oranında askeri kesimden % 5 oranında ise sivil bürokrasiden oluşmaktadır. Mehmet Ali Birand, **Emret Komutanım**, (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1986), s. 395.

²¹⁰ Mehmet Altan, **Darbelerin Ekonomisi**, (İstanbul: İyi Adam Yayınları, 2001), s. 38.

²¹¹ Dergi, CNR Uluslararası Farcılık A.Ş. tarafından çıkarılmaktadır. Özdemir, **a.g.t.**, s. 70.

²¹² Koçer, "1990'lı Yıllarda Askeri Yapı ve Türk Dış Politikası", **ODTÜ Gelişim Dergisi**, Cilt. 29, Sayı. 1-2, Yıl. 2002, s. 139.

2.2.7. Devlet Planlama Teşkilatı

Devlet Planlama Teşkilatı, 1960 yılında 91 sayılı kanunla kaynakların verimli kullanılması, ve kalkınmanın hızlandırılması amacıyla ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel planlama hizmetlerinin bir bütünlük içerisinde etkin, düzenli ve süratli olarak götürülebilmesi için kurulmuştur.²¹³

Anayasal bir kuruluş olmamakla birlikte, dayanağını Anayasa'dan alır. A. Y. Mad. 166'ya göre, *“ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı özellikle sanayinin ve tarımın yurt düzeyinde dengeli ve uyumlu bir biçimde hızla gelişmesini, ülke kaynaklarının döküm ve değerlendirilmesini yaparak verimli şekilde kullanılmasını planlamak, bu amaçla gerekli teşkilatı kurmak Devlet'in görevidir.”*²¹⁴

Ekonomik, sosyal ve kültürel politikaların belirlenmesinde Bakanlar Kurulu'na yardımcı olan DPT, Başbakanlığa bağlı bir kuruluştur.

1960'da planlı ekonomiye geçilmesiyle birlikte, DPT, yıllık ve beş yıllık dönemlerde kalkınma planları hazırlamaktadır. Danışma organı statüsünde olan DPT, kuruluşunun ilk yıllarında Türkiye'nin Ankara Antlaşması²¹⁵ ile başlayan AT ile ilişkilerinde önemli görevler üstlenmiştir.

Ankara Antlaşması'nın imzalanması sonrasında, Hazırlık ve Geçiş Aşaması Süreçlerinde -daha çok Geçiş Aşamasında- aktif rol oynayan DPT, geçiş dönemine yönelik ekonomi raporlarında, Türkiye'nin ekonomik açıdan AT ile entegrasyonu kaldıracak güçte bir ekonomiye sahip olmadığını belirtmiştir. Bu dönemde DPT, Dışişleri Bakanlığı'nın aksine AT ile ilişkilerin ilerlemesinde büyük engel olarak karşımıza çıkmaktadır. DTP ile Dışişleri Bakanlığı arasındaki bu mücadele, danışma organı niteliğindeki DPT'yi karar-alma sürecinde etkin hale getirmiştir.²¹⁶

Türk Dış Politikasında, Batılılaşma konusunda en hassas kurumlardan biri olan ve daima Batılı kuruluşlar içinde olmak isteyen Dışişleri Bakanlığı, karşısında 1960'lardan itibaren AET ile ilişkiler ve planlı ekonomiye geçiş konusunda sembol

²¹³ Akyılmaz, **a.g.e.**, s. 158.

²¹⁴ A.Y. Mad. 166 için bkz. <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa.htm>, (26.02.2010).

²¹⁵ Ankara Antlaşması için bkz, Çakmak, **a.g.e.**, s. 95-98., Çaltı, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim**, 3. Baskı, (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006), s. 120-134, 543-564.

²¹⁶ Taştekin, **a.g.t.**, s. 42.

kuruluş olan ve Türkiye'nin önemli bürokratlarını yetiştirmeye başlayan DPT'yi bulmuş ve zaman zaman iki kurum arasında ciddi görüş ayrılıkları görülmüştür. Özellikle Turgut Özal'ın 1967'de DPT Müsteşarı olmasından sonra Dışişleri Bakanlığı arasında AET ile ilgili derin görüş ayrılıkları olmuştur. DPT dış politikaya yönelik karar oluşumunda, AET ile ilişkilerde politika düşünmekten ziyade ekonomik düşüncelerle karar vermiş ve AET'ye olumsuz yaklaşmıştır.²¹⁷

1999'da AB Helsinki Zirvesi'nden sonra, Türkiye'nin AB'ne aday ülke olarak ilan edilmesiyle beraber gelişen süreçte, Türkiye'nin AB'ne entegrasyonunda AB ile ilgili çalışmaları yürütmesi ve koordine etmesi için Avrupa Birliği Genel Sekreterliği(ABGS) kuruldu. Bu kuruluşla, daha önce DPT bünyesinde AET ile ilgili olmak üzere uygulanacak hedef ve politikaların tespitine yardımcı olmak ve ilgili kuruluşlar arasında gerekli koordinasyonu sağlamak için kurulan AET Başkanlığı biriminin bu işlevi, ABGS'ne devredilmiştir. Böylece iki kurum arasındaki çekişme azalmıştır.²¹⁸

2.2.8. Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil Toplum, devletin ve devlet otoritesinin dışındaki ekonomik ve toplumsal alanı nitelemek için kullanılan ve kendi ilke ve kurallarına göre işleyen, otorite alanı dışında kendi kendini düzenleyen özerk alan ya da çoğulculuk esasına dayanan, devletten bağımsız oluşmuş, gönüllülük esasına dayalı katılımı öngören ve belirli amaçlar doğrultusunda baskı grubu oluşturabilen yapılanmalardır.²¹⁹

Sivil toplumun ön koşulları ise toplumsal farklılaşma, çoğulcu toplumsal yapının olması, farklılaşmanın olduğu alanlarda politika üretebilecek belli amaçlara ve hedeflere sahip bir örgütlenmenin olması, gönüllü katılım ve birlikteliktir. Aslında bu unsurlar, katılımcı demokrasinin varlığına işaret etmektedir. Çünkü ancak düzgün

²¹⁷ Şaban Çalış, **Hayalet Bilimi ve Hayali Kimlikler**, 1. Baskı, (Konya: Çizgi Kitabevi, 2001), s. 105.

²¹⁸ 4987 Sayılı ABGS Kuruluş Yasası, **Resmi Gazete**, Mad. 2, Sayı: 24099, 4 Temmuz 2000.

²¹⁹ Aytekin Yılmaz, "Sivil Toplum Demokrasi ve Türkiye", **Yeni Türkiye**, Yıl. 3, Sayı. 18, Kasım-Aralık 1997, s. 86., Ömer Çaha, "1980 Sonrası Türkiye'sinde Sivil Toplum Arayışları, **a.g.e.**, s. 28-33., İbrahim Uçar, **Sivil Toplum Kavramının Polonya ve Türkiye Açısından Karşılaştırmalı Analizi**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2007, s. 8.

işleyen katılımcı bir demokrasinin varlığı ile sivil toplum kendi politikalarını hukuk ve siyaset kuralları çerçevesinde dile getirip koruyabileceklerdir.²²⁰

Sivil Toplum Kuruluşları ise, hükümet tarafından kurulmayan ve resmi organlarla kurumsal bağlantısı bulunmayan, toplum tabanlı örgütler/baskı grupları olup, danışma, gündem ya da baskı oluşturarak siyasi karar alma sürecine etki etme faaliyetlerinde bulunurlar ve uluslararası kuruluşlar nezdinde hukuki olarak temsil edilirler.²²¹

Bu yapılar, devlet iktidarına karşı kendi çıkarlarını savunan/dile getiren, devletin gücünü sınırlayan örgütlerdir. Aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarının varlığı istikrarlı bir demokratik sistemin oluşması ve işlemesi açısından hayli önem arz etmektedir. Çünkü bu kuruluşlar, demokratik anlayışın yerleşmesinde ve devlet-toplum ilişkisinin kesintisiz devam etmesinde önemli rol oynamaktadır.²²²

Türkiye’de ise sivil toplum kavramı, 1980 sonrasında değişen konjonktür - insan hakları, kadın ve çevre hareketlerinin yoğun olarak işlenmeye başlaması- nedeniyle daha fazla kullanılmıştır. Onun öncesinde ise mesleki ve sendika tip örgütlenmelerin, devletçi elit yörüngesinde varlıklarını sürdürdükleri görülmektedir.²²³

Esasında Türk Anayasal Sistemindeki bazı kısıtlayıcı anayasal hükümlere tabi olmaları nedeniyle sivil toplum kuruluşları, sınırlanmış alanda hareket etmek zorunda kalmaktadırlar.²²⁴

Ülkemizde bazı sivil toplum kuruluşları, zaman zaman Türk karar alma sürecinde etkin roller oynamaktadır. Bunlardan kuruluşlardan birisi, TESEV’dir.

TESEV (Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı), bilimsel araştırmalara dayalı bulgular ile politika kararları arasında bağ kurulması için araştırmalar yürütmek, özgür düşünce ve bilgi birikiminin en geniş anlamda yayılmasına yönelik

²²⁰ Çaha, **a.g.m.**, s. 31-32.

²²¹ Dağ, **a.g.e.**, s.317., Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, s. 59., Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, s. 38-39.

²²² Taştekin, **a.g.t.**, s. 64., Fuat Keyman, "Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye", http://stk.bilgi.edu.tr/docs/keyman_std_4.pdf, (10.03.2010).

²²³ Uçar, **a.g.t.**, s. 26-46.

²²⁴ Detaylı bilgi için Bkz. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa.htm>, (09.03.2010).

konferans, açık oturum, yuvarlak masa toplantıları düzenlemek amacıyla kurulmuş bir düşünce üretim merkezi, think-thank kuruluşudur.²²⁵

1994'te vakıf olarak hayata geçen TESEV'in kökleri 1961 yılında Nejat Eczacıbaşı tarafından kurulan Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferansı Heyeti'ne kadar gitmektedir. 1994'te ise Boğaziçi Üniversite Vakfı ve Ankara Üniversitesi Siyaset Bilimler Vakfı ile birleşerek TESEV oluşturulmuştur. TESEV'in kuruculuğunu ise akademisyenler, bürokratlar, iş adamlar, yöneticiler, sanayiciler, gazeteciler, sendika liderleri ve çeşitli meslek sahiplerinden oluşan bir kesim yapmıştır.²²⁶

TESEV, karar-alma sürecinde bir birim olmamasına rağmen ilgilendiği konular²²⁷, yaptığı konferanslar²²⁸ ve bir STK olarak siyasal aktörlerle birlikte çalışmalar yapabilmesi nedeniyle karar-alma sürecinde etkili bir kuruluş olarak karşımıza çıkmaktadır. Mesela 16 Kasım 2009'da Erivan'da bulunan Kafkas Enstitüsü'nün ortaklığıyla yapılan "*Türkiye-Ermenistan Diyalog Serisi*" nin "*Yakınlaşma Sürecini İncelemek*" başlıklı oturumunda TESEV, açılımı olumlu karşılamakla birlikte riskli bir süreç olduğunu belirterek sivil toplum kuruluşlarını bu süreçte daha aktif çalışmalarını gerektiğini ifade etmesi ya da Türkiye Ulusal Programı'nın hazırlanmasında yaşanan gecikmeye eleştiri getirmesi ve acilen bir program hazırlanması gerektiğini bildirmesi TESEV'in karar-alma sürecinde politik aktörler üzerinde gerektiğinde baskı uygulayabileceğini göstermektedir.²²⁹

2.2.9. Siyasi Partiler

Siyasi Parti ile alakalı literatürde pek çok tanım olsa da genel olarak siyasi parti, iktidarı seçimle ya da başka yollarla kazanmak için ideolojik bir kimlik altında

²²⁵ <http://www.tesev.org.tr/default.asp?PG=HAKTR>, (10.03.2010).

²²⁶ <http://www.tesev.org.tr/default.asp?PG=HAKTRS01>, (10.03.2010).

²²⁷ TESEV'in ilgilendiği başlıca konular, Yozlama-Yolsuzluk, Türkiye-AB İlişkileri, Dış Politika, Devlet ve Sivil Toplum, Kamu Yönetimi Reformu, Siyasi Reform, Din ve Siyaset, Türkiye İnsanı Gelişme Göstergeleri, Yoksulluk v.b. dir. <http://www.tesev.org.tr/default.asp?PG=HAKTRS01>, (10.03.2010).

²²⁸ Konferanslar için bkz.

http://www.tesev.org.tr/default.asp?PG=ETK01TR01&SER00_CODE=ARAMAFRM&SER01_CODE=01&SEARCH=GO&SPARAM1=03&SPARAM2=%&SPARAM3=&SPARAM4=MMM00_TITL E&SPARAM5=ASC&SPARAM6=002, (10.03.2010).

²²⁹ <http://www.taraf.com.tr/haber/44170.htm>, (10.03.2010)., Taştekin, a.g.t., s. 71.

örgütlenen insan topluluğudur. Baskı gruplarından farklı olarak siyasal partiler, sahip oldukları ideoloji ve yöntemlerini iktidarı ele geçirerek yerleştirmeyi amaçlayan yapılar olarak karşımıza çıkmaktadırlar.²³⁰

Siyasi Partiler, günümüz modern siyasal sistemde önemli bir yere sahip olup, 19. yy.'da ortaya çıkmaya başlamıştır. Siyasi Partiler, toplumla yönetim merkezleri arasında aracı kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Özellikle temsili demokrasinin görüldüğü yerlerde iyi örgütlenmiş siyasi partiler, olmazsa olmazlardır.²³¹

Ülkelerin dış politika konularına ilişkin kamuoyunun bilgilenmesi ve bu konulara dair görüş ve eleştirilerin iletilmesinde siyasi partiler önemli rol oynamaktadırlar.²³²

Siyasi Partiler, toplumda dış politika konularında, kamuoyu oluşması hususunda kanaat önderliği yapmaktadırlar. Dış Politika konularına karşı partilerin yaklaşımlarını gösteren parti programları, önde gelen partililerin görüşleri kamuoyu oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır.²³³

Türk Siyasal Sistemi'nde ise partiler, Meclis'te temsil edilmektedirler. Aldıkları oy oranında temsil gücü elde eden partiler, Meclis'te çoğunluğu da elde edebilmektedirler. Meclis içinden çıkan hükümet de çoğunluğu elde eden parti/partiler öncülüğünde oluşturulmaktadır. Tek başına çoğunluğu elde etme veya koalisyonla elde etme sonucunda Meclis çoğunluğunu elinde bulunduran parti ya da partiler, Meclis'in görevin yerine getirmesinde büyük bir etkiye sahip olmaktadır.

Tek parti döneminde parti siyasal sisteme/sürece hakim olmasına karşın, çok partili hayata geçilmesi ve farklı ideolojideki partilerin ortaya çıkması sonucunda partiler anayasal yapıya bağlılık ve rejim istikrarı gibi temel konuları da etkileyebilme gücüne erişmişlerdir. Ancak bu partiler, demokratik rejimin varlığını

²³⁰ Detaylı bilgi için bkz. Davut Dursun, **Siyaset Bilimine Giriş**, 2. Baskı, (İstanbul: Beta Yayınları, 2004), s. 249-252., Heywood, **a.g.e.**, s. 356., Güneş Berberoğlu, **Siyasi Parti Yönetimi**, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1997), s. 5-6.

²³¹ Birol Akgün, **Türkiye'de Seçmen Davranışı, Partiler Sistemi ve Siyasal Güven**, 2. Baskı, (Ankara: Nobel Yayın, 2007), s. 39.

²³² Çam, **Siyaset Bilimine Giriş**, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Yayını, 1977), s. 168-198.

²³³ Taştekin, **a.g.t.**, s. 56.

tehdit etmedikleri sürece varlıklarını sürdürebilmektedirler. Partilerin kendi ideoloji ve yöntemlerini iktidarı ele geçirerek yerleştirme özelliği nedeniyle devlet, Türk Anayasal Sistemi'ne aykırı hareket edecek bir parti oluşumuna engel olmak için bazı düzenlemelere gitmiştir.²³⁴

Yapılan düzenlemeler ile, partilerin dış politika ve karar-alma sürecine dair alacağı kararlar da bu sınırlama içine girmektedirler. Buna rağmen siyasi partiler, dış politika ve karar-alma sürecinde anayasal hükümlere aykırı olmamak kaydıyla kendi ideolojileri doğrultusunda kamuoyu oluşturmada etkinliğini korumayı sürdürmektedir.

2.2.10. Basın/Medya

Basın/Medya, ülkelerin büyük çoğunluğunda başka bir kamuoyu yaratıcısı olan hükümetin doğrudan veya dolaylı denetiminin nispeten en az olduğu kitle iletişim aracıdır.²³⁵ Gelişen teknoloji ve kitle iletişim araçları vasıtasıyla basın/medya da devletlerin dış politika yapımı ve karar-alma sürecine etki eden bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bir ülkedeki hükümetin dış politika konularına ilişkin olarak kendi halkına açıklamalarda bulunması, *kamuoyunu aydınlatma* veya *içsel propaganda* olarak adlandırılırken, toplumdaki çeşitli odakların hükümete yönelik bilgi görüş ve iletimine de kamuoyu denmektedir. Bu anlamda bir hükümetin doğrudan başka bir ülke kamuoyuna yönelik bilgilendirme faaliyetine de propaganda adı verilmektedir. Bu tür bir alışveriş ve basın unsurunun gerek diplomasi gerekse haber alma faaliyetlerinin yürütülmesine ilişkin katkıları nedeniyle önemli bir rol oynamaktadır.

Ayrıca basın ülkeler arası ilişkilerin sıcak olmadığı durumlarda hükümetlerin birbirlerine mesaj ilettikleri bir araç olarak kullanılmaktadır. Diğer taraftan, basın, hükümetlerin dış politikaya ilişkin karar ve uygulamalarının açıkça eleştirilebildiği

²³⁴ Anayasa'nın 68/4. maddesi, partilerin uyması gereken kuralları içermektedir. Bu kurallar hayatidir, çünkü uyulmadığı takdirde partiler kapatılma tehlikesi ile karşı karşıya kalabilmektedirler. Detaylı bilgi için bkz. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa.htm>, (10.03.2010).

²³⁵ J. Rosenau'ya göre basın hem bir kanaat yaratıcısı hem de bir kanaat ileticisidir. İlk olarak, basın, doğrudan kendi bünyesinde yer alan veya temsil ettiği düşünülen kişi ve grupların dış politikaya ilişkin konulardaki görüş ve düşüncelerini yansıttığı ve bunları dış dünyadaki haber, yorum, röportajların işleniş ve seçilişiyle de destekleyen bir kanat yaratıcısıdır. İkinci olarak basın, ülkede dış politikaya ilişkin kamuoyu oluşmasında önemli ölçüde etkide bulunabilen kamuoyu yaratıcılarını görüş ve düşüncelerini diğer kamuoyu yaratıcılarına ileten bir kanaat ileticisidir. Sönmezoglu, **a.g.e.**, s. 594-596.

ülkelerde hükümetlerin, özellikle kitlesel desteğe ihtiyaç duydukları kritik konularda kamuoyunu görüş ve düşüncelerini anlamada önem verdikleri bir kamuoyu odağı olmaktadır.²³⁶

²³⁶ **a.g.e.**, s. 596.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1 MART TEZKERESİ VE TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLETİ KARAR- ALMA SÜRECİ

3.1. 11 Eylül Saldırıları ve Değişen ABD Politikası

11 Eylül 2001 tarihi akıllara kazınan, kimsenin unutamadığı önemli bir tarihtir. Bu tarih, acı bir olaya neden olduğu gibi, uluslararası sistemin ya da konjonktürün de değişmesine neden olmuştur. Çünkü, 11 Eylül 2001 tarihinde, ABD'nin Washington ve New York kentlerinde bazı sembolik ve stratejik yerlere – Pentagon ve İkiz Kuleler²³⁷ - yapılan terör saldırıları herkesin tepkisini çektiği gibi güvenlik kavramı ve güvenlik yapılanmalarını yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini gözler önüne sermiştir.²³⁸

Bu açıdan bakıldığında, ABD, “*asimetrik tehdit/savaş*”²³⁹ olarak bilinen ve uluslararası sistemde terörist gruplar gibi küçük aktörlerin büyük güçlere kayıplar verdirmesini ifade eden bu yeni tehlikeye karşı güvenlik politikasında köklü değişikliklere gitmiştir. Mesela, ABD'nin yeni tehdit algılamalarında terör ilk sıraya yerleşmiş, teröre destek veren ülkelere “*şer eksenini*” denerek bunlara mücadele edileceği vurgulanmıştır. Bu amaçla oluşturulan “*Önleyici Saldırı Konsepti*”²⁴⁰ ya da diğer adıyla “*Bush Doktrini*” olarak bilinen ve potansiyel tehditleri aktif hale

²³⁷ İkiz Kuleler ya da Dünya Ticaret Merkezi ABD'de Uluslararası Sermayenin ve ABD kapitalizminin merkezi sayılmaktadır. Pentagon ise, ABD savunmasının kalbi olarak bilinmektedir. Ekrem Yaşar Akçay, “Terörün Uluslararasılaşması ve Güvenlik: 11 Eylül Örneği”, <http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/teror/teror12.pdf>, (22.03.2010)., Dilara Koçer, “11 Eylül ve Amerikan Popüler Kültürüne Yansıması: Bilgisayar Oyunları Örneği”, **C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt. 10, Sayı. 2, 2009, s. 43.

²³⁸ Birol Akgün, **11 Eylül Sonrasında Dünya, ABD ve Türkiye**, 1. Baskı, (Konya: Tablet Kitabevi, 2006), s. 11., Osman Ulagay, **Hedefteki Amerika: 11 Eylül Şoku**, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2002), s. 15., Noam Chomsky, **11 Eylül**, Dost Körpe (çev.), (İstanbul: Om Yayınevi, 2002), s. 30., Ziya Şefik Atun, “Halka Satılmayan Proje: BOP”, Gamze Güngörmüş Kona (ed.), **Uluslararası Çatışma Alanları ve Türkiye'nin Güvenliği**, (İstanbul: Kültür Sanat Yayınları, 2005), s. 57., Aydoğan Vatandaş, Mustafa Aydın, **Kod Adı: Kılıçbalığı**, 5. Baskı, (İstanbul: Karakutu Yayınları, 2005), s. 25-40.

²³⁹ Haluk Özdemir, “11 Eylül: Post-Modern Savaşın Miladı Ya Da Dış Politika Mücadelelerinin Görünmeyen Boyutu”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt. 7, Sayı. 1, 2002, s. 153-173., Ulagay, **a.g.e.**, s. 19.

²⁴⁰ <http://www.whitehouse.gov/ncs/nss.pdf>, (31.03.2010)., Jeffrey Record, “The Bush Doctrine and War with Iraq”, **Parameters Dergisi**, Bahar Sayısı, 2003, s. 4.

gelmeden yok etmeyi amaçlayan ulusal güvenlik stratejisi, ABD'nin politikalarında yerini bulmaya başlamıştır.²⁴¹

Bu yeni güvenlik stratejisini, insanlık onurunu yüceltmek, terörizm ve kitle imha silahlarına karşı dünyanın güvenliğini sağlama şeklinde tanımlayan Bush yönetimi, 11 Eylül saldırısının önce gelen zanlılarından olan El-Kaide örgütünün üssü olan Afganistan'a karşı uygulamıştır.²⁴²

Aslında, ABD'nin uluslararası sistemi değiştiren bu yeni stratejisi, komünist bloğun çöküşüyle başlamıştır.²⁴³ Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte, barışı tehdit eden yüksek gerilimli askeri çatışma ihtimali zayıflamış bunun yerini sivil çatışmalar, uluslararası terörizm gibi çok boyutlu ancak düşük yoğunluklu çatışmalar almıştır.

11 Eylül Saldırıları, ABD'nin önderliğini ele geçirdiği dünyada askeri olarak elinde tuttuğu üstünlüğünü, ekonomik alana da taşıma olanağı yitirmesine neden olmuştur. Soğuk Savaş dönemi, istikrarın olup güvenliğin olmadığı bir dönemdi. Aynı şekilde geçen 10 yıllık dönem de güvenliğin olup istikrarın olmadığı bir dönemdi. 11 Eylül Saldırıları sonrasındaki dönem ise, güvenliğin de istikrarın da yok olduğu bir dönem olmuştur. Yani artık dünyanın en ileri istihbarat olanaklarına ve nükleer silahına sahip olan dünyanın süper gücü ABD bile kendini güvende hissetmemeye başlamıştır.²⁴⁴

²⁴¹ ABD Başkanı Bush, bunu ABD Kongresi'nde yapılan "State of the Union" konuşmasında dile getirerek şer eksenine Afganistan, Irak, İran, Sudan, Kuzey Kore gibi ülkeleri de dahil etmiştir. Ümit Özdağ, "Terörizm, Küresel Güvenlik ve Türkiye", **Stratejik Analiz**, Cilt. 2, Sayı. 19, Kasım 2001, s. 5-12., Marcus Corbin, "Bush'un Ulusal Güvenlik Stratejisi: İlk Adım", **2023 Dergisi**, Sayı. 19, Kasım 2002, s. 10-13., Hasan Bülent Kahraman, **ABD Bu 11 Eylül'ü Çok Sevdii**, 1. Baskı, (İstanbul: Agaro Kitaplığı, 2006), s. 12-13.

²⁴² Afganistan'a ve El-Kaide'ye saldırı konusunda BM Güvenlik Konseyi'nden ABD'nin meşru müdafaa hakkı çıkmıştır. Osman Özbek, **11 Eylül 2001'in Düşündürdükleri**, (İstanbul: Cumhuriyet Yayınları, 2002), s. 29. Necati Alkan, "11 Eylül Terör Saldırılarından İstanbul Terör Saldırılarına Küresel Terörizm", **Stradigma**, Sayı. 12, Ocak 2004, <http://www.stradigma.com/index.php?sayfa=makale&no=189>, (22.03.2010)., Ahmet Dinçyürek, "Uluslararası Terör, Türkiye ve Dünya Siyaseti: 11 Eylül ve İstanbul'a İkiz Terör Saldırıları", **Terörün Görüntüleri Görüntülerin Terörü**, Gökçe, Uğur Demiray (ed.), 2. Baskı, (Konya: Çizgi Kitabevi, 2006), s. 389., Ulagay, **a.g.e.**, s. 10., Baran Kuşoğlu, **Asker Gönderme Tezkereleri: 1 Mart Tezkeresi Örneği**, TBMM Genel Sekreterliği, Kanunlar ve Kararlar Dairesi Başkanlığı Araştırma Merkezi Müdürlüğü, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara, 2008, s. 1.

²⁴³ Burcu Bostanoğlu, **Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası**, (Ankara: İmge Kitabevi, 1999), s. 305.

²⁴⁴ Akgün, **a.g.e.**, s. 14.

Bu nedenle Bush yönetimi'nin, terör olayları sonrasında, teröre bakış açısı değişmiş ve savunma stratejisini küresel terörizmle mücadeleye doğru yöneltmiştir.²⁴⁵ Bu amaçla daha iyi güvenlik sağlamak için dahi olsa dokunamadıkları sivil/insan hakları konusunda sınırlamalarda bulunmuş ve iç güvenlik yapısını yeni tehdit algılamasına karşı yeniden şekillendirmeye başlamıştır. Mesela Amerikan Kongresi'nden geçen bir reform yasası ile geleneksel olarak dış güvenlik olayları ile ilgilenen CIA ve iç güvenlikle ilgilenen FBI kurulan Ulusal Güvenlik Bakanlığı bünyesinde birleştirilmiştir. Yani 11 Eylül'den sonra özgürlük-güvenlik dengesinde denge, güvenlik lehine bozulmuştur.²⁴⁶

Bu yeni konjonktürel durum, Samuel Huntington'un 1993 yılında "*Foreign Affairs*" dergisinde yayımlanan ve daha sonra 1996 yılında kitap haline getirilen "*Medeniyetler Çatışması*"²⁴⁷ tezini doğrular nitelikte gelişmiştir. Huntington ve onun Medeniyetler Çatışmasına göre, dünya siyasetinin yeni çatışma noktası ideolojik veya ekonomik olmayacak, asıl çatışma kültürel temelli olacaktır. Bu da Medeniyetler Çatışmasını başlatacaktır. Huntington'a göre, dünyada 8 medeniyetin varlığından bahsetmek mümkündür. Bunlar; Batı, Konfüçyüs, Japon, İslam, Hindu, Slav-Ortodoks, Latin Amerika ve Afrika medeniyetleridir. Ona göre, küreselleşmenin hızlanması ile birlikte insanlar kendi ve başkalarının medeniyet kimliklerinin farkına varacak ve Batı medeniyetinin diğer medeniyetler karşısındaki üstünlüğü rahatsızlığı körükleyecektir. Huntington'un bu tezi, 11 Eylül terör saldırılarıyla ABD'nin Müslüman kökenli teröristlerin saldırısına maruz kalmasından sonra, Afganistan'ı ve daha sonra ise Irak'ı işgali gibi gelişmelerle birlikte gündemde yer edinmiştir.²⁴⁸

Amerika'nın yaşadığı değişim ve yeni politikası ışığında, ilk olarak 11 Eylül saldırılarının sorumlusu olan El-Kaide ve ona destek sağlayan devlet olan Afganistan

²⁴⁵ Buket Önal, "Türk-Amerikan İlişkilerinde Stratejik Ortaklıktan Nereye?", **Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 9. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi**, Ankara, 2007, s. 233-234., Polat, **a.g.t.**, s. 84-85.

²⁴⁶ **a.g.e.**, s.15

²⁴⁷ Ulagay, **a.g.e.**, s. 28., Samuel Huntington, "Medeniyetler Savaşta Mı?", **ABD, Terör, İslam, 11 Eylül Üzerine**, Ahmet Demirhan (der), 1.Baskı, (İstanbul: Vadi Yayınları, 2001), s. 149., Huntington, "Medeniyetler Çatışması mı?", **Medeniyetler Çatışması**, Murat Yılmaz (der.), (Ankara: Vadi Yayınları, 2003), s. 22.

²⁴⁸ Umut Uzer, "Medeniyetler Çatışması", Çakmak (ed.), **a.g.e.**, s. 304-305., Ahmet Uysal, "Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması", **Kitap İncelemesi**, <http://sbe.dpu.edu.tr/12/165-171.pdf>, (23.03.2010).

hedef olarak seçildi ve NATO'nun 5. maddesi devreye sokularak yapılan ortak operasyona –Türkiye de büyük destek vermiştir. Afganistan'a girildi.²⁴⁹

3.2. Tezkereye Doğru

ABD'nin Irak'a müdahale ve bunun için Türkiye'den yardım talebi 11 Eylül saldırılarından çok daha öncelere gitmektedir. 1991 Körfez Harekatı'ndan sonra bu durum ilk olarak 6 Kasım 1998 tarihinde ABD tarafından Türkiye'ye iletilmiştir.²⁵⁰

Ancak, o dönemde Cumhurbaşkanı olan Süleyman Demirel hareketin yanlış olacağını söyleyerek buna karşı çıkmıştır. Hatta dönemin Başbakan'ı Mesut Yılmaz, olası harekate ilişkin endişelerini 4 başlık altında bildirmiştir. Bunlar:

- 1991 Müdahalesinde yaşanan türden toplu göç
- Irak'ın toprak bütünlüğünün bozulması, çünkü bu, kuzeyde bir kürt devleti ya da federe yönetimi anlamına geliyordu.
- Müdahale ile Türkiye'nin göreceği zarar
- Irak'ın elinde kimyasal ve biyolojik silah varsa, bir müdahale anında Türkiye'ye karşı kullanılma olasılığı, çünkü eğer bu silahlar geçekten varsa, Irak'ın elindeki füzelerin menzili sayesinde bunları, Erzurum, Kayseri, Konya'ya kadar fırlatabileceği varsayımıdır.

İşte bu nedenlerle, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel de askeri hareketin yanlış olacağını, onun haricinde yapılacak her türlü faaliyete destek vereceklerini ABD tarafına iletmiştir.²⁵¹

Ancak ilerleyen dönemlerde de ABD, Irak'a askeri operasyon konusunda Türkiye'den yardım talebini yinelemiştir. Özellikle Bülent Ecevit'in Başbakan olduğu 1999 yılındaki, Abdullah Öcalan'ın Kenya'nın başkenti Nairobi'deki Yunanistan Büyükelçiliği'nden çıkarken MİT ve CIA ajanlarının ortak operasyonu sonucu yakalanıp Türkiye'ye gönderildiği olayını, bir alacağını varmışçasına koz

²⁴⁹ Önal, **a.g.m.**, Selçuk Çolakoğlu, “Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikası”, Süleyman İnan, Ercan Haytoğlu (ed.), **Yakın Dönem Türk Politik Tarihi**, 2 Baskı, (Ankara: Anı Yayınları, 2007), s. 317

²⁵⁰ Aslında her şey 1997'de Irak'ın, BM silah denetçilerinin faaliyetlerini ABD'ye casusluk yaptıkları gerekçesiyle yasaklamasıyla başlamıştır. Murat Yetkin, **Tezkere Irak Krizinin Gerçek Öyküsü**, 2. Baskı, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2004), s. 15.

²⁵¹ **a.g.e.**, s. 17.

olarak kullanmaya çalışmıştır. Hatta bu durum Türkiye’de yapılan genel seçimler sonrasında, Bülent Ecevit’in Başbakanlığı’nda iktidara gelen DSP-MHP-ANAP koalisyonuna da hatırlatılmış, yardım edildiği taktirde Türkiye’nin AB’ye üyeliğinin kabulü için daha istekli olunacağı, PKK konusuna bir çözüm getirileceği vaatlerinde bulunulmuştur.²⁵²

Seçimlerden sonra 15 Temmuz 1999’da dönemin ABD Savunma Bakanı William Cohen ve Başbakan Bülent Ecevit arasındaki görüşmede, Ecevit’in PKK’ya verilen destek yüzünden şikayetine karşın Cohen sürekli “*bize destek olun, bırakın devirelim siz de kurtulun*” yanıtını vererek Türkiye’den Irak’a askeri müdahale hususunda istedikleri yardımı tekrar dile getirmişlerdir.²⁵³

17 Ağustos 1999’da Türkiye’de yaşanan deprem sonrasında Clinton’un yaptığı ziyaret ve ekonomik yardımlar bile Irak’a operasyon için Türkiye’den destek sağlamak için yapıldığı bile söylenmiştir.²⁵⁴

2000 yılında ise hem Türkiye hem de ABD içeride değişime gitmiştir. ABD’de Clinton’un başında bulunduğu Demokrat Parti yerini Bush’un başını çektiği Cumhuriyetçi Parti’ye bırakmıştır. Türkiye’de ise Cumhurbaşkanlığı seçimi olmuştur. Süleyman Demirel yerini Ecevit’in önerdiği Anayasa Mahkemesi Başkanı Ahmet Necdet Sezer’e bırakmıştır.²⁵⁵

11 Eylül 2001 tarihinde ise tüm dünyada olduğu gibi Türkiye de, Amerika’da yaşanan terör olaylarına kilitlenmiştir. Bu saldırılar karşısında, yıllardır terörle mücadele eden Türkiye, olayları kınamış ve ABD’ye terörle mücadelede tam destek vereceğini bildirmiştir.²⁵⁶

²⁵² a.g.e., s. 19.

²⁵³ Aslında ABD yönetiminin Irak’ı devirmek istemelerinin nedeni 26 Ocak 1998 tarihinde Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi (PNAC) grubunun -3 Haziran 1997 tarihinde kurulan örgüt ABD’nin küresel güç olma yolundaki engelleri araştırıp çözümler üreterek onun ABD’nin küresel güç olmasına sağlamaya çalışmaktadırlar- etkin üyeleri tarafından Başkan Clinton’a yazılan bir mektuba dayanmaktadır. Bu mektuba göre, ABD’nin 21. yüzyılın ilk yarısında küresel güç olması önündeki kritik engel Saddam Rejimiydi ve bu rejimin devrilmesi için harekete geçilmesi isteniyordu. a.g.e., s. 22.

²⁵⁴ Ersin Onulduran, “Yakın Dönem Türk-Amerikan İlişkileri Raporu”, **Bilgesam**, No. 4, Yıl. 2008, s. 2-3.

²⁵⁵ Yetkin, a.g.e., s. 20.

²⁵⁶ İrfan Polat, **11 Eylül Terör Saldırıları ve Amerika Birleşik Devletlerinin Afganistan Müdahalesi**, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2006, s. 48.

ABD, terör saldırıları sonrasında, olayın sorumluları olarak Usame Bin Ladin'i cezalandırmak için destek gördükleri Afganistan'a girmiştir. Türkiye, bu operasyonda askeri birlik göndermese de, hava sahasını mühimmat götüren ve yakıt ikmali yapan uçaklara açmıştır. Çünkü bu operasyon, BM Güvenlik Konseyi'nin 11 Eylül saldırılarının hemen ardından kabul ettiği terörizmle uluslararası mücadelenin yeni kurallarını belirleyen 1368, 1373 sayılı kararlarına ve NATO Antlaşması'nın 5. maddesine²⁵⁷ dayanılarak yapılmıştır.²⁵⁸

Bununla birlikte, 16 Ocak 2002 yılında Ecevit'in TÜSİAD üyesi iş adamlarıyla birlikte gittikleri ABD'de Bush ile yapılan Beyaz Saray'daki görüşmede, esas konuşulacak konular, Kıbrıs, AB ve Afganistan konuları olarak görülse de, Irak konusunda da konuşulmuştur.²⁵⁹

Aslında Türkiye, Irak'ın uzlaşmaz rejimini desteklemiyor ancak Irak'ın toprak bütünlüğünü savunuyordu. Eğer Irak'a bir askeri operasyon yapılırsa, Irak parçalanabilir ve kuzeyde bir Kürt Devleti kurulması –aynı zamanda Irak Kürtleri, de Pentagon yetkilileriyle Irak'ta verecekleri askeri destek karşılığında Kerkük ve Musul'u kapsayan Kürt Devleti'nin pazarlığını yapıyorlardı- riskiyle karşı karşıya kalan Türkiye istikrarsızlaşabilirdi.²⁶⁰

29 Ocak 2002'de Bush yaptığı ulusa sesleniş konuşmasında, Kuzey Kore, İran ve Irak'ı "*şer eksenini*"²⁶¹ ilan edip Irak'ı ilk hedef olarak gösterince Ecevit, Saddam Hüseyin'e bir uyarı mektubu göndermiştir. Ancak 7 Şubatta Saddam ise

²⁵⁷ Taraflar, Kuzey Amerika'da veya Avrupa'da içlerinden bir veya daha çoğuna yöneltilecek silahlı bir saldırının hepsine yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa BM Yasası'nın 51. Maddesinde tanınan bireysel ya da toplu öz savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerler ile birlikte, silahlı kuvvet kullanımı da dahil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan Taraf ya da Taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır. Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı Enformasyon Servisi, **Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı**, Paris, 1965, s. 15.

²⁵⁸ Ali Demirdağ, **11 Eylül Sonrası Türk-Amerikan İlişkileri**, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2009, s. 46., Yetkin, **a.g.e.**, s. 35.

²⁵⁹ **a.g.e.**, s. 39-40.

²⁶⁰ **a.g.e.**, s. 40.

²⁶¹ Şer eksenini teröre destek veren ülkeler olarak geçmektedir. Akgün, **a.g.e.**, s. 11.

“*Küstah ABD’ye boyun eğmeyin*” şeklinde çok ağır bir cevapla Ecevit’e karşılık vermiştir.²⁶²

13 Şubat 2002’de İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) Dışişleri Bakanları, AB ve ABD yetkililerinin katıldığı İstanbul Zirvesi yapıldı. Burada ABD’ye yapılan saldırılar kınandı ve farklı medeniyetlerin barış içinde yaşamaları gerekliliği vurgulanarak işbirliği kararı alınmıştır.²⁶³

20 Şubat 2002 tarihinde ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney, Ankara’yı ziyaret ederek Başbakan Ecevit ile görüşmüştür. Görüşmede Ecevit, Irak yönetiminin çevresine zarar verecek durumda olmadığını, Körfez Savaşı’ndan bu yana 10 yıldır yakından izlediklerini, Irak’tan kolay kolay tehlike gelmeyeceğini, komşularına zarar veremeyeceğini, Irak’tan gelebilecek tehlikelere karşı zaten ABD ile birlikte önlemler aldıklarını, şu anda zarar verecek güçte olmadıklarını söyleyerek Irak’a yapılacak olası bir askeri operasyonun olumsuz sonuçlar doğuracağını yinelemiştir. Bununla birlikte Cheney, Genelkurmay Başkanı Hüseyin Kıvrıkoğlu ile de görüşmek istemiş ve bu durum ABD’nin Irak operasyonunda Türkiye’den istekleri olacağı şeklinde algılanmıştır.

27 Şubat 2002’de Türkiye ve ABD arasında ekonomik ilişkileri yürütmek için Türk-Amerikan Ekonomik İşbirliği Komisyon’u kurulmuş ve ilk toplantısı Ankara’da yapılmıştır. Ancak ABD ile kurulması planlanan serbest ticaret bölgeleri Amerikan Kongresi’nden geçmeyince yapılanlar bir sonuç vermemiştir. ABD ise bunun yerine İsrail ile oluşturduğu serbest ticaret bölgelerine Türkiye’yi dahil etmiştir. Bu durum Türkiye’de, ABD’nin doğrudan değil de İsrail aracılığıyla dolaylı olarak ilişki kurmasından ötürü hayal kırıklığı yaratmıştır.²⁶⁴

Aslında bu durum için, ABD’nin Türkiye ile teröre karşı ortak müdahale hususunu ekonomik anlamda yapmadığını söylemek mümkündür. Buna neden olarak da Türkiye’nin politikalarındaki istikrarsızlık ve ABD Başkanları isteseler bile

²⁶² **a.g.e.**, s. 40-41., Fikret Bila, **Sivil Darbe Girişimi ve Ankara’da Irak Savaşları**, 5.Baskı, (Ankara: Ümit Yayınları, 2004), s. 48-49.

²⁶³ Demirdağ, **a.g.t.**, s. 48., <http://www.medea.be/index.html?page=0&lang=en&idx=0&doc=1071>, (31.03.2010).

²⁶⁴ Demirdağ, **a.g.t.**, s. 47.

Yunan ve Ermeni Lobilerinin muhalefeti nedeniyle Kongre'den bazen Türkiye lehine sonuçlar çıkamayacağını gösterebiliriz.²⁶⁵

16 Temmuz 2002'de ABD Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz ve ABD Dışişleri Bakanlığı Siyasi İşler Müsteşarı Marc Grossman Ankara'yı ziyaret etmiş ve Başkan Bush'un Irak'a askeri hareket kararını tam olarak vermese de hazırlıklara başlanması talimatını verdiğini, kendisinin de bu durumu Ankara'ya iletmek için gönderildiğini söylemiş ve Türkiye'nin bu operasyonda işbirliği yapmasının büyük önem taşıdığını ifade etmiştir.²⁶⁶

Ecevit ise, ABD'nin Türkiye'nin stratejik müttefiki olduğunu söyleyerek bu konuda atılacak adımların ABD ile olan stratejik ortaklık çerçevesinde değerlendirileceğini ifade etmiş ve olası bir operasyon için açık kapı bırakmıştır. Ayrıca Ecevit, Irak'ın rejiminden duyulan kaygıyı, Kürt Devleti'nin kabul edilemeyeceğine ve Türkmenlerin kurulacak yeni rejimde haklarının güvence altına alınmasına da vurgu yapmıştır. Wolfowitz ise, Türkmenlerin hakları ve Irak'ın toprak bütünlüğü konusunda güvence vermiştir.²⁶⁷

Bununla birlikte ABD Türkiye'den 2 istekte bulunmuştur:

- Türkiye'nin Irak'ın kuzeyine CIA ajanlarını kendi topraklarından geçmesine izin vermesi
- Irak'ı havadan gözetlemek için kullanılacak U-2 casus uçaklarının Türk hava sahasını kullanmasına izin verilmesidir. Başbakan Ecevit, bu istekleri hemen onaylamış ve ilk CIA ekibi Ekim ayından itibaren Irak'a girmeye başlamıştır.

Bu isteklerden sonra 15 Ekim 2002'de kapsamlı istekler listesi Türkiye'ye iletilmiştir. Bu istekler;

- Yaklaşık 80 bin ABD askerinin Türkiye'de konuşlandırılması

²⁶⁵ Hüseyin Bağcı, Şaban Kardaş, "Post-September 11 Impact: The Strategic Importance of Turkey Revisited", İdris Bal (ed.), **Turkish Foreign Policy in Post-Cold Era**, (Florida: Brown Walker Press, 2004), s. 447.

²⁶⁶ Demirdağ, **a.g.t.**, s. 48., Deniz Bölükbaşı, **1 Mart Vakası, Irak Tezkeresi ve Sonrası**, 6.Baskı, (İstanbul: Doğan Kitap, 2008), s. 27.

²⁶⁷ Sedat Ergin, "Merak Etme Türkler Zorluk Çıkarmayacak", **Hürriyet Gazetesi**, 17 Eylül 2003.

- Bu birliklerin Türkiye’de kalacakları bölgelerdeki inşaat çalışmaları için 3500 personelin önceden Türkiye’ye gelmesi
- Batman, İncirlik, Diyarbakır, Afyon, Antalya, Sabiha Gökçen asil olmak üzere Muş, Balıkesir, Konya, Van, Erzurum, Erzincan ve Çiğli havaalanlarının Amerika kullanımına tahsis edilmesi ve 275 uçağın konuşlandırılması
- Mersin, İskenderun, Samsun, Trabzon ve İzmir Limanlarının Amerikan donanmasına açılması
- Bahsi geçen liman ve havaalanları arasındaki kara ve demir yollarının kullanılması
- Silopi’de ileri hareket üssü, Mardin’de yakıt ve cephane depoları kurulması
- Konuşlanacak Amerikan personelinin eğitimi için alan tahsisi
- Amerikan kuvvetlerinin Türkiye’ye girişi sırasında güvenliklerinin sağlanması
- Amerikan kuvvetlerine ilk aşamada yaklaşık 10 milyon litre yakıt teminidir.²⁶⁸

ABD, bu şekilde Irak’a yapacağı operasyonu düzenlerken, Türkiye’de Dışişleri Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı ortaklaşa bir istişare grubu kurarak hazırlıklara başlamış ve Türkiye’nin olası bir savaş durumunda takınacağı tavır belirlenmiş ve “*kırmızı çizgileri*” şu şekilde sıralanmıştır:

- Irak’ın kuzeyine bağımsız bir Kürt Devleti kurulması
- Musul ve Kerkük’ün Kürtlerin denetimine girmesi
- Kürtlerin bağımsızlığına yol açacak her türlü gelişme
- Meşruiyet zemini olmadan uluslararası bir müdahaleye taraf olunması
- ABD’nin bölgeye yönelik plan ve hedeflerinin tam resminin görülmesi ve bunun Türkiye için kabul edilir olması
- Türkmenlerin yer almadığı her türlü oluşum ve Türkmenlerin can güvenliğidir.²⁶⁹

²⁶⁸ Özlem Demirkıran, **Soğuk Savaş Sonrası Ortadoğu Ekseninde Türk-Amerikan İlişkileri**, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2005, s. 175-177., Bölükbaşı, **a.g.e.**, s. 28-29., Kuşoğlu, **a.g.t.**, s. 47.

Bütün bunlar neticesinde Türkiye'nin önüne 2 seçenek çıkmıştır. Birinci seçenekte ABD Irak'a operasyon fikrinden vazgeçirilecek, ikinci seçenekte ise ABD ile Irak'a yapılacak olası operasyonda birlikte olunup Irak'ın geleceği konusunda aktif söz sahibi olunacaktı. İkinci seçeneğin olması durumunda, yığınak yapılması ve Irak'ın kuzeyindeki personel sayısının artırılması önerilmiştir.²⁷⁰

Bununla birlikte Türkiye'de 3 Kasım 2002'de yapılan genel seçimlerle Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) TBMM'de tek başına iktidar olmuştur. Ayrıca Abdullah Gül Başbakan olup Türkiye'de yeni bir döneme girilmiştir.²⁷¹

ABD yetkilileri Wolfowitz ve Grossman ise 3 Aralık 2002'de Irak'a operasyon konusunda Türkiye'den beklentilerin daha da arttığı bir dönemde Ankara'yı ziyaret etmiştir. Başbakan Abdullah Gül, Dışişleri Bakanı Yaşar Yakış, Milli Savunma Bakanı Vecdi Gönül, Genelkurmay 2. Başkanı Yaşar Büyükanıt, AKP lideri Recep Tayyip Erdoğan ve CHP lideri Deniz Baykal ile görüşen yetkililer, Irak'a askeri operasyon hususunda Türkiye'den gelecek destek neticesinde Türkiye'nin AB üyeliği ve Kıbrıs ve Türk tarafını memnun edecek bir çözüm konusunda destek vereceklerini söylemişlerdir.²⁷²

Çünkü ABD, Irak operasyonunu Kuzey ve Güney olmak üzere 2 cepheden yürütmek istemektedir. Bu doğrultuda da ABD, Türkiye'nin Kuzeyin ana ikmal üssü olmasını istemektedir.²⁷³

10 Aralık 2002'de AKP lideri Recep Tayyip Erdoğan Washington'da ABD Başkanı Bush'a, Irak işgal planını tamamlanıp tamamlanmadığını sorduğunu, Bush'un da planın neredeyse hazır olduğunu ancak önemli olan şeyin kuzeyde bir cephe açılması gerektiği yoksa işgalin maliyetinin çok yüksek olacağını söylediğini, akabinde Erdoğan'ın ise Türkiye'nin Habur sınırının kapanması durumunda turizm v.b. sebeplerden dolayı büyük kayba uğrayacağını ABD'nin ise bu zararların tazmini için 1-2 Milyar\$ gibi basit rakamlar söylediklerini ifade etmiştir.²⁷⁴

²⁶⁹ Demirkıran, **a.g.t.**, s. 175-177., Turan Silleli, **Büyük Oyunda Türkiye-Irak İlişkileri**, 1. Baskı, (İstanbul: IQ Kültür Yayınları, 2005), s. 216., Bila, **a.g.e.**, s. 166-167.

²⁷⁰ Demirkıran, **a.g.t.**, s. 175-177., Bila, **a.g.e.**, s. 168.

²⁷¹ Demirdaş, **a.g.t.**, s. 51.

²⁷² **a.g.t.**, s. 51

²⁷³ Deniz Zeyrek, "Türkiye Kuzey Planında", **Radikal Gazetesi**, 4 Aralık 2002.

²⁷⁴ "Savaş İhtimali Ağır Basıyor", **Hürriyet Gazetesi**, 11 Aralık 2002.

27 Aralık 2002’de yapılan Milli Güvenlik Kurulu toplantısında Irak’a olası bir müdahalenin uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde olması gerektiği vurgulanmış, Recep Tayyip Erdoğan ise 17 Ocak’taki BM Silah Denetçileri Raporu’nu bekleyeceklerini ve esasında savaşa karşı olduklarını belirtmiştir.²⁷⁵

ABD için Irak operasyonunda kuzey cephesinin önemli olduğu su götürmez bir gerçektir. Ancak, Türkiye’de buna karşı çıkanlar, olası bir işgalin uluslararası hukuka aykırı olacağını, BM’de oybirliği olmazsa bu işgalin ABD’nin tek taraflı müdahalesi haline geleceğini savunanlar da bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye’de, başta AB olmak üzere –Almanya ve Fransa işgale karşı çıktıklarını resmen açıklamışlardır– Türkiye’nin böyle bir işgale destek vermesi durumunda, İran ve Rusya’dan da gelecek yoğun tepkilerin Türk Dış Politikası uygulamalarında sorun oluşturabileceğine dair kaygılar bulunmaktadır. Bununla birlikte, Türkiye’nin Irak’ta ABD’ye vereceği destek, Türkiye’de %75’lere varan savaş karşıtlığı nedeniyle AKP’nin içeride oy kaybetmesine yol açabilirdi. Diğer taraftan ABD’ye olan askeri ve ekonomik bağımlılık nedeniyle ABD tarafından taleplerin geri çevrilmesi, Türkiye için büyük sorunlar da çıkarabilirdi.²⁷⁶

Aslında Irak sorununun barışçıl yollarla çözülmesini isteyen Başbakan Abdullah Gül, Suriye Devlet Başkanı Beşer Esad’la görüşmüş ve savaşın son çare olduğunu, barış için hala umut bulunduğunu, Türkiye’nin Irak’ın toprak bütünlüğü, Musul ve Kerkük konusunda hassas olduğunu vurgulamıştır. Bu görüşme sonrasında Gül, Mısır, Ürdün ve Suudi Arabistan’ı da kapsayan bir Ortadoğu gezisine çıkarak ülkelerin dışişleri bakanlarını İstanbul’da yapılacak “*Irak Konusunda Bölgesel Gelişim*” zirvesine davet etmiştir. 23 Ocak 2003’te İstanbul’daki buluşmada Irak’taki sorunun barışçıl yollarla çözülmesi gerektiği bir kez daha yinelenmiştir.²⁷⁷

Bunun yanında 6 Şubat 2003’te ise, TBMM’de ABD’li askeri personelin 3 aylığına eğitim için Türkiye’ye gelmesine ilişkin Hükümet Tezkeresi 193 red oyuna karşılık 302 oyla kabul edilmiştir. Bu tezkereyle, İskenderun ve Mersin Limanları ile İncirlik, Diyarbakır, Afyon, Çorlu, Sabiha Gökçen ve Batman havaalanlarının

²⁷⁵ “ABD’ye Yanıt: Meşruiyet Şart”, **Radikal Gazetesi**, 28 Aralık 2002.

²⁷⁶ www.transatlantictrends.com, (01.04.2010).

²⁷⁷ “Zirveden Irak’a Uyarı”, **Milliyet Gazetesi**, 24 Ocak 2003.

modernize edilmesi ve gerekirse diğer üs ve limanların da kullanıma açılması kabul edilmiştir.²⁷⁸

3.3. 1 Mart 2003 Tezkeresi

6 Şubatta kabul edilen tezkere sonrasında, ABD Irak işgal planını tamamlayıp Türkiye'nin Irak sınırını kullanarak işgale başlamak için baskılarını artırmıştır. Türkiye ise ABD ile müzakerelere hız verip Deniz Bölükbaşı'nı baş müzakereci yapmıştır. ABD tarafında ise bu görev, Mariso Lino'nun olmuştur.²⁷⁹

Görüşmelerde, ABD tarafının, Türkiye'de konuşlanacak ABD askerlerinin suç işlemleri halinde Amerikan mahkemelerinde yargılanacakları, Irak'ın Kuzey'indeki Kürtlere Saddam'la savaşmaları için büyük miktarda silah verileceği, Irak'ın Kuzey'ine girecek Türk askerlerinin Amerikan komutasında olacağı, Türk askerlerinin meşru müdafaa dışında PKK'lılar da dahil olmak üzere hiçbir unsura ateş açmayacağı ve Amerikan askerlerinin her türlü vergiden muaf tutulmaları gibi istekleri karşısında Bölükbaşı, ABD tarafına *"Bu görüşme bitmiştir. Daha fazla devam etmenin bir anlamı yok. Türkiyesiz Irak hareketiniz hayırlı olsun"* diyerek durumun kabul edilemez olduğunu vurgulamıştır.²⁸⁰

Bununla birlikte, ABD ile yapılan müzakerelerde, Genelkurmay ile de bir takım sorunlar çıkmıştır. Bunun nedeni, Irak'ın Kuzey'indeki Kürt gruplara ABD'nin uçaksavar verme konusundaki ısrarındır. Çünkü Genelkurmay'a göre, Saddam'ın hava kuvvetlerinin işlevsiz hale geldiği, bu uçaksavarların ABD uçaklarını vurmalarının da imkansız olduğu durumda geriye Türk uçaklarının vurulma ihtimali kalmıştır. Bu durum da Genelkurmay'ı rahatsız etmiştir.²⁸¹

Daha sonra devam eden müzakereler sonucunda;

- Kuzey Irak'a geçecek 23 bin 778, Türkiye'de kalacak 37 bin 742 olmak üzere toplam 61 bin520 ABD askeri
- Kuzey Irak'a girecek 31 bin, Türk-Irak sınır bölgesinde lojistik ve ihtiyat olarak kalacak 31 bin, toplam 62 bin Türk askeri

²⁷⁸ Demirkıran, **a.g.t.**, s. 183., Yetkin, **a.g.e.**, s. 282., Bölükbaşı, **a.g.e.**, s. 34.

²⁷⁹ Demirdaş, **a.g.t.**, s. 53.

²⁸⁰ Bölükbaşı, **a.g.e.**, s. 43.

²⁸¹ Bila, "Uçaksavarlar Kime", **Milliyet Gazetesi**, 26 Şubat 2003.

- Konuşlanacak ve harekate katılacak uçak sayısı 255
- Helikopter sayısı 65 olarak belirlenmiştir. Ayrıca hükümetin kullanacağı yetki 6 aylık bir süre olup birliklerimize Tümgeneral Erdal Sipahi'nin komuta edeceği kararı alınmıştır.²⁸²

Bununla birlikte, 23 Şubat 2003 tarihinde hazırlanan Hükümet Tezkeresi ile ilgili her türlü sorun, aksaklık da giderilmiştir. TBMM'nin olumlu kararından sonra yapılacak işlemlerle ilgili yol haritası, dönemin Başbakanı Abdullah Gül'e sunulmuş, Dışişleri Bakanlığı, TBMM'nin alacağı karara göre, bütün ihtimalleri öngören bir değerlendirme yapmıştır. Buna göre;

Tezkerenin kabulü halinde kazanımlar;

- Stratejik ortaklık güç kazanacak
- Kuzey Irak'ta bağımsız bir oluşumun engellenmesi için Türkiye'nin eli güçlenecek ve bazı AB üyesi devletlerin bu bağlamdaki muhtemel olumsuz teşvikleri de etkisiz kalacak
- Türkmenlerin hak ve çıkarları daha fazla kollanacak
- Kuzey Irak'ta askeri mevcudiyetimiz güçlendirilecek ve ABD ile eşgüdüm halinde güç projeksiyonu yapılacak
- Kuzey Irak'ta PKK unsuruna karşı etkili tedbirler alınabilecek
- Irak'ın bir bütün olarak geleceğinin şekillenmesinde söz sahibi olunabilecek
- ABD ekonomik desteği ile savaş nedeniyle uğrayacağımız zarar asgariye indirilebilecek
- IMF ile işbirliğimiz sağlıklı zeminde devam edecek
- Irak'ın inşasında ortaya çıkabilecek ekonomik imkanlardan daha fazla yararlanılabilecek
- Ortadoğu'da kalıcı barış için Türkiye daha fazla rol üstlenebilecek
- AB ile ilişkilerimizde ABD'nin desteğinin devamı sağlanacak

²⁸² Bölükbaşı, a.g.e., s. 47., Bila, a.g.e., s. 290-307.

- Kıbrıs Sorunu'nda Türkiye'nin beklentilerinin ve kaygılarının dikkate alındığı bir çözüm için ABD daha aktif olabilecek
- ABD ile savunma sanayi işbirliğimiz ve genel olarak askeri işbirliğimiz güçlenerek devam edecek
- ABD yönetiminde ve Kongre'de daha olumlu bir hava oluşacak
- ABD Kongresi'nde, Rum ve Ermeni lobileriyle mücadelede elimiz kuvvetlenecek
- Türkiye'nin terörle mücadelesinde ABD'den sağlayacağı destek daha güçlü olacaktır.²⁸³

Tezkerenin kabulü halinde riskler;

- Irak'ın Türkiye'yi hedef alma ihtimali artacak
- Bölge ve bazı Arap ülkeleriyle ilişkilerimizde yeni duyarlılıklar meydana gelebilecek
- Türkiye artan terör eylemlerine hedef olabilecektir.²⁸⁴

Tezkerenin reddi halinde olacaklar;

- Stratejik ortaklık anlayışı zedelenecek
- ABD her halükarda Kuzey'de bir cephe açacaktır. ABD, Kuzey seçeneğine desteğimiz alınmadığı zaman bile hava ve özel kuvvetlerin Türkiye'den harekate katılmasını isteyecek ve bu da yeni baskı ve krizlere yol açacak
- ABD'den hareket nedeniyle uğrayacağımız zararlar konusunda hiçbir ekonomik destek alınamayacak
- IMF ve diğer uluslararası kurumlarla ilişkilerimizde ABD'den göreceğimiz destek azalabilecek
- Kuzey Irak'ta askeri mevcudiyetimiz ve güç projeksiyonu yapmamız sorunlu hale gelecek hatta ABD ile ciddi sürtüşmeler olabilecek

²⁸³ a.g.e., s.79.

²⁸⁴ a.g.e., s. 78-79.

- Kuzey Irak'tan kaynaklanan PKK terör tehdidi çok ciddi boyutlar kazanabilecek
- Kuzey Irak'ta bağımsız bir oluşumun önlenmesinde ABD desteği azalabilecek hatta ABD hareket sonrasında yerel gruplara önemli roller verebilecek ve buna bazı AB üyesi ülkeler de destek verebilecek
- Türkmenler, Arap ve Kürtlerin insafına terk edilmiş olacaklar
- Rum ve Ermeni lobileri aleyhimizdeki faaliyetlerini sürdürmek için daha müsait bir ortam bulacaklar
- AB'ye üyelik konusunda ABD'nin desteği azalacak
- ABD'nin Türkiye'ye verdiği genel siyasi, askeri ve ekonomik destekte azalma olabilecek
- ABD, üs ve tesis modernizasyonu için Meclisimiz tarafından onay verilme konusunu, Irak'a askeri hareket için destek vereceğimiz karinesi olarak görebilecek ve sözümüzden döndüğümüzü ileri sürebilecek
- ABD'nin Kıbrıs'a ilişkin beklentilerimize desteğini temin etmemiz mümkün olmayacaktır.²⁸⁵

Bütün bu değerlendirmelerden sonra, TBMM'de 1 Mart 2003 Cumartesi günü yapılan oylamaya sunulan tezkereye²⁸⁶, 533 milletvekili katılmıştır. 264 evet, 250 hayır ve 19 çekimser oy çıkmıştır.

Evet oylarının fazla çıkması üzerine, başlangıçta tezkerenin kabul edildiği açıklansa da, CHP milletvekilleri, oylamaya katılan 533 milletvekilinin yarısının bir fazlası oy sayısının sağlanamamasından ötürü bu durumun tezkerenin iptali anlamına geldiğini ifade etmişlerdir. Bunun üzerine, dönemin Meclis Başkanı Bülent Arınç, "*TBMM Toplantı ve Karar Yeter Sayısı*" başlıklı Anayasa'nın 96. maddesine²⁸⁷ – Anayasa'da başka bir hüküm yoksa, TBMM, üye tam sayısının en az üçte biri ile

²⁸⁵ a.g.e., s. 80-81.

²⁸⁶ Tezkere tam metni için bkz. Yetkin, a.g.e., s. 162-163-164-165.

²⁸⁷ A.Y. mad. 96 için bkz. <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa.htm>, (02.04.2010).

toplanır ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir- dayanarak tezkerenin reddedildiğini açıklamıştır.²⁸⁸

3.4. Tezkerenin Reddi ve Türk-Amerikan İlişkileri: Irak Savaşı ve Çuval Olayı

Tezkerenin reddedilmesi, ABD’de şok etkisi yaratmıştır. Duruma ilişkin ABD Savunma Bakan Yardımcısı Wolfowitz CNN Türk’te yaptığı mülakatta şunları söylemiştir:

“Oylamanın yapıldığı ve reddedildiği günün sonrasında, Türkiye bizim ödediğimizden daha büyük bir bedel ödemiştir. Türkiye’ye verilmesi düşünülen ekonomik paket, beklenenden çok daha büyük olabilirdi. Eğer karar geçseydi, Irak’ta istikrarı sağlamak için bu kadar vakit kaybetmezdik. Zaten bu da Türkiye’nin lehine olan bir durum değil.

Bu senenin başında Ankara’ya yaptığım ziyarette, Türk tarafının Irak’ın kuzeyinde bağımsız bir Kürt Devleti kurulması konusundaki hassasiyetini anladığımızı defalarca dile getirmiş ve böyle bir durumun olmayacağını Irak’ın toprak bütünlüğünün korunacağını söylemiştim. Fakat ilginçtir, bugün Barzani ve Talabani Irak’ın geleceğinde anahtar rol oynayan 2 unsur durumuna gelmiştir.”²⁸⁹

Bu açıklamalardan sonra, ABD’nin tezkerenin reddiyle birlikte Irak’ta müttefik olarak Türkiye’yi değil Kürtleri gördüğü anlaşılmaktadır.²⁹⁰

Tezkerenin reddinden sonra, Genelkurmay Başkanı Hilmi Özkök de bir basın açıklaması yaparak şunları söylemiştir:

“Biz tek kurşun atmadan görevimizi tamamlayıp dönecektik. Beklenmeyen gelişmeler olursa ve müdahale etmek zorunda kalırsak savaşan taraflar da buna karışmayacaklardı. Bütün bunlar ve diğer hususlar bir belgeyle bağlandı.”²⁹¹

²⁸⁸ Demirdağ, **a.g.t.**, s. 56., Bölükbaşı, **a.g.e.**, s. 92., Yetkin, **a.g.e.**, s. 172., Atun, **a.g.e.**, s. 74., Kuşoğlu, **a.g.t.**, s. 79-80.

²⁸⁹ <http://www.defenselink.mil/transcripts/transcript.aspx?transcriptid=2572>, (06.04.2010).

²⁹⁰ Yetkin, **a.g.e.**,s. 174., Bölükbaşı, **a.g.e.**, s. 99.

²⁹¹ <http://www.milliyet.com.tr/Yazar.aspx?aType=YazarDetay&KategoriID=4&ArticleID=19630&ver=45>, (06.04.2010)., Yetkin, **a.g.e.**, s.186-187.

Recep Tayyip Erdoğan ise, “Denklemin dışında kaldık. Keşke 1 Mart Tezkeresi geçseymiş. Tezkerenin bu şekilde neticelenmesini doğru bulmadım. Bunlardan ibret alıp gelecekte aynı hataya düşmemek gerekir.” demiştir.²⁹²

Aslında Türkiye’nin bu tezkereyi reddetmesinin altında pek çok neden olduğu iddia edilmektedir. Bir kesime göre, Amerika ile Türkiye arasındaki para yardımı pazarlığının sonuçsuz kalmasının rolü olabilirdi. ABD, 20 milyar \$ kredi, 6 milyar \$ hibe olmak üzere toplamda 26 milyar \$’lık bir paket sunarken, Türkiye ise hibenin 10 milyar \$ olmasını istemiştir.²⁹³

Başka bir kesime göre ise, Türk ve Amerikan taraflarının anlaşamadıkları nokta, ekonomik değil askeri ve siyasidir. Buna göre, iki taraf arasındaki pazarlıklar, Irak’ın kuzeyine girildiğinde Türk askerine kimin emir komuta edeceği konusunda yoğunlaşmış, Türk tarafı, askerlerinin komutasının kendisinde olması konusunda ısrarcı davranırken, Peşmergelerle Türk askeri arasında olası bir çatışmadan çekinen Amerika, komuta kademesinin en üstünde yer almak istediğini belirtmiştir.²⁹⁴

Başka bir kesim ise, tezkerenin reddine para, pazarlığının neden olduğunu reddedip olaya iç politika dengeleri açısından yaklaşmıştır. Buna göre, Türkiye’nin önemli iç meselelerinden olan aşırı dinci akımlar ve ayrılıkçı Kürt unsurlar, Türkiye’nin Irak’a müdahalesini fırsat bilerek bir iç çatışma ortamı hazırlayabilirlerdi. Zaten Türk ulusu, büyük çoğunlukla ABD’nin Irak’a yapacağı müdahaleye karşı çıkarken buna bir de Türk askerinin savaşa dahil edilmesi eklenince bu durum kamuoyunda büyük tepki toplayabilirdi.²⁹⁵ Bunları göz önüne alan AKP milletvekilleri, olası bir tepkiden çekinerek Başkan Erdoğan’a tezkerenin reddi yönünde karar belirtmişlerdir.²⁹⁶

²⁹² Neval Sevindi, “Keşke 1 Mart Tezkeresi Geçseymiş”, **Zaman Gazetesi**, 6 Mart 2007.

²⁹³ Dexter Filkins, Eric Schmitt, “ Turkey Demands \$32 Billion U.S. Aid Package If It is ToTake Part in A War on Iraq”, **The New York Times**, 19 Şubat 2003.

²⁹⁴ Mete Belovacıklı, “Clash of Intentions”, **Hürriyet Daily News**, 28 Şubat 2003.

²⁹⁵ Yetkin, **a.g.e.**,s. 179.

²⁹⁶ Mustafa Kibaroğlu, “Clash of Interest over Northern Iraq Drives Turkish-Israeli Alliance to a Crossroads”, **Middle East Journal**, Vol. 2, No. 59, Bahar 2005.

Tezkerenin reddiyle birlikte ortaya çıkan diğer bir gelişme de, ABD ile imzalanan Mutabakat Metni olmuştur.²⁹⁷ İki ülke müzakerecileri arasındaki görüşmelerden sonra hazırlanan belgenin, tezkerenin Meclis'ten geçmesiyle birlikte uygulamaya konulması kararlaştırılmıştır. Bu metinde yer alan bazı maddeler şunlardır:

- Başlangıçta ABD Silahlı Kuvvetlerinden iki tugay, Habur Sınır Kapısı'ndan giriş yapacak ve kuzeyden içeriye doğru hareket ederek, akabinde, yine belirlenen bir hatta konuşlanmak üzere Türkiye ve ABD Silahlı Kuvvetleri üç ortak askeri kuvvet ve komutanlık oluşturacaktır.
- ABD birlikleri Musul ve Kerkük'ü güvenlik altına alacak ve etrafında bir Yeşil Hat oluşturacaktır. Bu güvenlik şeridinin işlevi, Türkiye'nin "*Kırmızı Çizgi*" olarak belirlediği Kuzey Irak'taki Kürt grupların -Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) ve Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB)- bu kentleri ele geçirmelerini önlemek için planlanmıştır. KYB ve KDP birlikleri Yeşil Hattı geçemeyecekler, Türk Silahlı Kuvvetleri de yine bu koşulla hattın dışında kalacaklar, ancak gelişmeleri izleyip gözleyebileceklerdir.
- Irak'ın Kuzeyi'ne girecek Türk Silahlı Kuvvetleri, Irak Silahlı Kuvvetleri ile muhalif grupların silahlı kuvvetleriyle çatışmaya girmeyecektir. Bu maddeyle Türkiye'nin Irak'ta savaşmayacağı hükme bağlanmıştır. Ancak aynı hükümden bu maddeye istisna getirilmiş ve bu istisna da PKK ve diğer terörist örgütler için olmuştur. Türk Silahlı Kuvvetlerinin bu örgütlerle gerekirse silahlı çatışmaya girmesine, saldırılara karşılık vermesine ve savunma hakkını kullanmasına izin verilmiştir.
- Irak'taki muhalif grupların güvenliğiyle ilgili operasyonlar, ABD'nin sorumluluğunda olacaktır. Ancak bu operasyonlarla ilgili olarak ABD, Türkiye ile planlama yapacak, hiçbir grubun diğerine karşı düşmanca hareket etmesine izin verilmeyecektir. Koordinasyon ihtiyacı Türk özel kuvvetleri aracılığıyla giderilecektir. Bu hükümlere göre KYB ve KDP, Türkiye ve ABD kontrolünde olacaklardı.

²⁹⁷ Bilal N. Şimşir, **Türk-İrak İlişkilerinde Türkmenler**, 1. Baskı, (Ankara: Bilgi Yayınevi, 2004), s. 251.

- KYB ve KDP'ye verilecek silah ve takım, bu grupların görevleri ve ihtiyaçlarıyla uyumlu olacaktır. Ağır silah verilmeyecektir. Türk ve Amerikan heyetleri arasında kriz yaratan konu bu olmuştur. ABD, Barzani ve Talabani kuvvetlerine ağır silah vermek istemiş ama Türkiye karşı çıkmıştır. Bu konu, bir ara ilişkilerin kesilmesine yol açsa da sonuçta Türkiye'nin dediği olmuştur.²⁹⁸

Tezkerenin reddi nedeniyle büyük şok ve hayal kırıklığı yaşayan ABD, yeni bir tezkerenin Meclis'ten geçeceği hususunda umudunu korumuştur. Tezkerenin reddine rağmen, daha önce yapılan Modernizasyon Antlaşması devam etmiştir. Aslında, ABD'nin yeni tezkereye olan inancı da bundan kaynaklanıyordu.²⁹⁹

Bununla birlikte Tayyip Erdoğan, 9 Mart 2003'te Siirt'ten milletvekili seçilerek Başbakanlık yolunda önemli bir adım atmıştır. Erdoğan'ı arayan ve tebrik eden George Bush, bunun yanında tezkerenin reddine rağmen, ABD ile Türkiye'nin ortak hareket edip etmeyeceğini sormuştur. Erdoğan ise henüz Başbakan olmadığını bahane ederek, bu soruya cevap vermeyip zaman kazanmaya çalışmıştır.

ABD'nin Türkiye'yi ikna çabalarının sonuncusu ise, 13 Martta gelmiştir. Erdoğan'ı arayan Cheney, henüz hükümetin kurulmadığını Türkiye'nin durumunun hükümet kurulduktan sonra belli olacağı cevabını almıştır. ABD ise bu cevaptan sonra, Türkiye'nin de parçası olduğu işgal planından vazgeçtiklerini açıklayarak işgale Türkiye olmadan gireceklerini ve B Planı³⁰⁰'ni uygulamaya koyacaklarını resmen açıklamıştır. Yani bu B Planı'na göre, ABD, Doğu Akdeniz'de beklediği donanma birliklerini Basra Körfezi'ne doğru harekete geçirecekti. Daha sonra Gül'ü arayan Powell, üs taleplerinden vazgeçtiklerini sadece Türkiye'nin hava koridoruna ihtiyacı olduklarını söylemiştir.³⁰¹

İlişkiler ne kadar gerilirse gerilsin, Türkiye tezkere reddini telafi etmek için çaba sarf etmiş ve Irak'taki yeni düzende yer almak istemiştir. Bununla birlikte Ankara'ya gelen Powell, Ahmet Necdet Sezer, Erdoğan ve Özkök ile görüşerek ABD'nin Türkiye'nin yapacağı katkılara her zaman açık olduğunu belirtmiş ve Türkiye'ye 4 maddelik bir liste iletmiştir. Bu 4 madde şudur:

²⁹⁸ Fikret Bila, "PKK'yı Bitirecek İmzalar Atılmıştı", **Milliyet Gazetesi**, 22 Eylül 2003.

²⁹⁹ Yetkin, **a.g.e.**, s. 192.

³⁰⁰ **a.g.e.**, 193.

³⁰¹ Sedat Ergin, "Galiba O Tren Kaçtı", **Hürriyet Gazetesi**, 25 Eylül 2003.

- ABD'nin Kuzey Irak'a indirmeye başladığı ve sayıları 100 bin'i bulması beklenen 173. Hava İndirme Tümeni Askerleri ile özel birliklerin gıda, su, ilaç, yakıt ve muharip olmayan araç gereçler gibi lojistik ve insani ihtiyaçları Türkiye üzerinden karşılasın.
- BM'nin insani amaçlı yardımları Türkiye üzerinden Irak'a geçsin. Türk Kızılay'ı ve sivil savunma birlikleri uluslararası toplumla işbirliği yapsın.
- ABD'nin arama kurtarma faaliyetleri çerçevesinde yaralılar ile acil iniş yapmak zorunda kalan hava unsurları, Türkiye'deki üsleri kullanabilsin.
- Kuzey Irak'ta Türkiye'nin de bulunacağı beşli birim gerekli görmedikçe kesinlikle bölgeye girmesin.³⁰²

Daha sonra Türk ve Amerikan tarafları arasında, bu talepler doğrultusunda şu hususların uygulamaya konması kararı verilmiştir:

- Türkiye ile ABD, askerlerin ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli mekanizmayı kısa sürede oluşturacak, işlemler ticari yaklaşımla sürdürülecek ve Türkiye'ye ABD'den alım ekibi gelecek.
- Gıda, giyim, su, ilaç, ulaştırma ve yakıt gibi başlıklarda toplanacak ihtiyaçların büyük bölümü Türk şirketlerinden karşılanacak ve Türk araçlarıyla gönderilecek.
- ABD yönetimi arama kurtarma timlerini Irak'ın Kuzey'indeki hava üslerinde konuşlandıracak ve yaralılar bu timlerin sahip olduğu ulaştırma araçları tarafından Türkiye'deki üslere indirilecek.
- Koalisyon muharip hava unsurlarının acil iniş yapmaları durumunda Türkiye'deki üsleri kullanmasına devam edilecek.
- Türkiye ile ABD yazılı bir metin oluşturacak ve metinde ABD'nin güvencelerine açıkça yer verilecek. ABD, yazılı olarak Kerkük ve Musul'un Irak halkının tamamına ait olacağını ve bölgedeki Kürt peşmergelerine bırakılmayacağını taahhüt edecek.
- Kuzey Irak'taki koordinasyonu sağlamak için ABD, Türkiye, Türkmen Cephesi, KYB ve KDP'nin katılımı ile beşli bir birim oluşturulacak. Oluşturulacak birim

³⁰² Bölükbaşı, a.g.e., s. 107-108.

göç, terör, güvenlik ve Musul-Kerkük ile ilgili gelişmeleri yakından takip edecek.³⁰³

Ancak ilerleyen dönemlerde ABD için bu hususlar hayata geçirilirken, Türkiye'nin hassasiyet göz önüne alınmamıştır.

Bununla birlikte, Erdoğan, 14 Mart 2003'te Başbakan olmuş ve kurduğu 59. hükümet 18 Martta güvenoyu alarak göreve başlamıştır.³⁰⁴ Tezkerenin reddiyle bozulan Türkiye-ABD ilişkilerini³⁰⁵ düzeltmek isteyen Erdoğan hükümeti, 20 Martta TBMM'ye bir tezkere daha göndermiştir. Buna göre Türk hava sahası, Amerikan güçlerine açılacak ve gerekirse Türk askeri Irak'a gönderilecekti. Bu tezkere 322 oyla Meclis'te kabul edilmiştir. Aynı gün ABD, Bağdat'ı bombalamaya başlamıştır.³⁰⁶

Aslında Türkiye'nin Irak Savaşı'na gönülsüz olmasının nedenleri şunlardır:

- İşgal için uluslararası bir meşruiyetin olmaması
- Türkiye'nin birinci Körfez Savaşı'nda yaşadığı, siyasi ve ekonomik olarak kayıp içinde çıktığı tecrübe
- Washington'un Türkiye üzerindeki gayri-siyasi baskısı
- Ulusal ve Uluslararası arenada savaşa karşı olan muhalefettir.³⁰⁷

20 Martta tezkerenin geçmesi ve Bağdat'ın bombalanmaya başlanmasından sonra, Türkiye, ABD'ye desteğini taahhüt etmiştir. Ancak buna rağmen 1 Marttaki tezkerenin reddi, iki ülke arasındaki ilişkilerin sıkıntıya girdiğinin habercisi olmuştur.

Türkiyesiz savaşa giren ABD, Türkiye'ye alternatif olarak KYB ve KDP peşmergelerini kendine müttefik olarak görmüştür. Bu husus Türk tarafını rahatsız etmiştir. Hele ki, Peşmergelerin, Türkmenlerin bol olduğu ve Türkiye'nin "*kırmızı çizgi*"si olarak kabul edilen Musul ve Kerkük'e girmesi, şehirleri yağmalamaları ve

³⁰³ Deniz Zeyrek, "ABD ile Lojistik Barış", **Radikal Gazetesi**, 03 Nisan 2003.

³⁰⁴ Şimşir, **a.g.e.**, s.258.

³⁰⁵ İki ülke arasındaki ilişkiler, 18. yy.'da Amerikalıların mağrib bölgesine gelmeleriyle başlar ve gelişir. Çağrı Erhan, **Türk-American İlişkilerinin Tarihsel Kökeni**, 1. Baskı, (Ankara: İmge Kitabevi, 2001), s. 33-35.

³⁰⁶ Demirdaş, **a.g.t.**,s. 62., Bölükbaşı, **a.g.e.**, s. 103., Silleli, **a.g.e.**, s. 215.

³⁰⁷ Serdar Kara, **Turkish-American Relations Post 9/11**, Naval Postgraduate School Monterey, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, C.A., 2007, s. 38.

nüfus kütüklerini Türkmenler için olumsuz olacak şekilde imha etmeleri bu rahatsızlığı iyice artırmıştır.³⁰⁸

Bu sıkıntılı dönemi daha da sıkıntılı yapan olay, 4 Temmuz 2003'te Kuzey Irak'taki Süleymaniye şehrinde olmuştur. Amerikan 173. Hava İndirme Bölüğü'ne bağlı askerler ellerinde bulunan sözde istihbarat delillerine dayanarak Süleymaniye'deki Türkmen Cephesi binasına baskın düzenlemişler ve Türk askerlerinin başına çuval geçirerek onları tutuklamışlardır. Amerikan tarafına göre, binada bulunan 11 Türk askeri³⁰⁹, yerel bir Kürt lidere suikast düzenlemek amacıyla çok sayıda patlayıcı ve mühimmat bulundurmaktadırlar.³¹⁰

Bazılarına göre, yaşanan bu “Çuval Olayı”, 1964 Johnson Mektubu³¹¹’ndan sonra iki ülke arasında yaşanan en büyük bunalımdır. Bu olay Türkiye’de “Amerika’nın Tezkere Rövanşısı” şeklinde nitelendirilmiştir.³¹² Türkiye olayı protesto etmek amacıyla Irak’a Türkiye’den giden mühimmatın geçtiği merkezlerden biri olan Habur Sınır Kapısı kapatılmış ve ABD’nin Florida eyaletindeki Tampa Üssü’nde bulunan Türk İrtibat Birimi Ankara’ya çekilmiştir.³¹³

5 Temmuzda, dönemin ABD Dışişleri Bakanı Dick Cheney, ve Başbakan Erdoğan’ın yaptıkları görüşmeden sonra taraflar olayın araştırılması için bir komisyon kurulması kararını almışlardır.³¹⁴ Tutuklanan askerlerimiz de sorgulama için Bağdat’a götürülmüş ve yaklaşık 60 saat sonra serbest bırakılmışlardır.³¹⁵

Olaya ilişkin olarak, dönemin Genelkurmay Başkanı Hilmi Özkök, 2008 yılındaki bir söyleşi de şunları söylemiştir:

³⁰⁸ Kara, **a.g.t.**, s. 247.

³⁰⁹ Binadaki 11 kişiden 1’i Binbaşı, 2’si Üsteğmen, ve 8 Astsubaydan oluşmaktadır. Yetkin, **a.g.e.**, s. 220.

³¹⁰ Bu durum daha sonra Türk yetkililer tarafından yalanlanmıştır. Demirdağ, **a.g.t.**, s. 63., Silleli, **a.g.e.**, s. 216., Atun, **a.g.e.**, s. 77.

³¹¹ Çağrı Erhan, “1960-1980 Görece Özerklik- 3”, Baskın Oran (ed.), **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler ve Yorumlar**, Cilt. 1, 11. Baskı, (Ankara: İletişim Yayınları, 2005), s. 669.

³¹² Ümit Özdağ, **Türk Ordusunun Kuzey Irak Operasyonları 1984’ten Bugüne**, 1. Baskı, (İstanbul: Pegasus Yayınları, 2008), s. 273.

³¹³ “İntikam Hamlesi mi?”, **Sabah Gazetesi**, 6 Temmuz 2003.

³¹⁴ <http://www.globalsecurity.org/military/library/news/2003/07/mil-030707-rfel-145944.htm>, (08.04.2010).

³¹⁵ Hasan Taşkın, **11. Başkomutan Abdullah Gül**, 1. Baskı, (İstanbul: Neden Yayınları, 2007), s. 10.

“Wolfowitz, Türk Silahlı Kuvvetleri’ni sıkıntıya sokacak bir emir verdi mi? Tabii bunları bilmek mümkün değil. Böyle bir istihbaratı kimse bulamaz, böyle bir emir aldıklarına dair. Olay çok acıdır. O zamanlar konuşmamda söylemişim, büyük bir güven bunalımı yarattı. Yani Türkiye, ABD ile karşı karşıya geldiği her yerde çuval olayını unutmayacaktır. Aslında ben ABD’lilerin çuval olayının bizi bu kadar rencide ettiğini bildiklerini zannetmiyorum. Çünkü onlar için bu çok normal. Göz bağlamak tamamen pratik bir çözüm. Bu çuval da değil, görmeyi engelleyecek bir çuval. Türk gururunu çok sarstı.”³¹⁶

9-14 Temmuz tarihleri arasında yapılan görüşmeler sonunda yayımlanan ortak bildiriye ABD’nin, Türk askerinin Irak’taki faaliyetine ilişkin kaygıların kayıt altına alındığı söyleniyordu. Yani Türk tarafı reddetse de Amerikalılar, rahatsız edici bazı kanıtlar ortaya sunmuşlardır.

14 Temmuzda Başbakan Erdoğan, ABD Başkanı adına mektup yazan ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, olayın Washington’un bilgisi dışında olduğunu söyleyip *“askerlerimiz askerlerinizi ellerindeki sağlam kanıtlara dayanarak engelledi”* şeklinde devam etmiştir. Yani bu olay, Washington’un planladığı bir şey olmamasına rağmen onun politikasına uygun düşmektedir.³¹⁷

Rumsfeld mektubunda Türk tarafına, Süleymaniye’de Türk kuvvetlerinin kullanmadığı silah sistemlerinin olduğunu, gözaltına alınanlardan en azından bazılarının Kuzey Irak’taki koalisyon faaliyetlerine karşı komplo içinde bulunduğu yönelik zamana dayalı bilgilerin olduğunu söylemiştir. Yani Rumsfeld, Türkiye’ye, *“Kuzey Irak’ta kurmak istediğim istikrarı bozmak için sabotaj faaliyeti içinde askerlerin vardı. Durdurmazsak iş işten geçecekti”* diyordu.

22-26 Temmuzda ise, Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, ABD’ye gitmiş ve temasları başarılı geçmiştir. Bu ziyaret, Türkiye’nin söyleyecek yeni bir şeyi olmadığı için Amerikan yönetiminin Türk Dışişleri Bakanı’na kötü davranabileceğinden endişe edilmesi yüzünden Türkiye’de tartışma konusu olmuştur.

Ancak gezinin faydalı olacağını söyleyenler haklı çıkmıştır. Abdullah Gül, muhatabı Powell’dan başlayarak Rumsfeld, Rice, Cheney gibi yönetimin kilit

³¹⁶ Fikret Bila, “ABD askeri bazen aptalca şeyler yapar.”, **Hürriyet Gazetesi**, 3 Ekim 2007.

³¹⁷ Yetkin, **a.g.e.**, s. 222-223.

isimleriyle görüşmüştür. Bütün görüşmelerde Türkiye'nin Irak'a asker gönderme konusu gündeme gelmiştir. Ayrıca, Gül'ün görüşmelerinde aldığı mesajlar şöyle olmuştur:

POWELL: Irak'a asker gönderme kararınızdan memnuniyet duyarız. Bunu arzu ederiz. Ama bunun için pazarlıklar yapmayacağız.

RUMSFELD: Türkiye asker gönderirse ilişkilerimiz için büyük fırsat yaratır. Asker sayısına Türkiye karar verir ama pazarlık yapmayacağız.

CHENEY: Türk askerlerinin diğer barış gücü operasyonlarındaki verimi mükemmel. Irak'ta görev verme kararınızdan memnuniyet duyarız.

RICE: Asker gönderme kararınızı memnuniyetle karşılayacağız.³¹⁸

Gül ise görüşmeler sonunda, kararın Amerikalıların beklediği gibi birkaç haftada çıkmayacağını, Türkiye'de ayrıntılı görüşüleceğini, Meclis kararına bağlı olduğunu ve bu karar karşılığında ekonomik menfaat beklenmediği açıklamasını yapmıştır.³¹⁹

Aslında Gül'ün Washington ziyareti, Türkiye'nin ABD ile ilişkilerinde 1 Mart Tezkere olayı ile ortaya çıkan hasarını gidermek için Irak'a asker gönderme sürecini hızlandırmıştır. Bu durumu, Gül'ün "*BM Kararı şart değil, artık Meclis'ten rahat geçer*" sözünden de anlamak mümkündür.

4 Ağustos'ta BM Irak Özel Temsilcisi Sergio De Mello'nun Ankara'da Dışişleri Bakanı Abdullah Gül ile yaptığı görüşmede bu görüş pekiştirilmiştir.

5 Ağustos'ta ise, Başbakanlıkta yapılan toplantıda konu masaya yatırılmıştır. Erdoğan'ın başkanlığını yaptığı toplantıya, Genelkurmay Başkanı Özkök, Dışişleri Bakanı Gül, Milli Savunma Bakanı Vecdi Gönül, İçişleri Bakanı Abdulkadir Aksu, MİT Müsteşarı Şenkal Atasagun, Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Uğur Ziyal ve Müsteşar Yardımcısı Baki İlkin katılmış ve Ziyal ve İlkin'in açıklamaları toplantıda

³¹⁸ Aslında Türkiye'nin Irak'a asker gönderme talebi Mayıs 2003'te Washington'a bildirilmiş, ancak öncesinde ABD ve İngiltere'nin öncülüğünde geniş katılımlı bir istikrar gücü oluşturma isteği 30 Nisan 2003'te Londra'da yapılan toplantıda konuşulmuştur. Toplantıda Polonya'nın komuta edeceği ikinci bir tümen taahhüdünde bulunulmuştur. Türkiye ise bu toplantıya davet edilmemiştir. Bu yüzden asker gönderme talebinin resmileşmesi ya da dikkate alınması bu tarihe kadar gecikmiştir. Bölükbaşı, **a.g.e.**, s. 121. Yetkin, **a.g.e.**, s. 225.

³¹⁹ **A.g.e.**, s. 225.

daha ağır basmıştır. Türkiye Mart sonundan bu yana Amerikalılara, “*gerekirse Irak’taki bir istikrar gücüne asker gönderebileceğini*” söylüyordu. Bu husus Gül ve Ziyal’ın en üst düzey ABD yöneticileriyle yaptıkları görüşmelerde de dile getirilmiştir. Bu görüşmelerde Türkiye hiç BM şartı ileri sürmemiş ama ABD, 1 Marttan doğan güvensizlikle “*tamam*” da dememiştir. Önce siz bir karar verin der gibi kapıyı açık tutmuştur. Tabi ki BM kararının çıkması herkeste bir rahatlama yaratacaktı ama Türkiye’nin çıkıp da “*BM kararı istiyoruz*” demesi de ABD karşısında onu komik duruma düşürüp güvensizliği daha da artıracaktı. İşte bütün bu sonuçlar bir araya getirildiğinde toplantı sonunda Genelkurmay’a ABD il doğrudan teknik görüşmeleri yürütme talimatı verilmiştir.³²⁰

Ancak BM kararı çıkmadan Türkiye’nin asker göndermesine engel iki isim vardı: Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ve Meclis Başkanı Bülent Arınç. Aslında Sezer’in Meclis’in kararını veto etme yetkisi yoktu. Arınç da yönettiği oturumlarda oy bile kullanmıyordu. Ancak buna rağmen ikisi de BM kararının beklenmesi taraftarıydılar.³²¹

7 Ağustos’ta Başbakan Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, haftalık görüşmelerini yapmak ve asker gönderme konusunda destek almak için Çankaya Köşkü’ne çıktılar. Yapılan görüşmede hükümet üyeleri Sezer’e durumu anlattılar:

*“1 Mart oylaması Türkiye’yi savaş dışında tutmuştur. Fransa, Almanya gibi AB’nin güçlü devletleri ve bazı Arap ülkelerinin Türkiye’ye sempati duymasını sağlamıştır. Türkiye çok yakın bir müttefikin bile bazen ABD’ye hayır diyebileceğini göstermiştir. Türkiye işgalin bir parçası olmamış ama yanı başında, Irak’taki gelişmelerde de dışarıda kalmıştır. Türkiye Çuval Olayından sonra da Kuzey Irak’taki hareket kabiliyetini büyük ölçüde yitirmiş, insiyatif PKK ve onu kollayan Iraklı Kürt Gruplara kaymıştır. Belki de hiç gelmeyecek BM kararını beklerken kontrol Türkiye’nin elinden komple çıkabilirdi.”*³²²

Sezer ise sakin ve kısa cümlelerle konuşmuştur:

³²⁰ a.g.e., s. 226-227.

³²¹ , a.g.e., s. 227.

³²² a.g.e., s. 227.

*“ABD’lilerin Irak’ta kitle imha silahı olduğunu iddiasını ispatlayamaması savaşın haksızlığını kanıtlamıştı. Kendisi hala uluslararası meşruiyet ve oydaşma bekliyordu. Bunun en iyi yolu da BM kararıydı.”*³²³

Cumhurbaşkanı Sezer, Meclis kararını veto edemeyeceğinin farkındaydı. Ancak bu durum, 1 Mart öncesinde de böyleydi. Hükümet 28 Şubat MGK’sında kendisinden ve askerden destek beklemiş ama diğer yandan kendi kararını topluma açıklamada gecikince hata yapmıştır. Burada da Sezer’in hükümete vereceği en büyük destek, itirazını toplumda fazla öne çıkarmamak olabilirdi. Ancak hükümet de ne yapacaksa bir an önce yapmalı, asker gönderip göndermeyeceğini ABD’ye bir an önce söyleyerek onları da Türk kamuoyunu da yanıltmamalıydı. Bu durumda hükümet eleştirilse de Sezer’den istediği desteği de almış bulunuyordu.³²⁴

Arıncı’nın da Sezer ile aynı çizgide olduğu Radikalde yayımlanan söyleşide ortaya çıkmıştır:

*Koşullar 1 Mart öncesine göre farklıydı. O zaman toplum da kendisi de ABD askerlerinin Türk toprağına yerleşmesine tepki duyuyordu. Oysa şimdi asker giderse, istikrara katkı sağlamak için ulusal çıkar doğrultusunda gitmiş olacaktı.”*³²⁵

Bununla birlikte, asker de, Irak’ta takındığı tutumu 12 Ağustos’ta Köşk’te yapılan zirvede de göstermiştir. Genelkurmay Başkanı yapığı konuşmada şunları söylemiştir:

*“Irak’ın toprak bütünlüğünün korunması, yani Kürt Devleti’nin kurulmaması, Irak’taki terörist unsurların yani PKK’nun Türkiye için tehdit olmaktan çıkarılması, ABD ile ilişkilerin yeniden canlandırılması için Türkiye Irak resminin dışında kalmamalıydı. Hükümet bu konuda karar vermek için daha fazla gecikmemeliydi.”*³²⁶

İşte bütün bu gelişmelerle birlikte artık ayrıntılara da geçilmeye başlanmıştır. Mesela, Türkiye asker gönderecekse, bu, sembolik değil ciddi bir güç olmalıydı. Bu en azından bir tümen komutanlığı olabilirdi. Yalnızca jandarma gücü değil, siyasi misyonu olan bir güç olmalıydı. Bunun için Irak halkının ihtiyacı olan alt yapı,

³²³ a.g.e., s. 227., Atun, a.g.e.,s. 71.

³²⁴ a.g.e., s. 228.

³²⁵ Murat Yetkin, “1 Mart’taki gibi şartlar yok”, **Radikal Gazetesi**, 16 Ağustos 2003.

³²⁶ Atun, a.g.e., s. 230.

sağlık, eğitim gibi sorunlara eğilebilmeliydi. Kuzey’de görev alamayacak olsa da “*gölgesi kuzeye düşmeliydi.*”³²⁷

Çankaya, bütün bu konularda somut adımlar atmak için ABD’lilerle koordinasyon içinde Irak Araştırma Heyetleri gönderilmesine karar vermiştir.

14 Ağustos’ta ise beklenen BM Kararı çıkmıştır. 1500 sayılı kararıyla BM, ABD işgal güçlerince atanan 25 kişilik Irak Geçici Hükümet Konseyi’ni onaylıyor, ancak bir BM günce onay vermiyordu.³²⁸

15 Ağustos’ta ise Irak’a asker gönderme konusunda daha somut adımlar için ABD yeni Ankara Büyükelçisi Eric Edelman Ankara’ya geldi. Bununla birlikte 18 Ağustos’ta ise, Ankara’daki Amerikan Askeri İrtibat Örgütü, Genelkurmay’a bir mektup ilettili. Mektup NATO Avrupa Kuvvetler Komutanı Org. James Jones’un Genelkurmay Başkanı Hilmi Özkök’e yazdığı mektup vardı. Jones mektubunda, Irak’a gönderilecek Türk birliğinin tali değil öncü rol üstlenmesinin düşünüldüğü, dolayısıyla karar verilirse, İngiliz ve Polonya komutası altında değil kendi komutası altında görev yapacağı bildiriliyordu. Ayrıca görev yeri olarak da Bağdat’ın batısında bir bölge olabileceği söylenmiştir.³²⁹

Bu sırada Irak’ta olaylar artarak devam etmiştir. 19 Ağustos’ta, Bağdat’ta BM Merkezi olarak kullanılan Canal Oteli’ne bir intihar saldırısı yapıldı. Büyük ihtimalle bina önündeki Irak’lı korumalardan yardım alan saldırganlar, bomba yüklü bir kamyonu binaya sürmüş, binayı harap edip 24 ölü 100’den fazla da kişinin de yaralanmasına neden olmuşlardır.

Bununla birlikte 20 Ağustos’ta ise Amerikan Senatosu Dış İlişkiler Komitesi Başkanı Richarda Lugar, Dışişleri Bakanı Abdullah Gül ile görüşüp şunları söylemiştir:

³²⁷ a.g.e., s. 231.

³²⁸ BM Kararı için bkz. Bozkurt, “Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin Irak’la İlgili Kararlarının Değerlendirilmesi”, http://www.stradigma.com/turkce/ralik2003/12_2003_07.pdf, (10.04.2010).

³²⁹ Türk Kuvvetlerinin muhtemel sorumluluk sahası konusunda üç opsiyon bulunmaktaydı. Birincisi, Bağdat’ın kuzeyinde Kerkük’e yakın ve Saddam’ın memleketi Tikrit ve Samarra kentlerini içine alan Selahaddin ili, ikincisi, Bağdat’ın kuzeybatısında Irak ilinin kuzeyinde bulunan ve Irak direnişinin kaleleri sayılan Ramadi ve Felluce illerinin bulunduğu Fırat Mihveri ve üçüncüsü ise, Bağdat’tan Suriye sınırına kadar uzanan El-Anbar bölgesidir. Bölükbaşı, a.g.e., s. 125. Yetkin, a.g.e., s. 234.

*“ Irak çok tehlikeli bir yer. Washington’un Türkiye’den asker gönderme beklentisi yok. Türkiye’nin katılmasının Irak’ta istikrarın sağlanmasına katkıda bulunacağına inanıyorum. Meclis, yine hayır derse, bu hayal kırıklığı olur ama saygı duyarız. Karar Türkiye’nin olacaktır. ”*³³⁰

22 Ağustos’ta Irak’ta yeni bir olay olmuştur. Kerkük yakınlarındaki Tuzhurmatu kasabasındaki Şii Türkmenler, Saddam zamanında yıktırılan ama kendi imkanlarıyla tamir ettirdikleri İmam Musa Ali Türbesi’nin rokeratar saldırısıyla yıkılmasından sonra, KYB peşmergelerini sorumlu tutmuşlardır. O gün cuma namazından sonra protesto yürüyüşü yapmak isteyince KYB peşmergelerinin ateşiyle karşı karşıya kalmışlardır. Olayı durdurmak için Amrikalılar müdahale etmişle ve olay 7 Türkmenin ölümüyle sonuçlanmıştır.³³¹

Bütün bu gelişmeler karşısında Talabani, 25 Ağustos’ta Avusturalya’nın Sydney kentinde şu açıklamayı yapmıştır:

*“ ABD’nin Irak’a Türk askeri istemesini kesinlikle kabul etmiyoruz. Bu kararımızı ABD’ye ilettik. ”*³³²

Benzer bir açıklamayı da 29 Ağustos’ta KDP lideri Mesut Barzani yaparak şunları söylemiştir:

*“Türk askeri varlığı Kuzey Irak’tan ve bölgeden çekilsin. ”*³³³

Aynı tarihte Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi (IIDYK) Başkanı Muhammed Bekr Al Hakim bir vaaz vermiştir. Vaaz genel olarak *“Kışkırtmalara gelmeyelim. Irak’ın birliğini koruyalım. Irak bölünmemeli”* sözleri üzerine kurulmuştur.³³⁴

Bununla birlikte, 30 Ağustos’ta Zafer Bayramı davetinde Genelkurmay Başkanı Özkök ise şunları söylemiştir:

³³⁰ a.g.e.

³³¹ Sadun Köprülü, “Iraklı Türkmenlere Geçmişten Bugüne Asimile Politikası”, http://www.mehmetcik.gen.tr/artikel.php?artikel_id=151, (10.04.2010).

³³² Yetkin, a.g.e., s. 237.

³³³ a.g.e.

³³⁴ a.g.e., s. 239.

*“ ABD Irak'ta başarısızlığa uğrar da çok büyük istikrarsızlık olursa, bu durum Türkiye'yi çok yakından ilgilendirecek. Türkiye'nin istikrarsız bir Irak'ın dışında kalması mümkün değil. Gidersek başımıza neler gelebilecek? Bunu siyasi iradeye vermek lazım. Ama gitmezsek de neler olabilir onu da tahmin etmek durumundayız.”*³³⁵

3 Eylül'de ise Irak'ta ABD'nin onayı ile kurulan Geçici Hükümet Konseyi yemin ederek göreve başladı. Başkanlığını ABD işgal valisi Paul Bremer'ın yaptığı bu geçici konseyde dışişleri bakanlığını KDP'nin önemli isimlerinden Hoşyar Zebari üstlenmiştir. Zebari'nin Meclis'in açılışı ve yemin edişinin ardından ilk söylediği şey Türk askerini Irak'ta istemediği olmuştur. Zaten Türk-ABD arasındaki asker göndermeye ilişkin ilişkilere, 5 Eylül'de PKK ile ilgili sorunu çözmek için ara verilmiştir.³³⁶

12 Eylül'de ise Ankara'da Türk ve Amerikan heyeti bir araya gelerek görüşmeye başladılar. Türk heyetinde Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Nabi Şensoy temsil etmiştir. ABD Heyeti'ni ise ABD Dışişlerinin Güneydoğu Avrupa Direktörü Lynn Pascoe temsil etmiştir. Görüşmelerde Türk tarafını şunu söylemiştir:

“ ABD, 11 Eylül sonrasında dünya çağında terörizme savaş açmıştır. Irak Savaşı'nın da bunun bir parçası olduğunu söylemektedir. Şimdi Irak'ın kuzeyinde kendisinin de terörist saydığı PKK'ya karşı Türkiye'nin harekete geçmesini engellerse, çelişkiye düşmüş ve terörizmle mücadeleyi zayıflatmış olacaktır.”

Pascoe ise böyle bir düşüncelerinin olmadığını söyleyerek Meclis'in kabul ettiği *“Topluma Yeniden Kazandırma”* ya da *“eve dönüş”* yasası olarak bilinen yasadan bahsetmiştir. Pascoe, örgütteki kişilerin bölgeden ayrılarak bu yasa aracılığıyla topluma yeniden kazandırılmasına önem verdiklerini, böylece zaten ağır güvenlik sorunlarının bulunduğu Irak'ta yeni bir çatışma cephesi açılmadan sorunu çözülebileceğini söylemiştir. ABD bölgede PKK'yı istemiyor, bir önce silah bırakarak Türkiye'ye dönmelerini tercih etmekte, ancak bu durumun Irak Kürtleri, KDP ve KYB ile kendi aralarında sorun çıkarmasını da istememektedir.³³⁷

³³⁵ a.g.e., s. 241.

³³⁶ a.g.e., s. 242-246.

³³⁷ a.g.e., s. 247

16 Eylül’de ise Erdoğan ABD Büyükelçisi Edelman ile görüştü. Görüşme ilk görüşmeydi, fakat konular hep aynıydı. ABD, Türkiye’nin asker konusunda ne zaman karar vereceğini soruyor, Türkiye ise Irak’ta PKK’ya karşı etkin önlem almak istediğini belirtiyordu.³³⁸

1 Ekim’de Meclis’te yasama yılının açılışında verilen davette konuşan Genelkurmay Balkanı Hilmi Özkök, Kara Kuvvetleri Komutanı Aytaç Yalman ve Genelkurmay İkinci Başkanı İlker Başbuğ, konuyla ilgili tek bir mesaj vermişlerdir:

“Hükümet, ABD’den gelecek 8.5 milyar\$ kredi için Türk askerinin tek taraflı olarak Irak’a girmesi koşulunu neden kabul etmişti? Kabul ederken neden kendilerine danışılmamıştı.” demiştir. Erdoğan ise *“Danışıldı ancak bir hata varsa düzeltilir”* demiştir. Aslında Erdoğan konuyla alakalı olarak direkt dışişleri ve savunma bakanlarına danışmış ve onlardan onay almıştır. Ne dışişleri ne de savunma bürokrasisinin bu olaydan haberi olmuştur.³³⁹

2 Ekim’de ise CIA kökenli Büyükelçi Cofer Black Ankara’da görüşmeler yapmıştır. Türk tarafı ABD’nin neden hala PKK’ya karşı harekete geçmediğini sorarken ABD tarafı ise çalıştıklarını teröristlerin yakalanması için belli bir sürecin işlediğini söylemiştir. Aslında bu cevap Türkiye’ye ne zaman asker gönderme konusunda soru sorulduğunda aldıkları süreç işliyor cevabına bir gönderme niteliği taşımaktadır.³⁴⁰

3.5. 7 Ekim 2003’te Kabul Edilen Tezkere ve Türk - Amerikan İlişkileri

ABD, Irak’ı rahatça işgal etmesine rağmen, işgal sonrasında asayiş sağlamakta oldukça zorlanmıştır. Hiç beklemediği direniş, ABD kayıplarını her geçen gün artırmıştır. Bu durum, içeride Bush Hükümeti’ni de baskı altında bırakmıştır. Bu nedenle, ABD’nin Avrupa Kuvvetler Komutanı Org. James Jones ve Merkez Kuvvet Komutanı John Abizaid, Türkiye’ye asker taleplerini iletmişlerdir. Bu talep, Ankara’da, ilişkileri düzeltmek hususunda bir fırsat olarak algılandığı gibi Irak’ın geleceği konusunda söz sahibi olmak ve kırmızı çizgilerimizi güvence altına almak için önemli bir adım olarak görülmüştür. Bu fırsatları değerlendirmek isteyen

³³⁸ a.g.e., s. 248-249.

³³⁹ a.g.e., s. 251-252.

³⁴⁰ a.g.e., s. 252.

Erdoğan Hükümeti, TBMM'ye tezkere göndermiş ve bu tezkere 7 Ekim 2003'te, 358 oyla kabul edilmiştir.³⁴¹

Başbakan Erdoğan oylama öncesinde, yeni bir 1 Mart krizi yaşanmaması için önlemler almıştır. Oylamanın hemen öncesinde yapılan AKP Meclis grup toplantısında, *“bunun bir güven oylaması sayılacağını”* söyleyerek 12 Ekim'de yapılacak olan parti kongresi öncesinde etkisini göstermiştir. Diğer yandan hükümet üyeleri de milletvekillerine, Meclis'ten yetki almanın, bu yetkiyi kullanmak anlamına gelmeyeceğini, barış ve istikrar için gidilmeyecekse gitme yetkisinin kullanılmayacağını söylemişlerdir. Ayrıca, Abdullah Gül grupta yaptığı konuşmada 1 Marttan söz ederek, *“O gün savaş vardı. Şimdi ise savaş yok ama kaos var. O kaosun bitirilmesi ve Irak'a istikrar getirilmesindeyse bizim de çıkarımız var.”* demiştir.³⁴²

Ayrıca, Kürtler de oylamayı sabote edebilmek için ellerinden geleni yapmışlardır. Oylamadan bir gün önce, yani 5 Kasım'da, Kerkük-Bağdat arasında Türk kamyon şoförlerinin saldırıya uğraması, birinin öldürülmesi ve uzun yıllar KDP'nin Ankara temsilciliğini yapmış olan Safeen Dizai tarafından olayın *“halkın tepkisi”* sözleriyle üstlenilmesi verilebilecek güzel örneklerden biridir.³⁴³

Bununla birlikte, Türkiye'nin asker göndermesine engel, bu kez TBMM tarafından değil, Kuzey Irak'taki Kürt Yönetimi'nden gelmiştir. KDP, Türk askerinin bölgeye gelmesi durumunda, Irak Geçici Yönetimi'nden istifa edecekleri tehdidinde bulunmuştur. Kürtlerin istekleri ABD'de büyük baskı oluşturunca, ABD, Türk askerinin Irak'a geçişinin zaman alacağını bahane ederek, bu durumun bir süreliğine ertelenmesi gerektiğini söylemiş ve konu askıya alınmıştır.³⁴⁴ 6 Kasım'da Gül'ü

³⁴¹ a.g.e., s. 255.

³⁴² a.g.e., s. 254.

³⁴³ a.g.e., s. 254.

³⁴⁴ Aslında Türkiye, ortaya çıkan bu direnişe karşı ABD ile herkesin ortak mutabakata varacağı bir metin oluşturulmasını önermiştir. Metinde ise; Irak'ın bağımsızlığının, toprak bütünlüğünün ve ulusal birliğinin korunması, Irak'ın gelecek siyasi sistemi ve anayasasının bütün Irak halkının katılımı ve onayı ile belirlenmesi, Irak'ın bütün kentlerinin ve doğal kaynaklarının tüm Irak halkına ait olması, Irak'ın kurucu halkları olan Arap, Kürt, Türkmen ve Süryanilerin hak ve hukuklarının korunması, Ulusal silahlı kuvvetlerin tek ve müşterek bir komuta altında bulunması ve merkezi hükümete karşı sorumlu olması, PKK, Ensar-ül İslam ve Halkın Mücahitleri terör örgütlerinin öncelikli hedef olarak ortadan kaldırılması ve terör unsurlarının Irak'ta bulunmasına izin verilmemesi maddeleri yer almıştır. Bölükbaşı, a.g.e., s. 128.

arayan Powell, Türk Dışişleri Bakanlığı'nın Meclis tarafından kendisine verilen asker gönderme yetkisini kullanmayacağı cevabını almıştır.³⁴⁵

Bazı kesimler, Türkiye'nin PKK ile mücadelesi, Bosna, Kosova ve Afganistan'da gösterdiği askeri başarılar nedeniyle, ABD'ye Irak'taki gerilla hareketine karşı büyük katkı sağlayacağını ifade etmişlerdir. Ancak, ABD için Irak'ın Kuzey'i o anda sorunsuz bir bölgeydi ve Türk askerinin bölgeye gelip Peşmergelerle çatışma riski olması ABD için sorun çıkarabilirdi.³⁴⁶

İşte bütün bu durumlar, Türkiye ile ABD arasında hala bir güven bunalımı yaşandığını göstermektedir. 1997-2000 yılları arasında ABD'nin Ankara Büyükelçiliği'ni yapmış ve şimdi Brooking Enstitüsünde uzman olan Mark Parris, Irak Savaşı'nın iki ülke arasındaki güven ve karşılıklı anlayışı, her boyutta büyük oranda yıprattığını açıklamıştır.³⁴⁷

Yani 1 Mart Tezkeresi'nin reddinin iki ülke arasında açtığı yara 7 Ekim'de kabul edilen tezkereyle bile düzeltilmeyecek kadar derin olmuştur. Aslında bu durum iki ülke arasında yaklaşık 50 yıldır süren askeri işbirliğinin artık bittiğinin de habercisi olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁴⁸

3.6. Tezkerelerin Değerlendirilmesi

3.6.1. 1 Mart Tezkere Dönemi: Aktörler ve Değerlendirmesi

3.6.1.1. Ahmet Necdet Sezer

1941 yılında Afyon'da doğan Sezer, 1962 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu.³⁴⁹ Aynı yıl Ankara Hakim Adayı olarak göreve başladı. Askerliğini Kara Harp Okulu'nda yedek subay olarak yaptı. Dicle Yerköy Hakimliği ve Yargıtay Tetkik Hakimliği yaptı. 1977-78'de Ankara Üniversitesi, Medeni Hukuk Ana Bilim Dalı'nda Yüksek lisans yaptı. 1983 yılında Yargıtay üyeliğine seçildi. 1988'de Cumhurbaşkanı tarafından Anayasa Mahkemesi asil üyeliğine

³⁴⁵ Demirdaş, **a.g.t.**, s. 65.

³⁴⁶ **a.g.t.**, s. 65.

³⁴⁷ Mark Parris, "Allergic Partners: Can US-Turkish Relations be Saved?"

<http://www.Turkishpolicy.com/images/stories/2005-01-TRUSrelations/TPQ2005-1-parris.pdf> (08.04.2010).

³⁴⁸ Yetkin, **a.g.e.**, s. 266.

³⁴⁹ Abdullah Muradoğlu, **Köşk'teki Hakim**, 1. Baskı, (İstanbul: Anka Yayınları, 2001), s. 23-43.

seçildi.1998’de Anayasa Mahkemesi Başkanı olan Sezer, 5 Mayıs 2000’de TBMM tarafından 10. Cumhurbaşkanı olarak seçildi ve 16 Mayıs 2000’de göreve başladı.³⁵⁰

Devletin malı hususunda oldukça tasarrufçu biri olan Sezer –ki bunu A4 kağıtların arkasını da kullanarak göstermiştir-, özel yaşamında lükse düşkün olmamakla birlikte cömert ve konuksever bir kişidir.³⁵¹ Bununla birlikte eğer hoşlanmadığı bir kişi ya da durum olursa bunu sözleriyle değil de tavırla belli eden ve çabuk küsen bir yapıya sahiptir. Mesela bir kişiye kızmışsa ona randevu vermeyerek ya da kendi imzasını bekleyen konularda aceleci davranmayarak o kişi ya da kişileri cezalandırma çalışmıştır.³⁵²

Yani Sezer’in eylemlerini, sahip olduğu ideolojiden -laik- daha çok kişiliği, ilişkileri ve kızgınlıkları belirlemiştir. İyi bir hatip olduğu söylenen Sezer’in Cumhurbaşkanlığı süresince neredeyse hiç konuşmaması bir arkadaşına göre hata yapmaktan korktuğu içindir. Bu durum da onun politikaya yabancı olmasından kaynaklanmaktadır.

Tarafsızlık ilkesini benimsemiş olan Sezer, prensip sahibi ve disiplinli olmayı seven bir kişidir. Aynı zamanda hükümet üyeleriyle ilişkilerinde mesafeli olmuştur. Hükümet üyeleriyle asla protokol muhiti dışında bir ortamda görülmemiştir. Aynı zamanda, Sezer’in Köşk’te de devlet idaresi mesaisine uyması ve mesai bitiminde işi bırakması onun bürokratik alışkanlığını devam ettirdiğini göstermektedir.³⁵³

3.6.1.2. Abdullah Gül

1950’de Kayseri’de doğan Abdullah Gül, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi’ni bitirdi. Yüksek lisans ve doktora çalışmaları için Londra ve Exeter’de kalan Gül, Türkiye’ye döndüğünde Sakarya Üniversitesi Endüstri Mühendisliği Bölümü’nün kuruluşunda çalıştı ve burada iktisat dersleri verdi.³⁵⁴

³⁵⁰ <http://www.bilgi.com/ansiklopedi/Ahmet-Necdet-Sezer>, (21.04.2010)., Roger East, Richard Thomas, **Profiles of People in Power: The World’s Government Leaders.**, (London: New Fetter Lane, 2003), s. 530., Muradoğlu, **a.g.e.**, s. 104-105.

³⁵¹ <http://dosyalar.hurriyet.com.tr/dosya/cumhurbaskanligi/kitap.htm>, (21.04.2010)., Muradoğlu, **a.g.e.**, s. 78-82.

³⁵² <http://biyografiler.somee.com/haberdetay.asp?ID=7>, (21.04.2010).

³⁵³ <http://biyografiler.somee.com/haberdetay.asp?ID=7>,(21.04.2010)., <http://dosyalar.hurriyet.com.tr/dosya/cumhurbaskanligi/kitap.htm>, (21.04.2010).

³⁵⁴ Taşkın, **a.g.e.**, s. 13., Fatih Bayhan, **Kayseri’den Çankaya Köşkü’ne Abdullah Gül: Zorlu Bir Yolculuğun Öyküsü**, 1. Baskı, (İstanbul Pegasus Yayınları, 2007), s. 13-36.

1983-91 yılları arasında merkezi Cidde’de olan İslam Kalkınma Bankası (İDB)’nda iktisat uzmanı olarak çalıştı.³⁵⁵ 1991 yılında ise Uluslararası İktisat dalında Doçent oldu. Aynı yıl yapılan genel seçimlerde ise Refah Partisi’nden Kayseri Milletvekili olarak parlamentoya girdi.³⁵⁶

1991-1995 yılları arasında TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu üyeliği yaptı. 1993 yılında Refah Partisi’nin dışişlerinden sorumlu Genel Başkan Yardımcılığı görevine seçildi. 1995-2001 yılları arasında Dışişleri Komisyonu üyeliği görevini yürüttü.³⁵⁷

1999 yılında Fazilet Partisi’nden milletvekili seçilerek parlamentoya girdi. Fazilet Partisi’nin kapatılmasından sonra Ağustos 2001’de Adalet ve Kalkınma Partisi adıyla kurulan Yenilikçi Hareket’e önderlik etti.

3 Kasım 2002’deki seçimlerle tekrar Kayseri Milletvekili seçildi ve 16 Kasım’da Başbakan olarak 58. Hükümeti kurma görevini aldı. 14 Mart 2003’te, Adalet ve Kalkınma Partisi Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın Başbakanlığı’nda kurulan 59. Hükümette Dışişleri Bakanı olarak görev aldı. 28 Ağustos 2007 tarihinde ise, TBMM tarafından 11. Cumhurbaşkanı olarak seçildi.³⁵⁸

Abdullah Gül, açık bir insan olduğu kadar kişisel özelliklerini de gizleyen bir siyasetçidir. Bunun oluşmasında aldığı kültür ve eğitimin olduğu kadar, Necip Fazıl Kısakürek ve Necmettin Erbakan’ın da büyük payı vardır.³⁵⁹

Bununla birlikte Abdullah Gül ile ilgili insanların söyledikleri ise şunlardır:

*“Samimiyet, dostluk ve inanmış insanın özgüveni. Öteden beri açık ve şeffaf... Kimseye yük olmayan, şikayetçi olmayan, anlaşılır bir dille meramını anlatan, kolay diyaloga giren, aynı fikri paylaşmasa bile muhatabına güven veren, güler yüzlü ve kararlı bir insan. Sadık, sakin, itimat telkin eden, karar vereceği zaman temkinli davranan bir bilim ve devlet adamı...”*³⁶⁰

Abdullah Gül’ü tanımlayan siyasi portrede ise şunlara vurgu yapılmaktadır:

³⁵⁵ Yavuz Selim, **Gül’ün Adı**, 1. Baskı, (Ankara: Kim Yayınları, 2002), s. 33.

³⁵⁶ <http://cankaya.gov.tr/sayfa/cumhurbaskani/>, (20.04.2010).

³⁵⁷ <http://cankaya.gov.tr/sayfa/cumhurbaskani/>, (20.04.2010).

³⁵⁸ <http://cankaya.gov.tr/sayfa/cumhurbaskani/>, (20.04.2010)., Bayhan, **a.g.e.**, s. 83-173.

³⁵⁹ Bayhan, **a.g.e.**, s. 43-44.

³⁶⁰ Taşkın, **a.g.e.**, s. 17.

“Parti içinde kuşatıcı bir siyasetçi. Farklı kesimler arasında köprü olma özelliğiyle partisinin dışı açık yüzü. Siyasi çizgisindeki istikrar ile temsil ettiği büyük camianın enerjisini, dinamizmini, Türkiye’nin sorunlarına çözüm üretmek için harekete geçirecek bir siyasetçi. Müşterek çalışma özelliğiyle dost halkasını geniş tutan, açıklığıyla güven kazanan, toplumsal faaliyetlerindeki aksiyoner özellikleriyle hayatının her döneminde ön sıralarda yer almış bir isim. Siyasi rakiplerine bile milyonların önündeki hararetli tartışma anında “Abdullah Gül söylüyorsa doğrudur” dedirtecek kadar güven kazanmış bir siyasetçi. İnancından taviz vermemekle dostlarının güvenini, aynı özellikleriyle muhaliflerinin saygısını kazanmıştır. Gençliğinden itibaren topluma dönük faaliyetlerin içinden geldiği için bulunduğu yeri iyice sindirmiş kavgacı değil. Bir fikir kavgasının ön saflarında yer alması bu mizacını bozmamıştır.”³⁶¹

3.6.1.3. Bülent Arınç

1948 yılında Bursa’da doğan Bülent Arınç,1970 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nden mezun oldu. 1995 seçimlerinde Refah Partisi’nden Manisa Milletvekili seçilen Arınç, MKYK üyeliğinde bulundu. TBMM Adalet Komisyonu ve Türkiye-AB Karma Komisyonunda çalıştı.³⁶²

1999 seçimlerinde Fazilet Partisi’nden Manisa Milletvekili olan Arınç, iki yasama döneminde Fazilet Partisi Grup Başkan Vekilliği görevini yaptı. Fazilet Partisi’nin kapatılmasından sonra Adalet ve Kalkınma Partisi’ne katılan Arınç, Grup Başkan Vekilliği’ne seçildi. 23. Dönemde TBMM Başkanı olan Arınç, 60. Hükümette Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olarak görev yapmaktadır.³⁶³

Bülent Arınç, sözünü esirgemeyen, dobra bir yapıya sahiptir. Ayrıca, parasal konulara dair halka güven veren Arınç, güçlü hitabeti ve kitleler üzerinde yüksek bir etkiye sahiptir. Onun, bu özelliklerini, kabinedeki gerginlikleri yumuşatmak için

³⁶¹ a.g.e., s. 18.

³⁶² <http://www.bulentarinc.com.tr/sayfalar.asp?link=ozgecmis.htm>, (21.04.2010)., <http://www.maxihayat.net/maxiforum/siyaset-adamlari-biyografileri-tr/51231-bulent-arinc-bulent-arinc-kimdir-bulent-arinc-hakkinda.html>, (21.04.2010).

³⁶³ http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=23&p_sicil=5551, (21.04.2010).

kullanması gerekirken, zaman zaman yaptığı sivri dilli açıklamaları bu gerginlikleri daha da artırmaktadır.³⁶⁴

3.6.1.4. 1 Mart Tezkeresi'nin Değerlendirmesi

1 Mart Tezkere dönemi, bir anda karşımıza çıkan, karmaşa ve gerginlik yaratan sıkıntılı bir süreçtir. Aynı zamanda bu dönem, Türkiye'de endişe, sıkıntı, itiraz, eleştiri yaratan bir süreç de olmuştur.

Zaten bu, dönem alışıl gelmiş bir dönem de değildir. Bu dönem tıpkı, bilinmeyi ve riski çok olan, karmaşık bir denklem gibiydi.³⁶⁵ Çünkü;

- Ülke topraklarını, hava sahasını kapsayan, sınır ötesi askeri varlığı gerektiren, sadece Türkiye için değil uluslar arası camiadaki pek çok ülke için ilk tecrübeydi.
- Türkiye, komşu bir ülke ile yapılacak çok uluslu bir askeri operasyona ilk defa katılacaktı.
- İlk defa böyle büyük çapta bir askeri güç Türkiye'ye gelecekti.
- Bu gücün bir kısmı Irak'a geçecek bir kısmı da lojistik destek için Türkiye'de kalacak ve geniş bir alana yayılacaktı.
- Türk Silahlı Kuvvetleri ilk defa böyle büyük bir güçle yabancı bir ülke toprağına girecek ve geniş bir alana yayılacaktı.
- Ayrıca bölge Türkiye'ye düşman ya da bölgeye girmesine sıcak bakmayan unsurların olduğu, otorite boşluğunun bulunduğu zor bir alandı.
- Bölgede Türk Silahlı Kuvvetlerinin zaiyat vermesi, Türkiye'nin Irak bataklığına sağlanması riski herkesi korkutuyordu.³⁶⁶

İşte bütün bu unsurlar Türkiye'yi endişelendiriyordu. Zaten Türk kamuoyunun büyük bir kısmı da Irak hareketinin meşruiyetine inanmıyordu. Bu yüzden kamuoyu Türkiye'nin bu harekate katılmasına karşıydı.

Bununla birlikte Türkiye, bu dönemde içeride de zor bir sınavdan geçiyordu.

³⁶⁴İsmail Küçükkaya, "Artısıyla Eksisiyle Bülent Arınç", http://www.aksam.com.tr/2010/04/12/yazar/12755/ismail_kucukkaya/artisiyla_eksisiyle_bulent_arinc.html, (21.04.2010).

³⁶⁵ Bölükbaşı, a.g.e., s. 129.

³⁶⁶ a.g.e.

- ABD ile ilk temasların yapıldığı 2002 yılında 57. koalisyon hükümeti fiilen bitmişti. Türkiye 3 Kasım'da yapılacak seçimlere gidiyordu. Aynı zamanda TSK'de komuta kademesinde de değişiklikler olmuştur.
- 3 Kasım'da yapılan seçimler sonrasında Başbakan Gül'ün 58. hükümeti 19 Kasım 2003'te kurulmuş ve 28 Kasım 2003'te güvenoyu almıştır.
- Siyasi anlamda tecrübesi sınırlı olan AKP Hükümeti Irak harekatını en acil ve önemli sorun olarak önünde bulmuştur.
- 1 Mart Tezkeresi'nin reddinden sonra Recep Tayyip Erdoğan 9 Mart 2003'te Siirt'ten milletvekili seçilmiş, 14 Martta Başbakan olarak atanmış ve 59. hükümet 18 Martta güvenoyu almıştır.
- İkinci tezkere 19 Mart 2003'te Meclis'e gönderilmiştir.³⁶⁷

Bu dönemde hükümet yetkililerinin kafası karışmıştır. Tek bir ağızdan konuşmamış, zaman zaman birbirleriyle çelişen, çatışan yanlış açıklamalarda bulunmuşlardır.

Tezkere konusunda da 2'ye bölünmüşlerdi. Devlet organları ve karar alma mekanizmaları da yeni yapılandıkları için tecrübesizlerdi ve dolayısıyla kriz yönetiminde çok etkili değillerdi. Aynı şekilde etkili bir halkla ilişkiler, bilgilendirme politikaları da uygulamaya konulamamıştır.³⁶⁸

Dışarıda da özellikle ABD yayın organlarında Türkiye'ye karşı dostça olmayan aşağılayıcı yayınlar yapılmıştır. İşte 1 Mart Tezkeresi böyle bir ortamda yapılmış ve reddedilmiştir. Bu reddedilme de bazı değerlendirmeler gündeme getirmiştir.³⁶⁹

Tezkerenin reddedilmesinde önemli bir unsur olarak meşruiyet sorunu karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda da Türkiye'de 2 aktör ön plana çıkmıştır: Ahmet Necdet Sezer ve Bülent Arınç. İki aktörün de Türkiye'nin Irak harekatına katılması için BM Kararı'nı beklemesi gerektiği, harekatın ancak bu karara göre meşru olacağı

³⁶⁷ a.g.e., s. 130.

³⁶⁸ a.g.e., s. 131.

³⁶⁹ a.g.e., s. 131.

yoksa bu durumun Anayasa'nın 92. maddesine³⁷⁰ aykırı olacağına dair görüşleri ve takındıkları bu olumsuz tavır, tezkerenin reddinde önemli bir unsur olmuştur.³⁷¹

Tezkerenin reddedilmesinde diğer bir unsur da AKP'nin bölünmesi olmuştur. Bu dönemde konuya ilişkin parti disiplini ve dayanışması kaybolmuş, Gül ve Erdoğan'ın bütün çabaları yetersiz kalmıştır. Ayrıca, Gül ve Erdoğan'ın etkisi dışında kalan grupta, ABD yayın organlarında çıkan yazı, yorum ve karikatürler de etkili olmuştur.³⁷² Öyle ki, 363 kişilik AKP grubunun dörtte birden fazlası –yaklaşık 99 kişi- aleyhte oy kullanmıştır.³⁷³

Oylamanın gizli yapılması ve bağlayıcı grup kararı alınmaması da tezkerenin reddedilmesini kolaylaştırmıştır. Çünkü gizli oylama sonuçları on yıl açıklanmayacağından milletvekilleri oylamada rahat davranmışlardır. Aslında Erdoğan ve Gül gizli oylamayı savaşa karşı olan milletvekillerini kamuoyu ve seçmen baskısından kurtarmak için istemiştir, ancak bu durum tezkerenin reddine neden olmuştur.³⁷⁴

3.6.2. Son Tezkere Dönemi: Aktörler ve Değerlendirmesi

3.6.2.1. Recep Tayyip Erdoğan

Aslen Rizeli olan Erdoğan 26 Şubat 1954'te İstanbul'da doğdu. 1981 yılında Marmara Üniversitesi, İktisadi ve Ticari Bilimler Fakültesi'ni bitirdi. Gençlik yıllarından itibaren sosyal hayat ve siyasetle iç içe olmayı tercih eden Erdoğan, aktif olarak siyasete girmeye başladı. Bu dönem, ona disiplinli çalışmayı ve takım çalışmasını ve uyumunu öğreten futbolla tanışıp amatör olarak futbol oynadığı dönemdir.³⁷⁵

³⁷⁰ Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesi ya da yabancı silah kuvvetlerinin Türkiye'de bulunması milletlerarası hukukun meşru saydığı hallerle sınırlıdır. <http://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm>, (26.04.2010).

³⁷¹ Tezkereye destek verenler Abdullah Gül, Recep Tayyip Erdoğan Genel Kurmay Başkanı Hilmi Özkök TÜSİAD (ekonomik çıkar için) ve TOBB'dur. Desteklemeyenler ise, Ahmet Necdet Sezer, Bülent Arınç, CHP Genel Başkanı Deniz Baykal, DYP Genel Başkanı Mehmet Ağar ve Sivil Toplum Kuruluşları olmuştur. Kuşoğlu, **a.g.t.**, s. 58., Bölükbaşı, **a.g.e.**, s. 133.

³⁷² <http://www.savaskarsitlari.org>, (21.05.2010).

³⁷³ **a.g.e.**, s. 135-137.

³⁷⁴ **a.g.e.**, s. 140.

³⁷⁵ <http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/pPmCv.aspx>, (27.04.2010)., Bilal Çetin, **Türk Siyasetinde Bir Kasımpaşalı: Tayyip Erdoğan**, 1. Baskı, (İstanbul: Gündem Yayınları, 2003), s. 11.

Lise ve üniversite yıllarında Milli Türk Talebe Birliği Öğrenci kollarında aktif görev alan Erdoğan, 1976'da MSP Beyoğlu Gençlik Kolu Başkanlığına ve MSP İstanbul Gençlik Kolları Başkanlığı'na seçildi. 12 Eylül'de partilerin kapandığı dönemlerde ise özel sektörde müşavirlik ve yöneticilik yaptı.³⁷⁶

1983'te kurulan Refah Partisi ile siyasete yeniden dönen Erdoğan 1984'te Refah Partisi Beyoğlu İlçe Başkanı, 1985 yılında ise Refah Partisi İstanbul İl Başkanı ve Refah Partisi MKYK üyesi oldu.

24 Mart 1994'teki yerel seçimlerde İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı olan Erdoğan 1997 yılında okuduğu şiir nedeniyle mahkum edildi ve İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı görevi sona erdi.³⁷⁷

14 Ağustos 2001 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi'ni kurdu ve partisi kendisi milletvekili adayı olamasa bile 3 Kasım 2002'deki genel seçimlerde tek başına iktidar oldu.³⁷⁸ 9 Mart 2003 yılında Siirt'ten milletvekili olan Erdoğan 59. Hükümeti kurarak Başbakan oldu. 22 Temmuz 2007 genel seçimlerinde de tek başına iktidar olan Erdoğan 60. Hükümeti kurup güvenoyu alarak Başbakanlığa devam etmektedir.³⁷⁹

Kamuoyunda yapılan anketlerde, Recep Tayyip Erdoğan karizmatik bir lider olarak görülmektedir. Karizmatik liderin en önemli hedefi kişiliğiyle etkili olmaktır. En güçlü yanı etkileyciliğidir. Beklentileri yüksektir. Çalışanların çoğu ona yürekten bağlıdır. Bununla birlikte bazıları ise liderin bir takım oluşturmaması ve tek adam olmasından yakınıdır.³⁸⁰

Bu açıklama çerçevesinde Erdoğan'ın da karizmatik kişiliğinin ön planda olduğu görülmektedir. Ona karşı büyük bir sevgi, saygı ve bağlılık vardır. Öyle ki

³⁷⁶ <http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/pPmCv.aspx>, (27.04.2010)., Hakan Türk, **Recep Tayyip Erdoğan Kimdir?**, 2. Baskı, (İstanbul: Akademi TV Yayınları, 2004), s. 18-21.

³⁷⁷ <http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/pPmCv.aspx>, (27.04.2010). Türk, **a.g.e.**, s. 25-28., Tahir Tamer Kuleli, **Devr-i Tayyip**, 1. Baskı, (İstanbul: Pegasus Yayınları, 2007), s. 17-24.

³⁷⁸ Türk, **a.g.e.**, s. 32-33., Çetin, **a.g.e.**, s. 89-134.

³⁷⁹ <http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/pPmCv.aspx>, (27.04.2010)., http://en.wikipedia.org/wiki/Recep_Tayyip_Erdo%C4%9Fan, (27.04.2010).

³⁸⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Recep_Tayyip_Erdo%C4%9Fan, (27.04.2010).

halk, onun siyasi yasağına bile aldırış etmeden 3 Kasım 2002 seçimlerinde partisini tek başına iktidar yapmıştır.³⁸¹

Erdoğan'ın Kasımpaşalı³⁸² kimliğinde gelen duruş ve yürüyüş biçimi onun karizmasını şekillendirmede büyük bir etkiye sahiptir. Ayrıca zorluklara karşı mücadele eden adam kimliği, samimi, rahat tavrı, halka güven duygusunu verebilmesi ve “*yola devam*” sloganı bu karizmanın şekillenmesinde diğer önemli etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁸³

Bununla birlikte Erdoğan, çalışkan, ekip kurup yönetebilen, kendine güvenen, kararlı, tutarlı, ilkeli, cesur, kamuoyu oluşturma yeteneği olan, problem, çözücü, inançlı, vizyon sahibi ve yaptığı işe inanan bir yapıya sahiptir.³⁸⁴

3.6.2.2. Son Tezkerenin Değerlendirmesi

11 Eylül terör saldırıları sonrası teröre uluslararası boyutta savaş açan ABD, kendine yeni bir politika belirlemiş ve kendine düşman devletler seçmiştir. Bu devletlerden biri de Irak olmuştur. Irak'a askeri müdahale için Türkiye'den yardım istenmiş, uzun görüşmeler sonucunda bir mutbakata varılmış ancak bu mutabakat Türk parlamentosundan geçmeyerek bir hüküm ifade etmemiş ve bu olay tarihe 1 Mart Tezkeresi olarak geçmiştir.

1 Mart Tezkeresi, Türk kamuoyunun Irak'a operasyona karşı olması, AKP'nin bu nedenle içeride oy kaybı yaşama riski, Türkiye'nin böyle geniş çaplı bir operasyona ilk defa katılacak olmasından kaynaklanan tedirginliği, operasyona katılma nedeniyle Türk-AB ilişkilerinin bozulma olasılığı, içeride operasyondan dolayı PKK üye ve sempatanlarının karışıklık ve huzurluk çıkarma, v.b. gibi

³⁸¹ Bayhan, **Recep Tayyip Erdoğan'ın Liderlik Şifreleri**, 1. Baskı, (İstanbul: Pegasus Yayınları, 2007), s. 17.

³⁸² İstanbul Kasımpaşa'dan İbrahim Müteferrika ve Aziz Nesin gibi pek çok ünlü çıkmıştır. Ancak Kasımpaşa genellikle İstanbul'un en namli kabadayılarının çıktığı yer olarak bilinir. Buradaki kabadayılık, ciddi kültür ve racon içerir. Kabadayılarda iyi kavga etmenin yanı sıra, yaşlılara ve zayıflara yardım ve saygı, semtin sorunları karşısında devreye girme gibi özellikler bulunurdu. Bu durum günümüzde tarih olsa da, hala sözü edilen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. İşte Erdoğan da böyle bir ortam ve kültür de büyümüştür. Turan Yılmaz, **Tayyip: Kasımpaşa'dan Siyasetin Ön Saflarına**, 1. Baskı, (Ankara: Ümit Yayınları, 2001), s. 31-32.

³⁸³ <http://www.siyasaliletisim.org/dr-bahadr-kaleaas/yrd-doc-dr-zuhal-ozel/339-22-temmuz-2007-genel-secm-aflernde-lder-majlari.html>, (27.04.2010)., Ümit Arklan, “Siyasal Liderlikte Karizma Olgusu: Recep Tayyip Erdoğan Örneğinde Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma”, http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/articles/2006/16/UMITARKLAN.PDF, (27.04.2010).

³⁸⁴ Bayhan, **a.g.e.**, s. 53.

nedenlerden ötürü kabul edilmemiştir. 7 Ekim 2003'te kabul edilen bu son tezkere de, bir anlamda 1 Mart Tezkeresi'nin kabul edilmemesinden dolayı duyulan pişmanlıkları gidermek için kabul edilmiştir.

Türkiye, 1 Mart Tezkeresi'nin kabul edilmesi sonrası elde edeceği ekonomik, siyasal avantajları tezkerenin reddedilmesi sonucunda kaybetmiştir. Türkiye yapılacak askeri müdahale sonucunda, ABD'den alacağı ekonomik yardımı alamamıştır. Bununla birlikte, Türkiye'nin yıllardır stratejik ortağı olan ABD ile de ilişkileri bozulmuştur. 4 Temmuz 2003 yılında yaşanan “Çuval Olayı” da iki ülke arasındaki ilişkileri iyice gerginleştirmiştir. Türkiye yanı başında komşusunda yaşanan gelişmelere müdahale edebilme, Irak'ın yeniden şekillenmesinde aktif rol oynama imkanını elinden kaçırmıştır. Aynı zamanda Türkiye, yıllardır halletmeye çalıştığı ve özellikle Irak'ın Kuzeyi'nde konuşlanan PKK terörü sorununu da sona erdirme fırsatını tezkerenin reddiyle elinin tersiyle itmiştir. Bu durum, bölgede ABD'nin Türkiye yerine Barzani ve Talabani gibi Kürt unsurları kendisine müttefik olarak görmesine neden olmuş ve bu da Türkiye'yi zor durumda bırakmıştır.³⁸⁵

1 Mart Tezkeresi'nin reddi, içeride Türk halkı ve bazı sivil toplum kuruluşlarını dışarıda ise savaş karşıtı olan bazı AB ve Arap ülkelerini memnun edip onların gözünde Türkiye'nin prestiji artırsa bile, Türkiye, tezkerenin reddi ile yanı başında, komşusundaki gelişmeleri uzaktan izlemek durumunda kalmış ve içeri ve dışarıda halletmek istediği pek çok meseleyi halledememiştir. 1 Mart Tezkeresi'nin reddinden sonra, özellikle Erdoğan'ın iktidarın başına geçmesiyle birlikte, bölgedeki gelişmelere sonradan dahil olmak ve gelişmeleri yönlendirmek için çalışmalar yapılmıştır. Bu anlamda 20 Mart'ta kabul edilen tezkere burada verilebilecek en güzel örneklerden biridir.

7 Ekim 2003 tarihinde kabul edilen tezkere de aslında 1 Mart Tezkeresi'nin reddinden sonra yaşanan gelişmelere müdahil olamamadan dolayı kaynaklanan pişmanlığı gidermek, ABD ile ilişkileri yeniden eski haline sokmak, ABD'de askeri operasyona katılma sonucunda alınacak ekonomik yardımı alabilmek, yanı başımızdaki komşumuz Irak'ın ve Türkmenlerin geleceği ve güvenliğinde aktif hareket ederek bölgede oluşabilecek bir Kürt Devleti'ne engel olmak, özellikle

³⁸⁵ Kara, a.g.t., s. 247.

Irak'ın Kuzeyi'nde varlığını sürdüren PKK Terör Örgütü'nü bu sayede tasfiye etmek için kabul edilmiştir.³⁸⁶

Bununla birlikte, bu tezkerenin kabul edilmesinde, Recep Tayyip Erdoğan'ın de etkisi olmuştur. Bu tezkerede Erdoğan, yeni bir 1 Mart Krizi yaşanmasın diye önlemler almıştır. Oylama öncesi yapılan AKP Grup Toplantısı'nda bu tezkerenin bir güven oylaması olacağını ifade etmiş ve milletvekillerine Meclis'ten yetki almanın onu kullanma anlamına gelmediğini, eğer istikrar ve barış için gidilmeyecekse tezkerenin hiçbir anlam ifade etmeyeceğini belirterek parti içindeki kontrolünü ve etkisini göstermiştir.³⁸⁷

³⁸⁶ Yetkin, **a.g.e.**, s. 254.

³⁸⁷ **a.g.e.**, s. 254.

SONUÇ

İnsanlık kadar eski bir kavramdır karar alma. İnsanlar, var oldukları andan itibaren hep bir şey konusunda karar almak/vermek durumunda kalmışlardır. Kavram bu kadar eski olmasına rağmen, sistematik olarak bakıldığında oldukça yeni olduğu görülmektedir. Kavram sistematik olarak ilk kez psikoloji dalında incelenmiştir. Burada, kişilerin kararlarını etkileyen motivasyonlar üzerinde durulmuştur. Daha sonra kavram zamanla iktisat, kamu yönetimi ya da siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler gibi farklı dallarda da ele alınmaya başlanmıştır.

Uluslararası İlişkilerde karar-alma yaklaşımı/süreci sistematik olarak II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ciddi ve detaylı bir biçimde ele alınmaya başlanmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında değişen uluslararası konjonktür ve bu değişen konjonktürün dönemin mevcut teorileriyle açıklanamıyor olması yeni bir döneme, yeni kavram ve teorilere ihtiyaç olduğunun sinyallerini vermiştir.

1950'lerle birlikte doğa bilimiyle ilgilenen bazı araştırmacıların, doğa bilimlerinde kullandıkları yöntemleri sosyal bilimlerde de rahatça kullanabileceklerini ve sosyal bilimlerin bilimsel bir nitelik kazanacağını iddia etmeleri sonucunda ortaya çıkan Davranışsalçı Ekolle birlikte, Karar-Alma Yaklaşımı'nın önemi fark edilmiştir.

R. Synder, H. W. Bruck ve B. Spain gibi araştırmacılarla birlikte önem kazanan bu yaklaşım, aslında bilmeden ve farkında olmadan Davranışsalçı Ekol'ün kuruculuğunu üstlenmiştir.

Gelenekselci Yaklaşımların aksine, Davranışsalcılar, Karar-Alma Süreci'nin sadece ulus-devlet merkezli olmadığını, devletlerin davranışlarını anlamak, analiz edebilmek için karar alıcıların kararları nasıl aldıklarına söz konusu kararı alacak birimin içsel ve dışsal ortamına da bakılması gerektiğini savunmuşlardır.³⁸⁸

Bu düşünceler ışığında şekillenen Karar-Alma Yaklaşımı'nda, kararı alan bireyin kişisel özellikleri, geçmişi, liderlik özellikleri, deneyimleri, rolü, inançları, ideolojisi, söz konusu kararı alacak olan birimin siyasi rejimi, yönetim yapısı, bürokrasisi, kamuoyu, medyası, siyasi partileri, baskı grupları, sivil toplum

³⁸⁸ Olson, Groom, **a.g.e.**, s. 166., Snyder, v.d., **a.g.m.**, s. 199-216.

kuruluşlarını v.b. kapsayan içsel ortamı ve o birimin diğer birimlerle kurduğu ittifakları, üye olduğu kurumları, iyi ve kötü ilişkilerinin olduğu birimleri yani kendi sınırları dışında gerçekleşen her şeyi ya da kısaca uluslararası sistemi kapsayan dışsal ortamı, ayrılmaz bir bütün olmuştur.³⁸⁹ Nasıl benzin olmadan araba çalışmazsa, bu unsurlardan biri de analiz dışına itilirse karar-alma mekanizması da çalışmaz, iyi işlemez duruma gelir ve ileri de sıkıntıya yol açacak bir hal alır.

Tabii ki bu yaklaşımda da zaman zaman bilgi eksikliği, bilgi fazlalığı, yanlış algılama, kriz durumları ve kararı alacak bireyin rasyonel davranıp davranmayacağı gibi nedenlerden ötürü tıkanmalar olmaktadır. Her şeye rağmen, bu sistemin iyi işlemesi yukarıda sayılan unsurların birlikte değerlendirildiği bir analizle mümkün görünmektedir.

Bu teori/yaklaşım ışığında Türkiye Cumhuriyeti Devleti Karar-Alma Süreci incelendiğinde, başta devletin Anayasası olmak üzere, siyasi aktörlerinden askeri kanadına, sivil toplum kuruluşlarından kamuoyu ve medyaya kadar her şey bir parça da olsa, karar-alma sürecini zaman zaman etkilemektedir. Yani burada, Atatürk ve Özal dönemi ve darbeler dönemi ayrı tutulduğunda, tek bir birimin ya da aktörün son sözü söylediği, sürece hakim olduğu bir mekanizmadan bahsetmek zordur.

Çalışmamızda bütün bunlar göz önüne alınarak 1 Mart Tezkeresi ve 7 Ekim 2003'te kabul edilen tezkere incelenmiştir. 11 Eylül 2001'de ABD'de gerçekleşen terör olayından sonra, ABD'nin kısaca terörle uluslararası mücadeleyi içeren yeni güvenlik politikası/stratejisi ve bu yeni strateji doğrultusunda Afganistan ve Irak'a askeri müdahalesi, uluslararası sistemde önemli bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır.

ABD, Irak'a askeri müdahale –ki bu müdahale düşüncesi 11 Eylül'den önce de vardı- öncesinde Türkiye'den askeri ve lojistik destek istemiştir. Bu yardımı alabilmek için her yolu –ekonomik yardım talebi gibi- denemiştir.³⁹⁰

Türkiye ise, en başından beri, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunup istikrarının sağlanması konusunda görüş bildirmiştir. Çünkü, parçalanmış ve istikrarın olmayacağı bölge de olası bir Kürt Devleti'nin kurulması kolay olacaktır.³⁹¹

³⁸⁹ a.g.m., s. 199-216.

³⁹⁰ Onulduran, a.g.m., s. 2-3.

Bununla birlikte, devlet içindeki bazı aktörler, böyle olası bir operasyona katılmanın gerekli olduğunu savunmuşlardır. Çünkü, Türkiye, tarihi ve kültürel bağlarının olduğu yanı başındaki bölgede yaşanacaklara kayıtsız kalamazdı. Ayrıca, böyle bir müdahaleye katılma, bölgenin geleceğini oluşturup şekillendirmede Türkiye'ye aktif rol oynama fırsatı verecek, Türkiye bölgedeki Türkmenlerin haklarını garanti altına alıp, onları daha rahat koruyacak, bölgede kendisini tehdit eden PKK unsurunu etkisiz hale getirebilecek, bölgede kurulması düşünülen Kürt Devleti'ne daha rahat engel olabilecek, mümkün olursa, Musul ve Kerkük petrollerinden faydalanabilecek ve Türk-Amerikan İlişkileri daha fazla gelişebilecekti. Ancak bütün bunların yanında şu tür durum, sorun ve endişeler de vardı:

Öncelikle müdahalenin meşruiyetine ilişkin herhangi bir belge yoktu. BM, bu konudaki raporunu henüz sunmamıştı. Bu nedenle o dönemde devletin 1 ve 2 numaralı isimleri olan ve hukukçu kimliğe sahip Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ve TBMM Başkanı Bülent Arınç ve ayrıca muhalefet grubu müdahalenin meşruiyetine ilişkin BM Raporu çıkana kadar müdahaleye girilmemesini, girilirse bunun uluslararası hukuka aykırı olduğunu dile getirerek Türkiye'nin askeri operasyona katılmasına karşı çıkmışlardır.³⁹²

Bununla birlikte, Avrupa'da Fransa, Almanya gibi AB'nin kurucu üyesi devletler, ABD'nin bölgeye yapacakları olası müdahaleye karşı olduklarını resmen açıklamışlardır. Böylesi bir durumda Türkiye'nin müdahaleye katılması, Türkiye-AB ilişkilerine zarar verebilirdi.³⁹³

Bunun yanında Türkiye'nin iç yapısında da bir değişim yaşanmıştır. Ecevit-Bahçeli-Yılmaz koalisyonu 3 Kasım 2002 seçimleriyle birlikte yerini, Recep Tayyip Erdoğan'ın başkanlığında kurulan Abdullah Gül'ün Başbakanlığındaki Adalet ve Kalkınma Partisi'ne bırakmıştır.³⁹⁴

ABD ile Irak müdahalesine ilişkin görüşmelere devam eden AKP hükümetinde Genel Başkan Recep Tayyip Erdoğan ve Başbakan Abdullah Gül,

³⁹¹ Bölükbaşı, **a.g.e.**, s. 132.

³⁹² Yetkin, **a.g.e.**, s. 227.

³⁹³ www.transatlantictrends.com, (01.04.2010).

³⁹⁴ Demirdağ, **a.g.t.**, s. 51.

Türkiye'nin Irak müdahalesine katılması gerektiği konusunda görüş bildirirken, birçok AKP milletvekili ise, müdahalenin meşruiyetine ilişkin BM kararının daha çıkmadığını, Türk halkının yaklaşık %75 gibi bir oranının Irak'a yapılacak müdahaleye karşı olduğunu ve böyle bir durumda Türkiye müdahaleye katılma kararı alırsa, hükümetin kamuoyu gözündeki prestijinin düşeceği ve bunun sonucunda oy kaybının yaşanacağı gibi gerekçelerle müdahaleye katılmama konusunda görüş bildirmişlerdir.³⁹⁵

İşte bütün bu unsurlar ışığında, 1 Mart 2003 günü yapılan oylamada tezkere reddedilmiş ve meclisten geçememiştir. Abdullah Gül ve Recep Tayyip Erdoğan tezkerenin geçmesi için ne kadar çabalamışsa da kamuoyu, bazı siyasi aktörler, bürokrasi, sivil toplum kuruluşları ve diğer aktör ve birimler karşısında istediklerini gerçekleştirememişlerdir.

Tezkerenin reddedilmesinden sonra, ABD-Türkiye ilişkilerinde bir kopma ve güven bunalımı yaşanması –Çuval Olayı-, ABD'nin müdahaleye Türkiye'siz başlaması, alternatif olarak KDP ve KYB'yi müttefik olarak kabul etmesi, Türkiye'ye müdahaleye girdiğinde yapılacak ekonomik yardımın yapılmaması Türkiye'nin elinin zayıflamasına neden olmuştur.

Tezkerenin reddi sonucunda müdahaleye katılmayan Türkiye, yanı başındaki bölgede denklemin dışında kaldığı ve aktif olarak burada yapmak istediklerini gerçekleştiremeyecek olduğu için yaşadığı pişmanlıktan dolayı, Recep Tayyip Erdoğan'ın Başbakan olup güven oyu alarak göreve başlamasının ardından Meclis'e yeni bir tezkereyle gitmiştir. Bu yeni tezkere Meclis'ten geçmesine rağmen hiçbir işe yaramamış, çünkü tezkerenin geçtiği gün ABD Irak'ı bombalamaya başlamıştır.

Bununla birlikte, Irak'ın toprak bütünlüğü'nün korunamaması ve istikrarının sağlanamaması, olası bir Kürt Devleti'nin kurulması, Türkiye'nin yanı başındaki bölgede pasif durumda kalması ve ABD'nin müttefikleri olarak KDP ve KYB Kürt unsurlarının etkin olması gibi durumlardan endişelenen AKP Hükümeti, bunun için ABD ile yeniden pazarlıklara başlamış ve görüşmeler sonunda alınan kararlar neticesinde Hükümet, 7 Ekim 2003'te Meclis'ten yeni bir tezkere geçirmiştir.

³⁹⁵ a.g.t., s. 54.

Bu tezkerenin kabul edilmesinde devletin dışsal ortamından dolayı yaşadığı sıkıntı ve endişe kendi içinde önemli bir problem olan PKK unsuruna karşı bir şey yapamaması ve Recep Tayyip Erdoğan etkili olmuştur.

Özellikle 1 Mart Tezkeresi'nin kabul edilmemesine denklemin dışında kaldık, keşke tezkere geçseymiş, böyle bir sonucu uygun bulmadım ifadesiyle karşı olduğunu gösteren Erdoğan, yeni tezkerenin yeni bir soruna yol açmaması için önlem almaya çalışmıştır. Tezkere oylaması öncesinde Parti Grup Toplantısında milletvekillerine bu tezkerenin bir güvenoyu yoklaması olduğunu, meclisten böyle bir yetki almanın onu kullanmak gerektiği anlamında gelmediği, bölgeye barış ve istikrarı sağlamak için gidileceğini, eğer bu olmayacaksa yetkinin kullanılmayacağını söylemesi, Erdoğan'ın parti içindeki etki ve kontrolünü göstermekle birlikte, tezkerenin kabul edilmesinde önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Her iki tezkerede de görüldüğü üzere, Türkiye Cumhuriyeti Devleti Karar-Alma Sürecinde birey etkilidir. Onun kişisel özellikleri, geçmişte yaşadıkları deneyimler, toplumdaki statüsü, eğitimi, liderlik özellikleri, ideolojisi, siyasi inancı, toplumu etkilemede ve kararın alınmasında etkili unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Türkiye Cumhuriyeti Devleti Karar-Alma Mekanizması'nda, çoğunlukla birey ve onun özellikleri tek başına yeterli olmamaktadır. Zaman zaman bireyin tek başına etkili olduğu dönemlere –Özal dönemi gibi- rastlansa da, genellikle bu süreçte bireyle birlikte içsel yapı ve dışsal yapı da önemli olmaktadır. Bu süreçte, özellikle Türkiye açısından birey odaklı ya da içsel yada dışsal ortam odaklı bir analiz yapmak, yanlış ve eksik karar alınmasına, bir tarafla iyi ilişkiler kurulurken diğer tarafla ilişkilerin bozulmasına belki bir daha geri dönüşü olmayacak kadar kötü bir duruma dönüşmesine neden olacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- AKGÜN, B., **11 Eylül Sonrasında Dünya, ABD ve Türkiye**, 1. Baskı, Konya: Tablet Kitabevi, 2006.
- _____, **Türkiye’de Seçmen Davranışı, Partiler Sistemi ve Siyasal Güven**, 2. Baskı, Ankara: Nobel Yayın, 2007.
- AKYILMAZ, B., **İdare Hukuku**, Konya: Sayram Yayınları, 2005.
- ALTAN, M., **Darbelerin Ekonomisi**, İstanbul: İyi Adam Yayınları, 2001.
- ARI, T., **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, 5. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları, 2004.
- _____, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, 4. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları, 2006.
- ARIBOĞAN, D. Ü., **Uluslararası İlişkiler Düşüncesi**, İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 2007.
- AYDIN, M., **Turkish Foreign Policy Framework and Analysis**, Ankara: Stratejik Araştırma Merkezi, 2004.
- AYDINLI, E., KURUBAŞ, E., ÖZDEMİR, H., **Yöntem, Kuram, Komplo Türk Uluslararası İlişkiler Disiplininde Vizyon Arayışları**, 1.Baskı, Ankara: Asil Yayınları, 2009.
- BAYHAN, F., **Recep Tayyip Erdoğan’ın Liderlik Şifreleri**, 1. Baskı, İstanbul: Pegasus Yayınları, 2007.
- _____, **Kayseri’den Çankaya Köşkü’ne Abdullah Gül: Zorlu Bir Yolculuğun Öyküsü**, 1. Baskı, İstanbul Pegasus Yayınları, 2007.
- BERBEROĞLU, G., **Siyasi Parti Yönetimi**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1997.
- BEREJİKIAN, J. D., **International Relations Under Risk**, New York: State University of New York Press, 2004.
- BRECHER, M., **The Foreign Policy System of Israel: Setting, Images and Process**, New Haven: Yale University Press, 1972.

- BİLA, F., **Sivil Darbe Girişimi ve Ankara'da Irak Savaşları**, 5.Baskı, Ankara: Ümit Yayınları, 2004.
- BİRAND, M. A., **Emret Komutanım**, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1986.
- BOSTANOĞLU, B., **Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası**, Ankara: İmge Kitabevi, 1999.
- BOYLE, F. A., **World Politics and International Law**, 3rd. Print. North Carolina: Duke University Press, 1995.
- BOZKURT, E., KANAT, S., YALÇINER, S., **Uluslararası İlişkiler**, 1. Baskı, Ankara: Asil Yayınları, 2008.
- BÖLÜKBAŞI, D., **1 Mart Vakası, Irak Tezkeresi ve Sonrası**, 6.Baskı, İstanbul: Doğan Kitap, 2008.
- BROWN, C., AİNLEY, K., **Uluslararası İlişkileri Anlamak**, Arzu Oyacıoğlu (Çev.), 3. Baskı, İstanbul: Yayınodası Yayınları, 2006.
- _____, **Understanding International Relations**, 2nd. Ed., London: Palgrave Pub., 2001.
- BRUNER, S., **The Cybernetics Theory of Decision**, New Jersey: Princeton University Press, 1974.
- CHOMSKY, N., **11 Eylül**, Dost Körpe (çev.), İstanbul: Om Yayınevi, 2002.
- ÇALIŞ, Ş., **Hayalet Bilimi ve Hayali Kimlikler**, 1. Baskı, Konya: Çizgi Kitabevi, 2001.
- _____, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Kimlik Arayışı Politik Aktörler ve Değişim**, 3. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006.
- ÇAM, E., **Siyaset Bilimine Giriş**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Yayını, 1977.
- _____, **Çağdaş Devlet Sistemleri**, İstanbul: Der Yayınları, 2000.
- ÇETİN, B., **Türk Siyasetinde Bir Kasımpaşalı: Tayyip Erdoğan**, 1. Baskı, İstanbul: Gündem Yayınları, 2003.

- DAĞ, A. E., **Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü**, 1. Baskı, İstanbul: Anka Yayınları, 2004.
- DEMİR, F., KARATEPE, Ş., **Anayasa Hukukuna Giriş**, 2. Baskı, İstanbul: Evrim Basım Yayım, 1989.
- DEVELİ, Ö., **Anayasa Hukuku**, 1. Baskı, Ankara: Yargı Yayınları, 2000.
- DURŞUN, D., **İslam Dünyasında Entegrasyon Hareketleri**, İstanbul: İşaret Yayınları, 1999.
- _____, **Siyaset Bilimine Giriş**, 2. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 2004.
- EAST, R., THOMAS, R., **Profiles of People in Power: The World's Government Leaders**, First Ed., London: New Fetter Lane, 2003.
- ERHAN, Ç., **Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökeni**, 1. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2001.
- ERGİN, F., **Uluslararası Politika Stratejileri**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1978.
- EROĞUL, C., **Anatüzeeye Giriş**, 7. Baskı, Ankara: İmaj Yayıncılık, 2004.
- FRANKEL, L., **The Making of Foreign Policy**, London: Oxford University Press, 1963.
- GARTHOFF, R. L., **Reflections on The Cuban Missile Crisis**, Washington: The Brooking Inst., 1989.
- GENELKURMAY, **Atatürkçülük**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1983.
- GOLDSTEİN, J. S., **International Relations**, 4th.ed., Washington: The Lehigh Pres, 1952.
- GÖKÇE, O. AFACAN, H., AKGÜN, B., vd., **Toplum Bilimi Ders Notları**, Konya, 2003.
- _____, ATABEY, N. A., v.d., **Davranış Bilimleri Ders Notları**, 2. Baskı, Konya, 2003.
- _____, GÖKÜŞ, M., v.d., **Kamu Yönetimi Ders Notları**, Konya: Dizgi Ofset, 2004.

- GÖNLÜBOL, M., **Uluslararası Politika İlkeler, Kavramlar, Kurumlar**, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1978.
- _____, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, 9. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996.
- GÖZLER, K., **Devletin Genel Teorisi**, 2. Baskı, Bursa: Ekin Basım, Yayım, Dağıtım, 2009.
- GÖZÜBÜYÜK, A. Ş., **Anayasa Hukuku**, 9. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi, 2000.
- GÜNDAY, M., **İdare Hukuku**, 8. Baskı, Ankara: İmaj Yayıncılık, 2003.
- HALE, W., **Türkiye’de Ordu ve Siyaset**, Ahmet Fethi (çev.), 1. Baskı, İstanbul: Hil Yayın, 1996.
- HEYWOOD, A., **Siyaset**, Bekir Berat Özipek (çev.), Ankara: Liberte Yayınları, 2006.
- HOLLİS, M., SMİTH, S., **Explaining and Understanding International Relations**, Oxford: Clarendon Press, 1990.
- JACKSON, R., SORENSEN, G., **Introduction to International Relations Theories and Approaches**, 3rd. Ed., New York: Oxford University Press, 2007.
- JERVİS, R., **Perception and Misperception in International Politics**, New Jersey: Princeton University Press, 1976.
- JONES, W. S., **The Logic of International Relations**, 7th Edition, Harper Collins Publishers, 1996.
- KAHRAMAN, H. B., **ABD Bu 11 Eylül’ü Çok Sevdi**, 1. Baskı, İstanbul: Agaro Kitaplığı, 2006.
- KEOHANE, R. O., **After Hegemony: Cooperation and Discord in World Political Economy**, New Jersey: Princeton University Pres, 1984.
- KNUTSEN, T. L., **Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi**, Mehmet Özay (çev.), 1.Baskı, İstanbul: Açılımkitap, 2006.
- KOCAOĞLU, M., **Uluslararası İlişkiler**, Ankara, 1993.

- KÖNİ, H., **Genel Sistem Kuramı ve Uluslararası Sistemdeki Yeri**, Ankara: ASAM, 2001.
- KULELİ, T. T., **Devr-i Tayyip**, 1. Baskı, İstanbul: Pegasus Yayınları, 2007.
- KUZEY ATLANTİK ANTLAŞMASI TEŞKİLATI ENFORMASYON SERVİSİ, **Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı**, Paris, 1965.
- LEWIS, B., **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Metin Kıratlı (çev.), 4. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991.
- MOR, B. M., **Decision and Interaction Crisis**, London: British Lib., 1993.
- MORGAN, P. M., **Theories and Approacher to International Politics**, 4th. Ed., New Jersey: Transaction Pub., 1994.
- MORGENTHAU, H., **Uluslararası Politika**, Baskın Oran, Ünsal Oskay (çev.), 1. Baskı, Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1970.
- MURADOĞLU, A., **Köşk'teki Hakim**, 1. Baskı, İstanbul: Anka Yayınları, 2001.
- OKTAY, M., **Politikada Halkla İlişkiler.**, İstanbul: Derin Yayınları, 2002.
- OLSON, W. C., GROOM, A. J. R., **International Relations Then&Now Origins and Trends in Interpretation**, London: Harper Collins Academic, 1991.
- ÖRMECİ, O., **Türk Siyasal Tarihi**, 1. Baskı, İstanbul: Güncel Yayıncılık, 2008.
- ÖZBEK, O., **11 Eylül 2001'in Düşündürdükleri**, İstanbul: Cumhuriyet Yayınları, 2002.
- ÖZDAĞ, Ü., **Türk Ordusunun Kuzey Irak Operasyonları 1984'ten Bugüne**, 1. Baskı, İstanbul: Pegasus Yayınları, 2008.
- ÖZDEMİR, H., **Rejim ve Asker**, İstanbul: Alfa Yayıncılık, 1989.
- ÖZER, A., **Gerekçeli ve 1961 Anayasası İle Mukayeseli 1982 Anayasası**, Ankara: Lazer Ofset, 1996.
- PAZARCI, H., **Uluslararası Hukuk**, 3. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi, 2005.
- PEKER, Ö., AYTÜRK, N., **Yönetim Becerileri**, 3. Baskı, Ankara: Yargı Yayınevi, 2002.

- ROBINSON, P. S., **The Politics of International Crisis Escalation: Decision-Making Under Pressure**, London: Tauris Academic Studies, 1996.
- RUSSET, B., STARR, H., **World Politics: The Menu of Choice**, New York: W. H. Freeman Company, 1992.
- SANDER, O., **Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e**, 12. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2003.
- SELİM, Y., **Gül'ün Adı**, 1. Baskı, (Ankara: Kim Yayınları, 2002.
- SİLLELİ, T., **Büyük Oyunda Türkiye-İrak İlişkileri**, 1. Baskı, İstanbul: IQ Kültür Yayınları, 2005.
- SOYSAL, M., **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, 11. Baskı, Ankara: Gerçek Yayınevi, 1993.
- SOYSAL, İ., **Uluslararası Antlaşmalar-II**, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991.
- SÖNMEZOĞLU, F., **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, 3. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2000.
- ŞİMŞİR, B. N., **Türk-İrak İlişkilerinde Türkmenler**, 1. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2004.
- TAŞKIN, H., **11. Başkomutan Abdullah Gül**, 1. Baskı, İstanbul: Neden Yayınları, 2007.
- TEZİÇ, E., **Anayasa Hukuku**, 9. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 2004.
- TÜRK, H., **Recep Tayyip Erdoğan Kimdir?**, 2. Baskı, İstanbul: Akademi TV Yayınları, 2004.
- ULAGAY, O., **Hedefteki Amerika: 11 Eylül Şoku**, İstanbul: Timaş Yayınları, 2002.
- VATANDAŞ, A., AYDIN, M., **Kod Adı: Kılıçbalığı**, 5. Baskı, İstanbul: Karakutu Yayınları, 2005.
- VERTZEBERGER, Y., **Risk Taking and Decision-Making: Foreign Military Decisions**, Stanford: Stanford University Press, 1998.

WELDES, J., **Constructing National Interest: The United States and Cuban Missile Crisis**, London: University of Minnesota Press, 1989.

WENDZEL, R. L., **International Politics: Policy Makers and Policy Making**, Toronto: Wiley and Sons, 1981.

YAYLA, Y., **Anayasa Hukuku**, 2. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1986.

YAZICI, S., **Türkiye’de Askeri Müdahalelerin Anayasal Etkisi**, Ankara: Yetkin Yayınevi, 1997.

YETKİN, M., **Tezkere Irak Krizinin Gerçek Öyküsü**, 2. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2004.

YILMAZ, T., **Tayyip: Kasımpaşa’dan Siyasetin Ön Saflarına**, 1. Baskı, (Ankara: Ümit Yayınları, 2001.

Makaleler

ALKAN, N., “Algılama”, Haydar Çakmak (Ed.), **Uluslararası İlişkiler Giriş, Kavram ve Teoriler**, 1. Baskı, Ankara: Platin Yayınları, 2007.

ATAMAN, M., “Leadership Change: Ozal Leadership and Restructuring in Turkish Foreign Policy”, **Alternatives Turkish Journal of International Relations**, Vol. 1, No. 1, 2002.

ATUN, Z. Ş., “Halka Satılmayan Proje: BOP”, Gamze Güngörmüş Kona (ed.), **Uluslararası Çatışma Alanları ve Türkiye’nin Güvenliği**, İstanbul: Kültür Sanat Yayınları, 2005.

AYDIN, M., “Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım Teori ve Analiz”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt. 51, Sayı. 1, Yıl. 1996.

BAĞCI, H., KARDAŞ, Ş., “Post-September 11 Impact: The Strategic Importance of Turkey Revisited”, İdris Bal (ed.), **Turkish Foreign Policy in Post-Cold Era**, Florida: Brown Walker Press, 2004.

BOZDAĞLIOĞLU, Y., “İdealizm, Realizm”, Haydar Çakmak (Ed.), **Uluslararası İlişkiler Giriş, Kavram ve Teoriler**, 1. Baskı, Ankara: Platin Yayınları, 2007.

- CORBİN, M., “Bush’un Ulusal Güvenlik Stratejisi: İlk Adım”, **2023 Dergisi**, Sayı. 19, Kasım 2002.
- ÇAHA, Ö., “1980 Sonrası Türkiye’inde Sivil Toplum Arayışları”, **Yeni Türkiye**, Yıl. 3, Sayı. 18, Kasım-Aralık 1997.
- ÇAKMAK, H., **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri**, 2. Baskı, Ankara: Platin Yayınları, 2007.
- ÇALIŞ, Ş., ÖZLÜK, E., “Uluslararası İlişkiler Tarihinin Yapısökümü: İdealizm-Realizm Tartışması”, **Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, No. 18, 2007.
- _____, “Ulus, Devlet Kimlik Labirentinde Türk Dış Politikası”, Şaban Çalış, İhsan Dağı, Ramazan Gözen (Der.), **Türkiye’nin Dış Politika Gündemi: Kimlik, Demokrasi, Güvenlik**, 1. Baskı, Ankara: Liberte Yayınları, 2001.
- _____, “The Turkish State’s Identity and Turkish Foreign Policy Decision-Making Process”, **Mediterranean Quarterly**, Vol. 6, No. 2, Spring 1995.
- ÇOLAKOĞLU, S., “Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikası”, Süleyman İnan, Ercan Haytoğlu (ed.), **Yakın Dönem Türk Politik Tarihi**, 2 Baskı, Ankara: Anı Yayınları, 2007.
- ÇÖREKÇİ, A., “MGK’dan İstenen Yeni Rol”, **Ulusal Strateji**, Yıl. 3, Sayı: 16, Ocak-Şubat 2001.
- DİNÇYÜREK, A., “Uluslararası Terör, Türkiye ve Dünya Siyaseti: 11 Eylül ve İstanbul’a İkiz Terör Saldırıları”, **Terörün Görüntüleri Görüntülerin Terörü**, Orhan Gökçe, Uğur Demiray (ed.), 2. Baskı, Konya: Çizgi Kitabevi, 2006.
- DIVINE, R. A., “The Crisis”, Robert A. Divine (ed.), **Cuban Missile Crisis**, New York: Markus Wiener Pub., 1988.
- EFEGİL, E., “Foreign Policy Making in Turkey: A Legal Perspective”, **Turkish Studies**, Vol. 2, No. 1, Spring 2001.

- ERALP, A., “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması”, Atilla Eralp (ed.), **Devlet, Sistem, Kimlik**, 6. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- ERCAN, A., “Uluslararası İlişkilerde Sistem Teorisi”, Hasret Çomak (ed.), **Uluslararası İlişkilere Giriş: Teorik Bakış**, 1. Baskı, Kocaeli: Umuttepe Kitabevi, 2009.
- ERDOĞAN, M., “Silahlı Kuvvetlerin Türk Anayasa Düzeni İçindeki Yeri”, **Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt. 16, No. 1-4, 1990.
- ERHAN, Ç., “1960-1980 Görece Özerklik- 3”, Baskın Oran (ed.), **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler ve Yorumlar**, Cilt. 1, 11. Baskı, Ankara: İletişimYayınları, 2005.
- GEORGE, A. L., “The Operational Code: A Neglected Approach to Study of Political Leaders and Decision-Making”, **International Studies Quarterly**, Blackwell Pub., Vol. 13, No. 2, June 1969.
- GÖRENTAŞ, I. A., “Realizm ve İkilemi”, Hasret Çomak (ed.), **Uluslararası İlişkilere Giriş: Teorik Bakış**, 1. Baskı, Kocaeli: Umuttepe Kitabevi, 2009.
- _____, “İdealizm Üzerine Bir Deneme: Kavramlar ve Eksikler”, Hasret Çomak (ed.), **Uluslararası İlişkilere Giriş: Teorik Bakış**, 1. Baskı, Kocaeli: Umuttepe Kitabevi, 2009.
- HERMANN, M. G., HEGAN, L. D., “International Decision-Making: Leadership Matters”, **Foreign Policy**, No. 110, Special Edition: Frontiers of Knowledge, Spring 1998.
- _____, “How Decision Units Shape Foreign Policy”, **International Studies Rewievs**, Vol. 3, No. 2, May 2003.
- HEYEK, G. M., JANIS, I. L., HUTH, P., “Decision-Making During International Crisis: Is Quality of Process Related to Outcome?”, **The Journal of Conflict Resolution**, Sage Pub., Vol. 31, No. 2, June 1987.
- HUNTINGTON, S., “Medeniyetler Savaşta Mı?”, **ABD, Terör, İslam**, 11 Eylül **Üzerine**, Ahmet Demirhan (der), 1.Baskı, İstanbul: Vadi Yayınları, 2001.

_____, “Medeniyetler Çatışması mı?”, **Medeniyetler Çatışması**, Murat Yılmaz (der.), Ankara: Vadi Yayınları, 2003.

İNAN, K., **Devlet İdaresi**, İstanbul: Timaş Yayınları, 1998.

KAHRAMAN, S., “Karar-Alma Yaklaşımları”, Haydar Çakmak (Ed.), **Uluslararası İlişkiler Giriş, Kavram ve Teoriler**, 1. Baskı, Ankara: Platin Yayınları, 2007.

KAPLAN, M., “Variants on Six Models of The International System”, **International Politics and Foreign Policy**, James Rosenau (ed.), New York: The Free Press, 1969.

KARACA, Ö., “Uluslararası İlişkiler Teorisi”, Veli Kondak (ed.), **Uluslararası İlişkiler**, Ankara: Arın Yayınları.

KİBAROĞLU, M., “Clash of Interest over Northern Iraq Drives Turkish-Israeli Alliance to a Crossroads”, **Middle East Journal**, Vol. 2, No. 59, Bahar 2005.

KISSINGER, H., “Domestic Structure and Foreign Policy”, **International Politics and Foreign Policy**, James Rosenau (ed.), New York: The Free Press, 1969.

KOÇER, G., “Türk Dış Politikasında Din Unsuru”, **Akademik Ortadoğu Dergisi**, Cilt. 1, Sayı. 1, 2006.

_____, “1990’lı Yıllarda Askeri Yapı ve Türk Dış Politikası”, **ODTÜ Gelişim Dergisi**, Cilt. 29, Sayı. 1-2, Yıl. 2002.

KOÇER, D., “11 Eylül ve Amerikan Popüler Kültürüne Yansıması: Bilgisayar Oyunları Örneği”, **C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt. 10, Sayı. 2, 2009.

KRIESBERG, L., “International Decision-making”, Michael Haas (ed.), **International System: A Behavioural Approach**, New York: Chandler Pub. Company, 1974.

LASSWELL, H. L., “The Structure and Function of Communication in Society”, **İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi**, Sayı. 24, Kış-Bahar 2007.

- MEHMETOĞLU, D., “Pozitivizm, Normativizm ve Davranışsalcılık Teorilerine Genel Bir Bakış”, Hasret Çomak (ed.), **Uluslararası İlişkilere Giriş: Teorik Bakış**, 1. Baskı, Kocaeli: Umuttepe Kitabevi, 2009.
- ONULDURAN, E., “Yakın Dönem Türk-Amerikan İlişkileri Raporu”, **Bilgesam**, No. 4, Yıl. 2008.
- ÖNAL, B., “Türk-Amerikan İlişkilerinde Stratejik Ortaklıktan Nereye?”, **Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 9. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi**, Ankara.
- ÖZCAN, G., “Türk Dış Politikasında Algılamalar, Karar Alma ve Oluşum Süreci”, Sönmezoğlu (Der.), **Türk Dış Politikasının Analizi**, 2. Baskı, İstanbul: Der Yayınları, 1998.
- _____, “Türkiye’de Siyasal Rejim ve Dış Politika”, Sönmezoğlu (Der.), **Türk Dış Politikasının Analizi**, 2. Baskı, İstanbul: Der Yayınları, 1998.
- _____, “Doksanlarda Türkiye’nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politikasında Askeri Yapının Artan Etkisi”, Özcan, Şule Kut (der.), **En Uzun On Yıl**, 2. Baskı, İstanbul: Büke Yayınları, 2000.
- ÖZDAĞ, Ü., “Terörizm, Küresel Güvenlik ve Türkiye”, **Stratejik Analiz**, Cilt. 2, Sayı. 19, Kasım 2001.
- ÖZDEMİR, H., “11 Eylül: Post-Modern Savaşın Miladı Ya Da Dış Politika Mücadelelerinin Görünmeyen Boyutu”, **Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve idari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt. 7, Sayı. 1, 2002.
- ÖZLÜK, E., “Uluslararası İlişkiler Disiplininde Davranışsalcı Paradigmanın Anlamı, Kökeni ve Çatışma Çözümlemesi Örneğinde Davranışsalcılığın Katkısı”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, No. 19, 2008.
- _____, “Gelenekselcilik-Davranışsalcılık Tartışmasını Bağlamında Anlamak”, **Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt. 64, Sayı. 3.
- ÖZTÜRK, O. M., “Türk-İsrail Askeri İşbirliği Üzerine”, **Avrasya Dosyası İsrail Özel Sayısı**, İlkbahar, 1999.

- RAVENAL, E. C., "Ignorant Armies: The State, The Public and The Making of Foreign Policy", **Critical Review**, Vol. 14, No.2-3, 2001.
- RECORD, J., "The Bush Doctrine and War with Iraq", **Parameters Dergisi**, Bahar Sayısı, 2003.
- RICHARDSON, N. R., "The Study of International Relations in The United States", Hugh C. Dyer, Leon Mangasarian (ed.), **A Study of International Relations**, London: The Macmillan Pres, 1989.
- SAVCI, B., "Türkiye'de Devlet Hayatında Askeri Mahiyetin ve Tesirin Seyrine Bir Bakış", **Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt.16, No. 3, 1961.
- SEZEN, S., "Milli Güvenlik Kurulu Üzerine", **Amme İdaresi Dergisi**, Yıl. 33, Sayı. 4, Ankara, Aralık 2000.
- SHAPIRO, M. J., BONHAM, G. M., "Cognitive Process and Foreign Policy Decision-Making", **International Studies Quarterly**, Vol.17, No.2, June 1973.
- _____, and HERADSTEVEIT, D., "A Discursive Practices Approach to Collective Decision-Making", **International Studies Quarterly**, Vol. 32, No. 4, December 1988.
- SIMON, H. A., "Theories of Decision-Making in Economics and Behavioral Science", **The American Economic Review**, American Economic Association, Vol. 49, No. 3, June 1959.
- SINGER, J. D., "The Level of Analysis Problem in International Relations", **World Politics**, Cambridge University Press, Vol. 14, No. 1, Oct. 1961.
- SNYDER, R. C., et. al., "Decision-Making Approach to Study of International Politics", **International Politics and Foreign Policy**, James Rosenau (ed.), New York: The Free Press, 1969.
- TANÖR, B., "Türkiye'de Dış İlişkilerin İç Hukuk Rejimi", Faruk Sönmezoğlu (der.), **Türk Dış Politikasının Analizi**, İstanbul: Der Yayınları, 1994.

- TANRISEVER, O., “Yöntem Sorunu: Gelenekselcilik-Davranışsalcılık Tartışması”, Atilla Eralp (ed.), **Devlet, Sistem, Kimlik**, 6. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- UZER, U., “Medeniyetler Çatışması”, Haydar Çakmak (Ed.), **Uluslararası İlişkiler Giriş, Kavram ve Teoriler**, 1. Baskı, Ankara: Platin Yayınları, 2007.
- VOSS, J. F., DORSEY, E., “Perception and International Relations”, Eric Singer, Valerie Hudson (ed.), **Political Psychology and Foreign Policy**, Boulder: Westview Press, 1992.
- WIGHT, C., “Philosophy of Social Science and International Relations”, W. Carlsnaes, et. all.,...(ed.), **Handbook of International Relations**, London: Sage Publications, 2002.
- YILMAZ, A., “Sivil Toplum Demokrasi ve Türkiye”, **Yeni Türkiye**, Yıl. 3, Sayı. 18, Kasım-Aralık 1997.

Tezler

- ARI, T., **Uluslararası Sistem Teorisi Açısından 1947-1972 Hindistan-Pakistan Çatışmasına Bir Yaklaşım**, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 1986.
- BOZDAĞLIOĞLU, Y., **Identity and International Relations: Turkish Foreign Policy in The Post-Cold War II Era**, Unpublished Dissertation, University of Kentucky, 2001.
- ÇELİKPALA, M., **Ulusal Çıkar ve Dış Politika**, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1996.
- DEMİRDAŞ, A., **11 Eylül Sonrası Türk-Amerikan İlişkileri**, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2009.
- DEMİRKIRAN, Ö., **Soğuk Savaş Sonrası Ortadoğu Ekseninde Türk-Amerikan İlişkileri**, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2005.

EKERER, F. A., **Türk Dış Politikasının Belirlenmesinde Kişisel Etken Üzerine Bir Analiz**, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 2002.

KARA, S., **Turkish-American Relations Post 9/11**, Naval Postgraduate School Monterey, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, C.A., 2007.

KUŞOĞLU, B., **Asker Gönderme Tezkereleri: 1 Mart Tezkeresi Örneği**, TBMM Genel Sekreterliği, Kanunlar ve Kararlar Dairesi Başkanlığı Araştırma Merkezi Müdürlüğü, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara, 2008.

ÖZDEMİR, E., **Türk Dış Politika Yapımı Sürecinde Silahlı Kuvvetlerin Rolü**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2006.

ÖZLÜK, E., **Uluslararası İlişkiler Disiplininde Gelenekselcilik Davranışsalcılık Tartışması ve Çağdaş Uluslararası İlişkiler Teorilerine Etkisi**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2006.

POLAT, İ., **11 Eylül Terör Saldırıları ve Amerika Birleşik Devletlerinin Afganistan Müdahalesi**, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Isparta, 2006.

TAŞTEKİN, M., **Karar Alma Yaklaşımı ve Türkiye'nin Avrupa Birliği Politikasının Belirlenmesinde Ulusal Program Örneği**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2002.

TEK, H., **The Decision-Making Process of Turkey: Deploying Turkish Troops to Korea**, Bilkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Aralık 2005.

UÇAR, İ., **Sivil Toplum Kavramının Polonya ve Türkiye Açısından Karşılaştırmalı Analizi**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2007.

Ansiklopediler

TÜRKİYE DİYANET VAKFI, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt. 23, İstanbul, 2001.

Gazeteler

ZEYREK, D., “Türkiye Kuzey Planında”, **Radikal Gazetesi**, 4 Aralık 2002.

“Savaş İhtimali Ağır Basıyor”, **Hürriyet Gazetesi**, 11 Aralık 2002.

“ABD’ye Yanıt: Meşruiyet Şart”, **Radikal Gazetesi**, 28 Aralık 2002.

“Zirveden Irak’a Uyarı”, **Milliyet Gazetesi**, 24 Ocak 2003.

FILKINS, D., SCHMITT, E., “ Turkey Demands \$32 Billion U.S. Aid Package If It is ToTake Part in A War on Iraq”, **The New York Times**, 19 Şubat 2003.

BİLA, F., “Uçaksavarlar Kime”, **Milliyet Gazetesi**, 26 Şubat 2003.

BELOVACIKLI, M., “Clash of Intentions”, **Hürriyet Daily News**, 28 Şubat 2003.

ZEYREK, D., “ABD ile Lojistik Barış”, **Radikal Gazetesi**, 03 Nisan 2003.

“İntikam Hamlesi mi?”, **Sabah Gazetesi**, 6 Temmuz 2003.

YETKİN, M., “1 Mart’taki gibi şartlar yok”, **Radikal Gazetesi**, 16 Ağustos 2003.

ERGİN, S., “Merak Etme Türkler Zorluk Çıkarmayacak”, **Hürriyet Gazetesi**, 17 Eylül 2003.

BİLA, F., “PKK’yı Bitirecek İmzalar Atılmıştı”, **Milliyet Gazetesi**, 22 Eylül 2003.

ERGİN, S., “Galiba O Tren Kaçtı”, **Hürriyet Gazetesi**, 25 Eylül 2003.

SEVİNDİ, N., “Keşke 1 Mart Tezkeresi Geçseymiş”, **Zaman Gazetesi**, 6 Mart 2007.

BİLA, F., “ABD askeri bazen aptalca şeyler yapar.”, **Hürriyet Gazetesi**, 3 Ekim 2007.

Diğer Kaynaklar

KHK/206, **Resmi Gazete**, Mad. 2, Sayı: 18435, 18 Haziran 1984.

4987 Sayılı ABGS Kuruluş Yasası, **Resmi Gazete**, Mad. 2, Sayı: 24099, 4 Temmuz 2000.

İnternet Kaynakları

LAÇİNER, S., “Ozalism (Neo-Ottomanism): An Alternative In Turkish Foreign Policy?”, <http://www.neo-ottoman.net/Neo-Ottomanism-Sedat-Laciner.pdf>, (14.01.2010).

<http://www.yeniden1919.com/2009/02/28/gazi-mustafa-kemal-nutuk/>, (17.01.2010).

<http://www.whitehouse.gov>, (19.01.2010).

<http://www.yeniadana.net/web/HaberDetay.aspx?id=36654>, (21.01.2010).

İBRAHİMOV, R., “Uluslararası İlişkilerde Realistler ve Realizm Paradigması”, <http://www.qafqaz.edu.az/journal/ROVSHEN%20IBRAHIMOV.pdf>, (22.01.2010).

<http://profs.w.files.wordpress.com/2008/01/12.pdf>, (23.01.2010).

HALL, P. A., TAYLOR, R. C. R., “Political Science and The Three New Institutionalism”,

http://www.uned.es/dcpa/old_Doctorado_1999_2004/Torreblanca/Cursodoc2003/primeraesion/HalyTaylor1996.pdf, (01.02.2010).

<http://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm>, (02.02.2010).

<http://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm>, (02.02.2010).

<http://www.tbmm.gov.tr/anayasa.htm>, (03.02.2010).

<http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=1329>, (18.02.2010).

<http://www.mgk.gov.tr/Turkce/kanun.html>, (22.02.2010).

AYBAY, R., “Milli Güvenlik Kavramı ve Milli Güvenlik Kurulu”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/440/4924.pdf>, (22.02.2010).

<http://ec.europa.eu/old-address-ec.htm>, (23.02.2010).

<http://www.milliyet.com.tr/1997/11/03/>, (23.02.2010).

<http://www.ihb.gov.tr/teskilat/danismakurulu1.htm>, (23.02.2010).

http://www.tsk.tr/10_ARSIV/10_1_Basin_Yayin_Faaliyetleri/10_1_Basin_Aciklamalari/2007/BA_08.html, (23.02.2010).

<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/1044.html>, (24.02.2010).

AKBULUT, H., “Energy Decision-Making: The Turkish Case”, <http://www.sam.gov.tr/perceptions/Volume5/September-November2000/VolumeVN3HakanAkbulut.pdf>, (10.03.2010).

<http://www.sam.gov.tr/perceptions/Volume5/September-November2000/VolumeVN3HakanAkbulut.pdf>, (10.03.2010).

WINROW, G. M., "Turkey and Newly Independent States of Central Asia and The Transcaucasus", **Meria**, Vol. 1, No. 2, July 1997,
<http://meria.idc.ac.il/journal/1997/issue2/jv1n2a5.html#author>, (10.03.2010).

KEYMAN, F., "Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye",
http://stk.bilgi.edu.tr/docs/keyman_std_4.pdf, (10.03.2010).

<http://www.tesev.org.tr/default.asp?PG=HAKTR>, (10.03.2010).

<http://www.tesev.org.tr/default.asp?PG=HAKTRS01>, (10.03.2010).

http://www.tesev.org.tr/default.asp?PG=ETK01TR01&SER00_CODE=ARAMAFR M&SER01_CODE=01&SEARCH=GO&SPARAM1=03&SPARAM2=%&SPARAM3=&SPARAM4=MMM00_TITLE&SPARAM5=ASC&SPARAM6=002, (10.03.2010).

<http://www.taraf.com.tr/haber/44170.htm>, (10.03.2010).

<http://pdr.gen.tr/category/mesleki-rehberlik/karar-verme-sureci/>, (15.03.2010).

AKÇAY, E. Y., "Terörün Uluslararasılaşması ve Güvenlik: 11 Eylül Örneği",
<http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/teror/teror12.pdf>, (22.03.2010).

ALKAN, N., "11 Eylül Terör Saldırılarından İstanbul Terör Saldırılarına Küresel Terörizm", **Stradigma**, Sayı. 12, Ocak 2004,
<http://www.stradigma.com/index.php?sayfa=makale&no=189>, (22.03.2010).

UYSAL, A., "Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması", **Kitap İncelemesi**, <http://sbe.dpu.edu.tr/12/165-171.pdf>, (23.03.2010).

<http://www.whitehouse.gov/ncs/nss.pdf>, (31.03.2010).

<http://www.medea.be/index.html?page=0&lang=en&idx=0&doc=1071>, (31.03.2010).

www.transatlantictrends.com, (01.04.2010).

<http://www.defenselink.mil/transcripts/transcript.aspx?transcriptid=2572>, (06.04.2010).

<http://www.milliyet.com.tr/Yazar.aspx?aType=YazarDetay&KategoriID=4&ArticleID=19630&ver=45>, (06.04.2010).

<http://www.globalsecurity.org/military/library/news/2003/07/mil-030707-rfel-145944.htm>, (08.04.2010).

PARRIS, M., “Allergic Partners: Can US-Turkish Relations be Saved?”

<http://www.Turkishpolicy.com/images/stories/2005-01-TRUSrelations/TPQ2005-1-parris.pdf>, (08.04.2010).

BOZKURT, E., “Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin Irak’la İlgili Kararlarının Değerlendirilmesi”, http://www.stradigma.com/turkce/aralik2003/12_2003_07.pdf, (10.04.2010).

KÖPRÜLÜ, S., “İraklı Türkmenlere Geçmişten Bugüne Asimile Politikası”,

http://www.mehmetcik.gen.tr/artikel.php?artikel_id=151, (10.04.2010).

<http://cankaya.gov.tr/sayfa/cumhurbaskani/>, (20.04.2010).

<http://www.bibilgi.com/ansiklopedi/Ahmet-Necdet-Sezer>, (21.04.2010).

<http://dosyalar.hurriyet.com.tr/dosya/cumhurbaskanligi/kitap.htm>, (21.04.2010).

<http://biyografiler.somee.com/haberdetay.asp?ID=7>, (21.04.2010).

<http://www.bulentarinc.com.tr/sayfalar.asp?link=ozgecmis.htm>, (21.04.2010).

<http://www.maxihayat.net/maxiforum/siyaset-adamlari-biyografileri-tr/51231-bulent-arinc-bulent-arinc-kimdir-bulent-arinc-hakkinda.html>, (21.04.2010).

http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=23&p_sicil=5551, (21.04.2010).

KÜÇÜKKAYA, İ., “Artısıyla Eksisiyle Bülent Arınç”,

http://www.aksam.com.tr/2010/04/12/yazar/12755/ismail_kucukkaya/artisiyla_eksisiyle_bulent_arinc.html, (21.04.2010).

<http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/pPmCv.aspx>, (27.04.2010).

http://en.wikipedia.org/wiki/Recep_Tayyip_Erdo%C4%9Fan, (27.04.2010).

<http://www.siyasaliletisim.org/dr-bahadr-kaleaas/yrd-doc-dr-zuhal-ozel/339-22-temmuz-2007-genel-secm-aflernde-lder-majlari-.html>, (27.04.2010).

ARKLAN, M., “Siyasal Liderlikte Karizma Olgusu: Recep Tayyip Erdoğan Örneğinde Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma”,

http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/articles/2006/16/UMITARKLAN.PDF, (27.04.2010).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı-Soyadı: Ekrem Yaşar AKÇAY

Doğum Yeri: Etimesgut /ANKARA

Doğum Yılı: 1986

Medeni Hali: Bekar

Eğitim Durumu:

Lise: 2000-2004, Muhittin Güzelkılınç Lisesi, Konya

Lisans: 2004-2008, Selçuk Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Yüksek Lisans: 2009-...., Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ABD.

Yabancı Dil ve Düzeyi:

İngilizce İleri Düzey

Lehçe Başlangıç Düzeyi

İş Deneyimi

Aralık 2009-....., Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF.

Bilimsel Yayın ve Çalışmalar

Ekrem Yaşar Akçay, Merve Belgin Ateş, “Dünyayı Sarsan Yeni Tsunami: Küresel Ekonomik Kriz, Nedenleri, Etkileri ve Çözümleri”, **Global Financial Crisis Reasons, Effects and Solutions**, International Student Conference in Economics, XII, 7-8th May, 2009, İzmir/TURKEY.

Ekrem Yaşar Akçay, “Terörün Uluslararasılaşması ve Güvenlik: 11 Eylül Örneği”, **New Global Dialogue**, International Davraz Congress, 24-27th September, 2009, Isparta/TURKEY.

Ekrem Yaşar Akçay, “Milli Mücadele Döneminde Isparta’nın Tarihi Değeri”, **Isparta Değerleri**, Isparta Değerleri ve Değer Yaratma Sempozyumları, 26 Nisan-3 Mayıs 2010, Isparta/TURKEY.

Ekrem Yaşar Akçay, “Ermeni Sorunu’nun Tarihsel Gelişimi ve İngiltere’nin Rolü”, **Türkiye’nin Bölgesel Politikalarındaki Rolü**, Kocaeli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Topluluğu ve TUIÇ, 1. Uluslararası İlişkiler Öğrenci Kongresi, 28-29-30 Nisan 2010, Kocaeli/TURKEY.

Ekrem Yaşar Akçay, Merve Belgin Ateş, “Kalkınma Ajanslarının Niteliği, Görevleri ve Önemi: Mevlana Kalkınma Ajansı Örneği”, **Türk Kamu Yönetiminin Yapısal ve İşlevsel Sorunları**, 5. Kamu Yönetimi Sempozyumu, 13-14 Mayıs 2010, Konya/TURKEY.